

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ФЕДОРЕНКО Євген Олександрович

УДК 347.9-025.28:342.9(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРИНЦИПУ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ
АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ**

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ **Є.О. Федоренко**

Науковий керівник
СОПЛКО Ірина Миколаївна,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри теорії держави
і права, конституційного та
адміністративного права

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Федоренко Є.О. Адміністративно-правові засади реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право». – Державне некомерційне підприємство «Державний університет «Київський авіаційний інститут», Київ, 2026.

Принцип транспарентності в діяльності адміністративних судів є нормативно закріпленою основою належної комунікації адміністративних судів з іншими суб'єктами: суб'єктами судової системи, суб'єктами інших гілок влади, а також приватними особами. Така комунікація передбачає не тільки обмін інформацією, але й зворотній зв'язок, що полягає, передусім, у реагуванні адміністративних судів шляхом належного адміністрування: створення умов для отримання заінтересованими суб'єктами інформації про діяльність адміністративних судів; забезпечення представникам громадськості можливостей бути присутніми у відкритих судових засіданнях; забезпечення представникам громадськості можливостей брати участь у вирішенні питань забезпечення діяльності адміністративних судів тощо.

Транспарентність діяльності адміністративних судів є умовою забезпечення права на справедливий суд (п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), гарантування ефективності діяльності адміністративних судів, легітимності судової влади, розвитку партнерських засад у організаційних відносинах адміністративних судів та суб'єктів громадянського суспільства, довіри суспільства до діяльності адміністративних судів, як процесуальної так і організаційної. Крім того, транспарентність діяльності адміністративних судів є запобіжником зловживань як повноваженнями, так і процесуальними правами.

Базовими елементами системи адміністративно-правових засад реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів є:

природа адміністративного суду як центрального суб'єкта реалізації принципу транспарентності; мета реалізації принципу транспарентності; зв'язок принципу транспарентності з іншими засадами діяльності адміністративних судів; нормативно-правова основа реалізації принципу транспарентності; система суб'єктів правовідносин, що виникають у зв'язку із здійснення принципу транспарентності; форми та засоби реалізації вказаного принципу, а також засоби його забезпечення.

Реалізація принципів диспозитивності, змагальності та офіційного з'ясування усіх обставин справи не є можливою без виконання таких вимог транспарентності процесуальної діяльності адміністративного суду як: переконаність адміністративного суду у наданні сторонам справи достатніх можливостей для розпорядження своїми процесуальними правами, в тому числі, правом на розпорядження предметом спору; забезпечення сторонам можливостей подання достатньої кількості доказів та відстоювання своєї позиції у справі; поінформованість сторін у справі про те, які докази вже подані до адміністративного суду, а які адміністративний суд повинен витребувати за власною ініціативою.

Розвиток транспарентності постає одним з керівних чинників розвитку системи адміністративних судів взагалі та конкретних адміністративних судів, зокрема, в тому числі й діяльності адміністративних судів, як процесуальної, так і внутрішньоорганізаційної. Цінності принципу транспарентності, будучи орієнтирами подальшого розвитку системи адміністративних судів за значенням є наступними за значенням після цінностей принципу верховенства права.

Форми та засоби реалізації транспарентності є елементом теоретичної моделі реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів.

Форми реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів систематизовано за критерієм сфери застосування на організаційні (реалізуються у внутрішньоорганізаційній діяльності

адміністративних судів) та функціональні (реалізуються у процесі здійснення правосуддя та інших функцій судової влади, що здійснюються адміністративними судами).

Без належної організації роботи судів неможливою є реалізація гарантій транспарентності, закріплених законодавством про адміністративне судочинство. Зазначене свідчить про тісний взаємозв'язок організаційних та функціональних форм на практиці, а також підкріплює висновок про цілісність принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів.

Оприлюднення інформації про внутрішньоорганізаційну діяльність у системі адміністративних судів як форма реалізації принципу транспарентності має реалізовуватись на засадах концепції public-relations, що передбачає не тільки надання достатньої та доступної інформації, але й створення та підтримання позитивної оцінки діяльності системи адміністративних судів з боку інших суб'єктів (приватних осіб, громадськості, органів державної влади та органів місцевого самоврядування). Така діяльність вимагає наявності специфічних компетентностей, що актуалізує зосередження її здійснення в межах окремого структурного підрозділу апарату адміністративного суду.

Важливими умовами ефективності присутності представників громадськості на зборах судді як форми реалізації принципу транспарентності (ч. 4 ст. 128 Закону «Про судоустрій і статус суддів») є: усунення наявних недоліків щодо оприлюднення інформації про роботу адміністративних судів та забезпечення обізнаності представників громадськості щодо питань, які становлять для них інтерес; оприлюднення інформації про заплановане проведення зборів суддів конкретного суду та забезпечення фізичної можливості вказаним представниками бути присутніми.

Правові засоби реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративного суду можуть бути систематизовані за критерієм діяльності

адміністративного суду, у сфері якої вони застосовуються: організаційні, функціональні.

Якісне законодавство щодо реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів передбачає наявність таких ознак: інституційна визначеність (наявність визначеного кола суспільних відносин, що ним регулюються), системність (визначеність змістових елементів зазначеного законодавства та зв'язків між ними). Інституційна визначеність обумовлюється: реалізацією соціальними цінностями, що становлять зміст транспарентності (обізнаність про діяльність, належне реагування на звернення, постійна взаємодія); притаманністю правовідносинам щодо реалізації зазначеного принципу інформаційної складової. Системність обумовлюється існуванням форм (організаційних та функціональних) та структурно відокремлених засобів реалізації зазначеного принципу (процедури діяльності уповноважених суб'єктів, фактична діяльність цих суб'єктів, діяльність щодо удосконалення правового регулювання застосування вказаних засобів).

Гармонізація нормативно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів із законодавством Європейського Союзу передбачає зближення положень національного законодавства із положеннями права Європейського Союзу у цій сфері. Засобами такого зближення постають: усунення суперечностей; опрацювання спільних стандартів транспарентності у діяльності адміністративних судів. Обов'язковим засобом гармонізації виступає приведення положень національного законодавства у відповідність із Директивами Європейського Союзу у сфері захисту персональних даних, діяльності медіа та взаємодії адміністративних судів із медіа та громадськістю.

Основними напрямками вказаної гармонізації є: забезпечення верховенства права, поваги до прав та основоположних свобод людини; захист персональних даних; судове співробітництво; загальнодоступність інформаційних технологій у діяльності адміністративних судів; якість

інформаційних послуг; розвиток обміну досвідом, зміцнення контактів між адміністративними судами та різними сферами громадянського суспільства в Україні та в ЄС; доступність правосуддя у адміністративному суді.

У контексті гармонізації національного законодавства у досліджуваній сфері та законодавства ЄС актуальною є проблематика забезпечення збалансованості у таких сферах: суб'єктивне право на доступ до офіційних документів та суб'єктивне право на захист персональних даних; вимоги щодо прозорості діяльності офіційних інституцій та вимоги щодо збереження таємниці приватного життя. Також актуальною є проблематика підстав втручання у право на захист персональних даних.

Ключові слова: *транспарентність, гласність, відкритість, передбачуваність, довіра до судової влади, судова система, адміністративні суди, адміністративне судочинство, Європейський Союз, форма реалізації, правосуддя, система адміністративних судів, принципи, незалежність суду, кадрове забезпечення.*

ABSTRACT

Fedorenko Ye.O. Administrative and legal principles of implementation of the principle of transparency in the activity of administrative courts. – On the manuscript rights.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 «Law». – State Non-profit Enterprise «State University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, 2026.

The principle of transparency in the activity of administrative courts is a normative established idea regarding the proper communication of administrative courts with other subjects: subjects of the judicial system, subjects of other branches of government, as well as private individuals. Such communication involves: not only the exchange of information, but also feedback, which consists, first of all, in the response of administrative courts at the level of administration:

creating conditions for interested subjects to receive information about the activities of administrative courts; providing opportunities for members of the public to attend open court sessions; providing opportunities for members of the public to participate in resolving issues of ensuring the activities of administrative courts, etc.

The transparency of the activities of administrative courts is a condition for ensuring the right to a fair trial (Clause 1, Article 6 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms), ensuring the effectiveness of the activities of administrative courts, ensuring the legitimacy of the activities of the judiciary, ensuring the development of partnership principles in the organizational relations of administrative courts and subjects of civil society; public trust in the activity of administrative courts, both procedural and organizational. In addition, the transparency of the activity of administrative courts is a safeguard against abuse of both powers and procedural rights.

The basic elements of the system of administrative and legal foundations for the implementation of the principle of transparency in the activity of administrative courts are: the nature of the administrative court as the central subject of the implementation of the principle of transparency; the goal of implementing the principle of transparency; connection of the principle of transparency with other principles of activity of administrative courts; regulatory and legal basis for the implementation of the principle of transparency; the system of subjects of legal relations arising in connection with the implementation of the principle of transparency; forms and means of implementation of the specified principle, as well as means of ensuring it.

Implementation of the principles of dis-positiveness, adversarial and official clarification of all the circumstances of the case is not possible without the fulfillment of such requirements of transparency of the procedural activity of the administrative court, such as: conviction of the administrative court in providing the parties to the case with sufficient opportunities to dispose of their procedural rights, including the right to dispose of the subject of the dispute; providing the

parties with the opportunity to present a sufficient amount of evidence and defend their position in the case; awareness of the parties in the case about which evidence has already been submitted to the administrative court, and which the administrative court is forced to demand on its own initiative.

The development of transparency becomes one of the leading factors in the development of the system of administrative courts in general and specific administrative courts in particular, including the activities of administrative courts, both procedural and intro-organizational. The values of the principle of transparency as guidelines for the further development of the system of administrative courts are second in importance compared to the values of the principle of the rule of law.

The forms and means of implementing transparency are an element of the theoretical model of implementing the principle of transparency in the activity of administrative courts.

Forms of implementation of the principle of transparency in the activity of administrative courts are systematized, according to the criterion of scope, into organizational (implemented in the intro-organizational activity of administrative courts) and functional (implemented in the process of administration of justice and other functions of judicial power performed by administrative courts).

Without the proper organization of the work of the courts, it is impossible to implement the guarantees of transparency established by the legislation on administrative proceedings. This testifies to the close relationship of organizational and functional forms in practice, and also reinforces the conclusion about the integrity of the principle of transparency in the activity of administrative courts.

The publication of information about intro-organizational activities in the system of administrative courts, as a form of implementation of the principle of transparency, should be implemented on the basis of the concept of public relations, which involves not only the provision of sufficient and accessible information, but also the creation and maintenance of a positive assessment of the activity of the system of administrative courts by other subjects (private

individuals, the public, state authorities and local self-government bodies). Such activity requires the presence of specific competences, which actualizes the concentration of its implementation within a separate structural division of the administrative court apparatus.

Important conditions for the effectiveness of the presence of members of the public at meetings of judges as a form of implementation of the principle of transparency (Part 4 of Article 128 of the Law "On the Judiciary and the Status of Judges") are: elimination of existing shortcomings regarding the publication of information about the work of administrative courts and ensuring the awareness of members of the public regarding issues, which are of interest to them; publication of information about the planned holding of meetings of judges of a particular court and provision of physical opportunity for the specified representatives to be present.

Legal means of implementing the principle of transparency in the activity of the administrative court can be systematized according to the criterion of the activity of the administrative court in which they are applied: legal means of implementing the principle of transparency in the field of organizational activity of administrative courts and legal means of implementing this principle in the field of functional activity of the administrative court.

Qualitative legislation regarding the implementation of the principle of transparency in the activity of administrative courts requires the presence of such features as institutional certainty (the presence of a certain range of social relations regulated by it) and systematic (certainty of the content elements of the specified legislation and the connections between them). Institutional certainty is determined by: implementation of social values that make up the content of transparency (awareness of activities, proper response to appeals, constant interaction); inherent in the legal relationship regarding the implementation of the specified principle of the information component. Systematic is determined by the existence of forms (organizational and functional) and structurally separated means of implementing the specified principle (procedures of activities of authorized entities, actual

activities of these entities, activities related to the improvement of legal regulation of the use of specified means).

The harmonization of the regulatory and legal support for the implementation of the principle of transparency in the activities of administrative courts with the legislation of the European Union involves the convergence of the provisions of national legislation with the provisions of the law of the European Union in this area. The means of such rapprochement are: elimination of contradictions; development of common standards of transparency in the activity of administrative courts. Bringing the provisions of national legislation into line with the Directives of the European Union in the field of personal data protection, media activity and interaction of administrative courts with the media and the public is a mandatory means of harmonization.

The main areas of this harmonization are: ensuring the rule of law, respect for human rights and fundamental freedoms; protection of personal data; judicial cooperation; general availability of information technologies in the activity of administrative courts; quality of information services; development of exchange of experience, strengthening of contacts between administrative courts and various spheres of civil society, both in Ukraine and in the EU; access to justice in the administrative court.

In the context of the harmonization of national legislation in the researched area and EU legislation, the issue of ensuring balance in such areas as: the subjective right to access official documents and the subjective right to the protection of personal data is relevant; requirements for the transparency of the activities of official institutions and requirements for preserving the secret of private life. The issue of grounds for interference with the right to personal data protection is also relevant.

Keywords: *transparency, openness, predictability, trust in the judiciary, judicial system, administrative courts, administrative proceedings, European Union, form of implementation, justice, system of administrative courts, principles, court independence, personnel support.*

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Федоренко Є.О. Генеза принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 161. С. 155–168. DOI: 10.21564/2414-990X.161.274305
2. Федоренко Є.О. Адміністративно-правові засади реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів: проблематика наукового підходу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 177-182. DOI: 10.32782/39221450
3. Федоренко Є.О. Поняття форм реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2023. № 66. С. 61-64. DOI: 10.32782/2307-1745.2023.66.13
4. Федоренко Є.О. Співвідношення принципу транспарентності із принципами гласності та відкритості у діяльності адміністративних судів. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2024. № 1(70). С. 77–83. DOI: 10.18372/2307-9061.70.18485
5. Федоренко Є.О. Правові засоби забезпечення реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2026. № 1. DOI: 10.25313/2520-2308-2026-1-11892

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Федоренко Є.О. Засади транспарентності діяльності судів за правом Європейського Союзу. *Протидія терористичним актам у міському середовищі*: [Матеріали наукового форуму, м. Київ, Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова, 21 червня 2023 р.]. С. 147-150.

7. Федоренко Є.О. Розвиток законодавчого забезпечення транспарентності діяльності суб'єктів кадрового забезпечення адміністративних судів. *Трансформація законодавства України в період дії правового режиму воєнного стану та у післявоєнний час*: [Матеріали круглого столу, м. Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 17 березня 2023 р.]. С. 196-198.

8. Федоренко Є.О. Транспарентність як універсальний принцип діяльності адміністративних судів. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи*: [Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2024 р.]. С. 271-273.

ЗМІСТ

Вступ.....	14
Розділ 1. Теоретико-правові засади визначення сутності принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів	23
1.1 Реалізація принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів: генеза та стан наукової розробленості	23
1.2 Зміст та значення принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів	42
1.3. Принцип транспарентності у системі принципів діяльності адміністративних судів	61
Висновки до розділу 1.....	82
Розділ 2. Юридична характеристика адміністративно-правових засад реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів	86
2.1 Поняття форм та засобів реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів	86
2.2 Система форм реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів	104
2.3 Засоби забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів як адміністративно-процесуальна категорія.....	131
Висновки до розділу 2.....	150
Розділ 3. Світовий досвід реалізації суддею дискреційних повноважень та розвиток національного законодавства про адміністративне судочинство	154
3.1 Формування якісного законодавства щодо форм та засобів реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів	154
3.2 Гармонізація нормативно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів із законодавством Європейського Союзу	179
Висновки до розділу 3.....	202
Висновки.....	206
Список використаних джерел.....	217
Додатки.....	244

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Трансформаційні перетворення у системі органів публічної влади, основах їх функціонування є питанням, яке постійно знаходиться у фокусі вчених-правників, що визначено важливістю для розбудови держави, її здатності забезпечувати високу якість життя населення, гарантувати розвиток демократії, верховенство права та закону, інші основи публічного порядку. Декларування нульової толерантності до корупції, а також запровадження нових підходів до адміністрування у державному секторі потребує відкритого діалогу із громадянами, регулярного звітування державних органів про успіхи та прорахунки, досягнення та невдачі в певних напрямках, а також гласності діяльності та можливості здійснення ефективної комунікації із інститутами громадянського суспільства.

Судова система також зазнає принципових перетворень, що вимагає якісної інформаційно-комунікаційної роботи органів влади, налагодження інформаційної взаємодії, яка набуває особливого значення в діяльності адміністративних судів з іншими владними суб'єктами та громадськістю, а головне – формування методологічного підґрунтя на рівні обов'язкової засади функціонування адміністративних судів, що створює стійку основу для належного, достатнього та якісного комунікативного процесу в публічно-управлінській діяльності.

Транспарентність – необхідний та обов'язковий компонент демократичних змін і розвитку сфери публічного управління у судовій гілці влади, адже саме через відкритість досягається розуміння тих, подекуди непопулярних кроків, які здійснюються органами влади в межах реформи певного напрямку. Відкритість та прозорість, з одного боку є гарантією законності та справедливості, з іншого, – забезпечує розуміння складності публічно-управлінських процесів у діяльності адміністративних судів. Тільки

демократичний устрій та його модель публічного управління передбачає дотримання засади транспарентності як однієї з найбільших цінностей адміністрування державними процесами і забезпечує якісну співпрацю суспільства і держави. Від належного організаційного та правового забезпечення реалізації цього принципу залежить рівень довіри суспільства до влади, що, безперечно, впливає на стан та ефективність публічного адміністрування й результативність державних перетворень. Тому проблематика адміністративно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів є сучасною та актуальною, що обумовлює вибір теми дослідження.

Додаткової актуальності дослідженню надають системні наукові розробки, присвячені проблемі адміністративно-правового забезпечення функціонування органів публічної влади. Теоретичні аспекти адміністративно-правового забезпечення різних аспектів діяльності органів публічного управління проаналізовані в роботах таких вчених як: В. Б. Авер'янов, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, І. П. Голосніченко, Р. А. Калюжний, В. В. Коваленко, Л. В. Коваль, Т. О. Коломоець, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, В. І. Курило, Р. С. Мельник, Н. Р. Нижник, О. І. Остапенко, В. П. Петков, В. Ф. Пузирний, О. П. Рябченко, А. О. Селіванов, С. Г. Стеценко та інших.

Питання інформаційної взаємодії та правового режиму обігу інформації в органах публічної адміністрації та в правоохоронних органах були проаналізовані в наукових роботах таких вчених, як О. М. Бандурка, О. О. Бандурка, А. О. Галай, С. К. Гречанюк, В. В. Долежан, В. О. Заросило, С. В. Зливко, Р. В. Ігонін, Я. Ю. Кондратьєв, С. Ф. Константинов, В. І. Олефір, Н. О. Рибалка, С. В. Петков, В. М. Плішкін, А. О. Собакарь, Є. Ю. Соболев, І. М. Сопілко, О. Н. Ярмиш та інших.

Важливий напрям наукових розробок становлять роботи, присвячені питанням відкритості та прозорості публічно-управлінської діяльності. Різним аспектам реалізації цього принципу присвятили свої розробки такі

вчені: як Ю. В. Бистрова, В. А. Бондаренко, С. С. Бульбенюк, Л. М. Галаган, В. І. Гурковський, М. С. Демкова, С. С. Єсімов, Р. А. Калюжний, О. Ю. Кондратенко, О. А. Кудіна, Л. Р. Наливайко, О. В. Нестеренко, М. В. Пашковська, М. Ю. Романов, Т. Г. Савченко, А. О. Серенок, М. М. Танчинець, Є. Б. Тихомирова, І. В. Ткач, І. О. Школьник, В. М. Ярошенко та ін.

Отже, необхідність поглибленого наукового пошуку розкриття сутності і змісту адміністративно-правових засад реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів визначена не тільки недостатнім ступенем її наукового опрацювання, але й значенням для подальшого розвитку інститутів демократії у судовій системі, що підвищує рівень довіри до спроможності держави ефективно захищати права і свободи громадян у відносинах із органами публічної влади у найбільш ефективний - судовий спосіб, що визначає актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5, Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526, Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021, Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27.09.2021 № 487, Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, а також у межах плану наукових досліджень Факультету права та міжнародних відносин Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут» (при виконанні робіт – Національний авіаційний

університет), зокрема, кафедри конституційного та адміністративного права, теми «Людиноцентризм публічного права України» (державний реєстраційний номер 0124U003363).

Тема дисертації відповідає освітньо-науковій програмі «Право» за спеціальністю 081 «Право» 08 «Право» в КАІ (зокрема, ОК 1.3.1, ОК 1.3.2, ОК 1.3.3 та ОК 1.3.4).

Мета і завдання дослідження полягає у розкритті сутності, змісту та юридичного значення адміністративно-правових засад реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів та обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення адміністративних матеріальних та процесуальних норм, дія яких спрямована на забезпечення транспарентності адміністративного судочинства.

Досягнення поставленої мети забезпечено вирішенням таких *завдань*:

- узагальнити стан наукової розробленості проблеми реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів;
- визначити зміст та розкрити значення принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів;
- охарактеризувати зв'язок принципу транспарентності із іншими принципами діяльності адміністративних судів;
- сформулювати поняття форм та засобів реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів;
- розкрити правові та організаційні форми реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів;
- надати характеристику засобів забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів як адміністративно-процесуальній категорії;
- визначити актуальні питання формування якісного законодавства щодо форм та засобів реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів;

- запропонувати напрями гармонізації нормативно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів із законодавством Європейського Союзу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають в діяльності адміністративних судів.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів.

Методи дослідження. Робота виконана із застосуванням загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання, які обрані за критерієм наукової об'єктивності. Застосування методу синтезу у поєднанні з історико-правовим методом дозволило розкрити генезу та узагальнити стан наукової розробленості проблеми реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів (підрозділ 1.1). Поєднання логіко-семантичного та соціологічного дозволило визначити зміст та розкрити значення принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів (1.2), Застосування формально-догматичного методу дозволило сформулювати поняття форм та засобів реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів (2.1). За допомогою системно-структурного методу охарактеризовано зв'язок принципу транспарентності із іншими принципами діяльності адміністративних судів (1.3). Застосування методу системного аналізу дозволило розкрити правові та організаційні форми реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів (2.2). Застосування структурно-функціонального методу уможливило надати характеристику засобів забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів (2.3). За допомогою поєднання прогностичного та порівняльно-правового методу визначено актуальні питання формування якісного законодавства щодо форм та засобів реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів (3.1). Застосування порівняльно-правового методу у поєднанні із логіко-семантичним методом запропоновано напрями

гармонізації нормативно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів із законодавством Європейського Союзу (3.2). За допомогою статистичного методу проаналізовано показники діяльності судів інших юрисдикцій, правоохоронних органів, неурядових інституцій у співпраці із адміністративними судами (підрозділи 1.2, 2.3, 3.1).

Науково-теоретичне підґрунтя роботи складається з напрацювань філософського напрямку, робіт із загальної теорії держави і права, публічного адміністрування, адміністративного права та адміністративного процесу, наукових досліджень суміжних галузей, в тому числі зарубіжних наукових досліджень.

Нормативне підґрунтя роботи склали Конституція України, рішення Конституційного Суду України, міжнародні угоди та договори, Кодекс адміністративного судочинства України, інше національне законодавство щодо реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів. Емпіричну та інформаційну базу роботи становлять матеріали роботи системи адміністративних судів за 2019-2024 роки, окремі матеріали роботи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації принципу транспарентності в їх діяльності, а також соціологічні матеріали, довідкові видання. Опрацьовано Директиви Європейського парламенту та Ради, окремі інші акти законодавства Європейського Союзу та міжнародного законодавства, а також правові позиції Європейського суду з прав людини, Комітету Міністрів Ради Європи, Консультативної ради європейських суддів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших робіт, в якій із застосуванням актуальних методів наукового пізнання, з урахуванням новітніх досягнень науки адміністративного права та адміністративного процесу, обґрунтовано комплексний підхід та розкрито сутність, зміст, юридичне значення адміністративно-правових засад реалізації принципу транспарентності в

діяльності адміністративних судів, що уможливило обґрунтування низки висновків, які є новими, а також сформулювати практичні пропозиції з досліджених питань. До основних результатів належать наступні:

уперше:

- надано авторське поняття принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів та визначено його місце у системі принципів їх діяльності;

- здійснено систематизацію форм реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів за критерієм сфери застосування: організаційні (застосовуються у внутрішньоорганізаційній діяльності адміністративних судів) та функціональні (застосовуються у процесі здійснення правосуддя та інших функцій судової влади);

- здійснено систематизацію правових засобів реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративного суду за критерієм сфери застосування, виділено організаційні та функціональні засоби;

удосконалено:

- зміст права на справедливий суд, транспарентність діяльності адміністративних судів визначено умовою забезпечення права на справедливий суд;

- визначення форм реалізації транспарентності у діяльності органів державної влади, надано характеристику форм реалізації транспарентності у діяльності адміністративних судів;

- поняття якісного законодавства, надано характеристику якісного законодавства щодо реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів;

- систематизацію критеріїв якісного законодавства, виділено критерії та умови якісного законодавства щодо реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів;

набули подальшого розвитку:

- зміст принципу гласності в адміністративному судочинстві, до якого включено вимогу належного проголошення судового рішення по суті справи або забезпечення стороні можливості своєчасно ознайомитись із проголошеним судовим рішенням;

- визначення правових засобів реалізації транспарентності у діяльності органів державної влади, надано авторське визначення правових засобів забезпечення реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів та охарактеризовано їх юридичну конструкцію;

- категорія гармонізації національного законодавства, визначено напрями гармонізації нормативно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів із законодавством Європейського Союзу;

- адміністративно-правові засади забезпечення високої оцінки роботи адміністративного суду з боку громадськості, запропоновано використовувати спеціальні структурні підрозділи (посадових осіб) апарату адміністративного суду із реалізацією ними фахових компетентностей.

Практичне значення отриманих результатів у:

- *науково-дослідній роботі:* подальший розвиток теоретичних положень щодо адміністративно-правових засад реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративного суду (акт про впровадження в науково-дослідну діяльність КАІ від 23.03.2026);

- *правотворчій діяльності:* вдосконалення положень чинного законодавства щодо реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративного суду;

- *сфері правозастосування:* розвиток тлумачення норм законодавства про судоустрій та адміністративне судочинство (акт про впровадження в діяльність Верховного Суду);

- *сфері освітнього процесу:* для підготовки та видання навчальної та навчально-методичної літератури (підручники, навчальні посібники) з

дисциплін «Адміністративне судочинство», «Адміністративний процес», підготовки та видання роз'яснень положень законодавства про адміністративне судочинство та іншої спеціальної літератури (акт про впровадження в освітню діяльність КАІ від 30.03.2026).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане автором самостійно. Усі сформульовані положення, висновки та пропозиції обґрунтовано на основі особистих досліджень.

Апробація матеріалів дисертації. Результати проведеного дослідження в цілому, окремих його частин, одержані узагальнення та висновки оприлюднено на науковому форумі «Протидія терористичним актам у міському середовищі» (Київ, 2023), круглому столі «Трансформація законодавства України в період дії правового режиму воєнного стану та у післявоєнний час» (Харків, 2023), міжнародній науково-практичній конференції «Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи» (Київ, 2024).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 8 наукових працях, серед яких 5 статей, опублікованих у наукових фахових виданнях України, тезах наукових повідомлень на 3 наукових комунікативних заходах: науковому форумі, круглому столі, міжнародній науково-практичній конференції.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з основної частини (вступу, трьох розділів, які включають у себе вісім підрозділів, висновків), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, з яких 204 сторінки основного тексту. Список використаних джерел складається з 216 найменувань і займає 27 сторінок, додатки викладено на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПРИНЦИПУ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

1.1. Реалізація принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів: генеза та стан наукової розробленості

Проблематика транспарентності публічної влади загалом та судової влади зокрема була актуальною для усіх часів розвитку суспільства. Вона виявлялась у співвідношенні відкритості діяльності публічної влади та водночас її ефективності. Так, первинні згадки, що дозволяють стверджувати про певний рівень розвитку гласності та відкритості публічної влади відносяться до періоду скіфської держави, у часи панування у ній військової демократії. Сучасних рис транспарентність публічної влади на території держави Україна набуває у часи Великої грецької колонізації та розвитку демократичних засад устрою міст-держав у Північному Причорномор'ї, Приазов'ї та Криму. Завдяки високому рівню розвитку демократії було забезпечено розвиненість транспарентності у взаємодії владних структур із громадянами та між собою. Наступним етапом існування транспарентності публічної влади є функціонування публічної влади у Давньоруській та Галицько-Волинській державах. Організація публічної влади у Давньоруській державі засновувалась на засадах ранньофеодальної монархії, з урахуванням певної специфіки суб'єктного складу влади, що характеризувалась наявністю значної кількості вищих владних суб'єктів (боярська рада, князь, віче, снем). Комунікацію між непривілейованими та привілейованими верствами суспільства того часу забезпечувало саме віче, історія діяльності якого сягала часів племінних князівств. Після занепаду Давньоруської та Галицько-Волинської держав розвиток транспарентності публічної влади на території сучасної України визначався політикою держав,

у складі яких опинились українські землі. Розвиток транспарентності відзначався вертикальними засадами такої политки: можливості контактів із польсько-литовськими органами управління та влади були зосереджені у шляхти та магнатів, а для непривілейованих верств населення контакти із влади залишались на рівні суб'єктів сільського або міського самоврядування [163, с. 60-62].

Прозорість, відкритість діяльності публічної влади, її зв'язок із суспільством досягли високих показників за часів Козацько-гетьманської держави та Запорізької Січі, що обумовлено засадами організації цих політичних утворень. Так, козацька держава характеризувалась такими рисами, як: притаманність службовим посадам виборного характеру; обговорення переважної більшості важливих для управління питань на козацьких радах із прийняттям рішень шляхом прямого відкритого голосування; публічний характер діяльності посадових осіб та їх суворі підзвітність товариству; притаманність козацькому суспільству свободи висловлення думок тощо. Це дозволяє констатувати високий рівень розвитку демократії у козацькій державі та вельми високий рівень розвитку транспарентності публічної влади у ній як на горизонтальному, так і на вертикальному рівнях, що зберігався протягом усього часу існування Запорізької Січі та Козацько-гетьманської держави. У подальшому, починаючи із XVII ст. відбувалось поступове зменшення значення Генеральної військової ради із одночасним зростанням ваги гетьмана та старшинської ради. При цьому мало місце активне суперництво між старшинською радою та гетьманом, що в окремих випадках досягало доволі радикальних форм. Діяльність органів влади забезпечувала інтереси, передусім, привілейованого козацького стану. За таких умов можливості щодо транспарентності діяльності публічної влади у козацькій державі зменшуються. Водночас, це не заважає констатувати про ефективність, прозорість та злагодженість діяльності владних суб'єктів у ті часи. Значним надбанням періоду козацької держави стали положення щодо

транспарентності публічної влади, закріплені у Конституції Пилипа Орлика 1710 р. Зокрема, передбачались: система стримувань та противаг, спрямована на унеможливлення переваги однієї гілки державної влади (у першу чергу - влади гетьмана) над іншою; первинні механізми запобігання корупції у діяльності вищих посадових осіб при прийнятті ними кадрових рішень; колегіальний характер ухвалення найбільш суспільно значних рішень. Водночас, ці та інші здобутки козацької держави були знівельовані у результаті фактичної втрати самої Козацько-гетьманської держави, і почали актуалізуватись лише у ході національно-визвольного руху, що відбувався на початку XX ст. [163, с. 60-62].

У 1917-1921 роках на території сучасної України відбувся національно-визвольний рух (Українська революція), внаслідок якої було повалено самодержавство та створено власну українську державу - Українську Народну Республіку. Українська Центральна Рада, попри складні внутрішні революційні умови та несприятливі зовнішньополітичні обставини обрала курс на подальший розвиток демократичних засад української держави, що знайшло своє подальше закріплення у 1918 р. у Конституції Української Народної Республіки. Так, було закріплено: поділ влади на судову, виконавчу та законодавчу; систему стримувань та противаг як основу діяльності суб'єктів публічної влади; положення про громадян як єдиного джерела влади; окремі механізми їх залучення до процесів подальшої розбудови держави. Втім, згодом Українська революція зазнала поразки, на території України було встановлено радянську владу та відповідно радянську форму державності. Наслідком цього стало зруйнування демократичних традицій державотворення та утвердження усіх особливостей радянської влади, в тому числі «закритість» для власних громадян та відсутність орієнтації на конструктивний діалог із ними. Нормативне закріплення таких засад державного управління, як прямі вибори, таємне голосування, право громадянина на участь у політичному житті держави, на участь у зборах, демонстраціях та мітингах не відповідало реаліям, носило фіктивний

характер. Якісно новий етап розвитку транспарентності у діяльності публічної влади розпочався із проголошенням незалежності України у 1996 році. Відмітними його рисами є: створення широких можливостей для народного волевиявлення; гарантування права громадян на інформацію про діяльність суб'єктів публічної влади, що реалізується шляхом звернення до суб'єктів державної влади та місцевого самоврядування [163, с. 60-62]. Наведені вище положення, представлені Г.А. Терещук, дозволяють зазначити, що транспарентність діяльності публічної влади є невід'ємною рисою інституцій публічної влади у демократичній, соціальній, правовій державі. Крім того, високий рівень транспарентності діяльності публічної влади характерний для функціонування громадянського суспільства.

У Стратегії розвитку судової влади визначено такі завдання, як: урахування міжнародних стандартів при розкритті інформації про процедури конкурсів, кваліфікаційного оцінювання чи дисциплінарного провадження, оприлюдненні рішень кваліфікаційних та дисциплінарних органів [142]. В юридичній літературі розкривається роль забезпечення транспарентності в боротьбі з корупцією в діяльності органів публічної влади: є умовою формування саме системного уявлення про діяльність зазначених суб'єктів та водночас – розкриття конкретних проблем у його діяльності; є інструментом нагляду, в передбачених законом випадках – і контролю щодо діяльності суб'єкта публічної влади [163, с. 353–354]. Наведені положення зберігають актуальність і щодо адміністрування діяльності адміністративних судів. У науковому середовищі набули значення поняття гласності та відкритості в діяльності органів судової влади, а їх застосування в науці та законотворенні дає змогу ефективно вирішувати значну кількість завдань, що стоять перед судовою владою. Водночас реалізація визначених завдань передбачає не тільки доступність інформації про діяльність судової влади, а й створення ефективних можливостей позасудових інституцій взаємодіяти з питань адміністрування судової влади. Потрібно вказати на значну увагу науковців до проблематики адміністративних процедур, зокрема в контексті

забезпечення транспарентності діяльності органів публічної влади, і на рівні зарубіжних видань [10; 213; 214].

Крім того, актуалізується проблематика зворотного зв'язку судової влади з такими інституціями не тільки в контексті планового звітування, а й відповіді на конкретну критику. Окреслені завдання не можуть бути ефективно розв'язані із застосуванням виключно понять гласності та відкритості в діяльності судової влади. Водночас у наукових дослідженнях останніх років дедалі частіше вживається термін «транспарентність» щодо діяльності судової влади як поняття, що передбачає саме наведений зв'язок [66, с. 56; 2]. Указане актуалізує опрацювання перспектив застосування терміна «транспарентність» щодо діяльності з публічного адміністрування в органах судової влади з урахуванням його специфіки. Проте значення цього терміна саме в контексті адміністрування діяльності адміністративних судів, зокрема, та судової влади взагалі не є усталеним у доктрині адміністративного права, що актуалізує узагальнення наявних наукових здобутків та визначення теоретичного підґрунтя щодо проведення подальших досліджень.

Актуальності проблематиці транспарентності у діяльності адміністративних судів додають сучасні глобалізаційні процеси, що справляють свій вплив на цю сферу. Так, ще у 2012 році М.І. Смокович, опрацьовуючи проблематику адміністративного судочинства як фактора глобалізації захисту прав людини, вказував про виникнення самого адміністративного судочинства під впливом глобалізаційних процесів: врахування досвіду існування подібної юрисдикції в інших державах; врахування правових позицій Європейського суду з прав людини тощо [158, с. 68-69]. Варто погодитись із більш пізньою думкою, висловленою І.В. Піляй у ході дослідження відкритого статусу органів публічного обвинувачення як суб'єктів демократичного суспільства, що глобалізація зумовлює зміни у самій правовій парадигмі, що змінює й самі способи публічного адміністрування [97, с. 10]. Підтримуючи вказані позиції, варто

звернути увагу й на такий чинник розвитку транспарентності у діяльності адміністративних судів, як розвиток засобів комунікації та засобів обробки інформації.

Останнім часом науковці звертають увагу на питання забезпечення транспарентності в діяльності суб'єктів публічної влади [163, с. 353–354], органів прокуратури [97], гласності та відкритості в діяльності органів судової влади загалом та адміністративних судів, зокрема [23; 66]. Досліджуються також аспекти взаємодії судової влади з громадянським суспільством, одним із принципів якої визначається транспарентність судової влади, проте досить обмежено [8, с. 86]. Узагальнюючи наведені та інші дотичні наукові напрацювання, можна констатувати, що найбільш актуальними елементами проблематики транспарентності в діяльності судової влади сьогодні є такі питання: досягнення єдності щодо ключових ознак транспарентності у етимологічному значенні та у сенсі принципу публічного адміністрування; вирішення окремих проблемних питань щодо співвідношення його з іншими суміжними поняттями, насамперед «гласність», «відкритість», «публічність», «прозорість».

Зважаючи на вказане, виникає необхідність здійснення характеристики генезису поняття транспарентності у значенні засади адміністрування в діяльності судової влади у національній адміністративно-правовій доктрині, визначення на цій основі підходів до вирішення поставлених завдань наукового пошуку щодо сутності, змісту адміністративно-правових засад транспарентності в діяльності адміністративних судів. Досягнення мети дослідження передбачає вирішення таких завдань: розкрити зміст транспарентності в діяльності судів та її співвідношення із засадами гласності й відкритості; дати характеристику транспарентності у діяльності органів виконавчої влади та прокуратури; визначити засади транспарентності як принципу організації діяльності судової влади.

Одним із перших комплексних досліджень транспарентності судової влади є дисертаційна робота О. О. Овсяннікової (2009 р.), в якій визначено

положення транспарентності як принципу діяльності та організації судової влади; іманентні характеристики транспарентності; сфери регулювання транспарентності міжнародними стандартами; взаємозв'язки транспарентності з іншими суміжними поняттями, насамперед гласністю, а також сферу заходів із упровадження транспарентності в діяльність щодо адміністрування судової влади. Так, транспарентність визначено як принцип організації та діяльності судової влади, сутністю якої є стан організації судової системи і юридичної діяльності суду в демократичному суспільстві, що задовольняє потреби громадськості в отриманні інформації про механізм функціонування судових інстанцій, ухвалені судами рішення, структуру, порядок формування та діяльність органів суддівського самоврядування, добір та процедуру призначення суддів, їх відповідальність, та задовольняє закріпленим у міжнародно-правових актах вимогам. Обов'язок забезпечення транспарентності судової влади державою та судовими органами впливає із конституційного положення про свободу отримання інформації про діяльність органів державної влади (ст. 32 Конституції України) і положень міжнародно-правових актів [84, с. 181–182].

Протягом 2012–2018 років увагу науковців привернула проблематика гласності та відкритості в діяльності адміністративних судів та органів судової влади в цілому. Ключові категорії, досліджені О. О. Овсянніковою, набули змістових змін та розвитку. Основними положеннями гласності як складника транспарентності судової влади визначено такі: відповідний обов'язок суду щодо розміщення інформації про розгляд справи та інші заходи із забезпечення можливості сторонам ознайомитись зі справою; право учасників судового процесу на відкритий розгляд справи; можливість бути присутніми в судовому засіданні для осіб, які не є учасниками судового процесу; можливість цих осіб отримувати та поширювати інформацію про роботу судової влади [84, с. 182]. Натомість О. О. Гаврилюк виокремлює спільний принцип гласності та відкритості, причому розглядає його виключно в контексті адміністративного судочинства (здійснення правосуддя

у справах адміністративної юрисдикції). Елементами цього принципу визначено: право на інформацію про дату, час, місце, результати розгляду справи; відкритість судового розгляду; режим закритого судового розгляду; повне фіксування судового розгляду; чітке дотримання норм закону під час використання технічних засобів у судовому засіданні; публічний характер проголошення актів суду (рішення, ухвали). Охарактеризовано роль принципу гласності та відкритості адміністративного процесу в системі принципів адміністративного судочинства: 1) є гарантією дотримання принципів адміністративного судочинства (верховенство права, законність, змагальність та офіційне з'ясування всіх обставин справи, національність мови судочинства); 2) є гарантією реалізації принципу рівності всіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом; 3) знаходить своє втілення у результаті дії усності, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду та обов'язковості судових рішень [19, с. 171–172]. Отже, наукові результати О. О. Овсяннікової набули статусу таких, що потребують актуалізації.

У більш пізній роботі, безпосередньо присвяченій проблематиці принципів гласності та відкритості в адміністративному судочинстві (В. М. Кондратенко, 2013), набули свого розвитку поняття гласності та відкритості. Так, принцип гласності та відкритості пов'язується з такими вимогами, як: відкритість функціонування адміністративного суду; усність розгляду справи адміністративним судом; здійснення технічної фіксації судового засідання; надання учасникам справи інформації про здійснення розгляду справи адміністративним судом; забезпечення необхідних умов для утворення громадської думки та уявлення про адміністративне судочинство. Гласність та відкритість в адміністративному судочинстві є врегульованим нормами адміністративно-процесуального права механізмом доступу до судової інформації, що реалізується у спосіб: 1) активного отримання судової інформації, що передбачає обов'язковий доступ до приміщень суду та зали судового засідання; 2) пасивного отримання судової інформації, тобто в

будь-якому прийнятному для запитувача такої інформації місці та часі [60, с. 174]. Коментуючи позицію вченого, варто наголосити, що сферою дії принципу гласності є виключно адміністративне судочинство (здійснення правосуддя).

В.М. Кондратенко також наводить авторське визначення принципів гласності та відкритості адміністративного судочинства. Так, гласність адміністративного судочинства він розглядає як реалізовану в процесуальній формі доступність учасників судового розгляду та всіх заінтересованих осіб до не заборонених законодавством відомостей, зафіксованих в електронному, надрукованому або словесному вигляді, щодо здійснення правосуддя під час розгляду адміністративних справ та ухвалених у них рішень; активну діяльність судів із надання визначеної законодавством інформації учасникам судового розгляду, поширення в суспільстві інформації про здійснення адміністративного судочинства, а також формування внаслідок цього громадської думки. Відкритість адміністративного судочинства – самостійний складовий елемент гласності адміністративного судочинства, що передбачає легальний доступ учасників судового розгляду та всіх заінтересованих осіб до приміщень суду та зали судового засідання з метою захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина в публічно-правових відносинах, а також безпосереднього отримання інформації про перебіг і сутність здійснення правосуддя під час розгляду адміністративних справ для задоволення суспільних, особистих і професійних інтересів [60, с. 173]. Якісно новим компонентом у цьому визначенні постає врахування активної позиції громадськості стосовно діяльності судової влади шляхом забезпечення умов для формування такої позиції. Отже, принцип гласності та відкритості набуває якісно нового змісту.

Поряд із категоріями гласності та відкритості в межах адміністративного судочинства досліджувалася категорія транспарентності, але в контексті діяльності суб'єктів публічної влади, зокрема прокуратури. Так, у роботі Г. В. Гаврюшенко, присвяченій проблематиці забезпечення

транспарентності у прокурорській діяльності, виокремлено такі вимоги транспарентності: свобода доступу до інформаційних ресурсів держави та наявність організаційного забезпечення такої свободи; обов'язок суб'єктів державної влади інформувати фізичних та юридичних осіб про своє функціонування через визначені законодавством засоби. Транспарентність прокурорської діяльності розглянуто як рівень інформаційної відкритості органів прокуратури, що досягається шляхом розкриття інформації про їх структуру, працівників прокуратури, діяльність прокуратури та її результати. Зазначено, що принцип транспарентності в організації діяльності органів прокуратури має суспільно-політичний характер та є невід'ємним від конституційного захисту особистого та сімейного життя, таємниці, що охороняється законом, та права громадян на інформацію. У принципі транспарентності діяльності органів прокуратури виокремлено кілька компонентів: 1) нормативний – законодавче закріплення прозорості та відкритої діяльності органів прокуратури; 2) інституційний – наявність структурних і організаційних форм і механізмів, що дозволяють реалізувати принцип транспарентності в діяльності органів прокуратури; 3) особистісний – прозорість і відкритість діяльності насамперед посадових осіб органів прокуратури [20, с. 172–173]. Підхід вченого заслуговує на підтримку, оскільки відповідні компоненти транспарентності є перспективними для виокремлення й щодо судової влади.

У роботі В. М. Пилаєвої щодо забезпечення транспарентності в діяльності органів виконавчої влади виокремлено такі її критерії: доступ до публічної інформації, висвітлення діяльності органів влади у засобах масової інформації, електронне врядування; механізми залучення громадян до співпраці з органами влади; розвиток діалогу на політичному рівні; підтримання партнерського характеру відносин суспільства та влади. В аспекті подальшого дослідження транспарентності у сфері судової влади ключового значення набуває висновок вченої про зв'язок принципу транспарентності в діяльності органів виконавчої влади з іншими засадами

діяльності суспільства. Так, стверджується, що принцип транспарентності сформувався під впливом загальних принципів права, конституційно-правових принципів, принципів адміністративного права, європейських принципів адміністративного права та принципів належної публічної адміністрації та доброго врядування, принципів державного управління, отже, є загальним принципом діяльності органів виконавчої влади в Україні. Основу нормативно-правового закріплення принципу транспарентності в діяльності органів виконавчої влади в Україні становить сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини з приводу реалізації громадянами права на доступ до публічної інформації, забезпечення відкритості, прозорості, гласності, підзвітності та вимоги спрощення мови адміністрування в діяльності органів виконавчої влади в Україні [95, с. 215–216].

І. В. Піляй, досліджуючи сутність принципу транспарентності в діяльності органів прокуратури, виокремлює такі його аспекти: прозорий та відкритий характер процесу прийняття рішень; забезпечення доступності громадськості до найбільш можливого обсягу інформації щодо підстав та мотивів регулятивних рішень уповноважених суб'єктів; підзвітність; зворотний зв'язок під час оцінки регуляторної діяльності; зниження інформаційної асиметрії [97, с. 109]. Узагальнюючи зазначені наукові напрацювання, варто вказати на істотні відмінності у змісті принципу транспарентності залежно від сфери (органи виконавчої влади чи органи прокуратури), що пояснюється різним характером діяльності цих владних суб'єктів. Водночас можна виокремити чимало й спільних рис принципу транспарентності: інформаційна відкритість, підзвітність, залучення громадськості до активної позиції у зв'язку з діяльністю конкретного суб'єкта публічної влади, наявність законодавчо визначених механізмів забезпечення зазначених пріоритетів.

Актуальним можна вважати визначення основної характеристики транспарентності: наявність співпраці комунікативного характеру між

органами публічної влади та суспільством. Засадами такої взаємодії є: вільний характер отримання інформації про діяльність суб'єктів публічної влади; наявність зворотної реакції органів публічної влади, в якій би містилась інформація про функціонування, результати, прорахунки та подальші перспективи розвитку [163, с. 105].

Сьогодні дослідники проблем відкритості адміністративного судочинства змістовно розділяють принципи гласності та принципи відкритості. Так, О. І. Гоптарєв, опрацьовуючи зазначену проблематику, виокремлює такі вимоги гласності адміністративного судочинства: доступність учасників судового процесу до відомостей щодо ходу здійснення правосуддя, ухвалених актів; активний характер діяльності адміністративного суду з надання такої інформації; інформація про здійснення адміністративного судочинства має поширюватись у суспільстві та сприяти формуванню громадської думки щодо адміністративного судочинства. Вимогами відкритості є доступ учасників справи до приміщень суду, доступність для учасників справ інформації про обставини розгляду власної справи [23, с. 184].

Останнім часом науковці приділяють увагу й транспарентності безпосередньо стосовно діяльності судової влади. Так, О. З. Хотинська-Нор опрацьовує проблематику транспарентності судової системи та адвокатури як чинники формування громадянської свідомості суспільства. Вчена наводить важливий висновок щодо особливостей інформаційної складової транспарентності судової системи як чинника, що впливає на еволюцію суспільної свідомості: семантичний аспект інформації, яка спрямовується до масової, індивідуально невизначеної аудиторії, та відображає функціонування судової системи як соціальної інституції суспільства. Варто погодитись із наведеною позицією вченої щодо виокремлення засобів забезпечення транспарентності: обрання в кожному суді судді-спікера; налагодження ефективної співпраці та партнерства з авторитетними громадсько-політичними засобами масової інформації, які охоплюють

широку аудиторію та не спеціалізуються на правовій тематиці; використання нових форм комунікації з громадськістю (неформальні зустрічі, екскурсії до суду, спільні заходи з навчальними закладами, громадськими та правозахисними організаціями, ведення сторінок судів у соціальних мережах тощо); залучення активістів та лідерів громадської думки до конструктивної комунікації з проблем судової влади, зокрема у форматі громадських рад при органах суддівського самоврядування, тощо. Наостанок стверджується, що використання новітніх форм взаємодії та комунікації судової системи із суспільством дозволяє розвиватися транспарентності судової системи як інструменту, за допомогою якого формується таке громадське ставлення до судової системи, за якого громадяни реалізують своє право бути поінформованими про те, що відбувається в судовій системі та навколо неї, здійснюють контроль за її функціонуванням, унаслідок чого змінюється та еволюціонує громадянська свідомість суспільства [184, с. 180–181].

М. М. Бліхар у контексті опрацювання проблематики взаємодії судової влади та громадянського суспільства виокремлює транспарентність судової влади як один із принципів такої взаємодії, який пов'язує із можливостями не тільки отримання громадськістю інформації щодо діяльності судової влади, а й опрацювання такої інформації та її подальшого поширення [8, с. 86]. Увагу привертає акцент вченого на відповідні вимоги не лише стосовно процесуальної сторони діяльності судів (тобто щодо відправлення правосуддя), а й, зокрема, щодо організаційного аспекту. І в цьому контексті вжито саме термін «транспарентність».

Проведене дослідження проблематики транспарентності в адмініструванні діяльності судової влади дає підстави зробити такі висновки.

У комплексних юридичних дослідженнях поняття транспарентності діяльності судової влади розкривається в роботі О. О. Овсяннікової. У подальшому поняття транспарентності досліджувалось в аспекті діяльності органів виконавчої влади та прокуратури. Відповідні дослідження

проводились стосовно процесуальної діяльності адміністративного суду, але їх предметом були засади гласності та відкритості.

Поняття гласності та відкритості в діяльності адміністративних судів мають вузький зміст за поняття транспарентності у цій сфері, охоплюються нею. Водночас вимога транспарентності в діяльності адміністративних судів означає передусім взаємодію вказаних суб'єктів із громадськістю на засадах зворотного зв'язку.

Відбувається зближення наукових підходів до змісту транспарентності в діяльності органів прокуратури та в діяльності органів публічної влади, розширення кола спільних рис транспарентності у цих сферах.

Засадами транспарентності як принципу організації діяльності адміністративних судів є: гласність, відкритість, доступність інформації про діяльність суб'єктів публічної влади, наявність зворотного зв'язку від суб'єктів публічної влади до громадськості, створення умов для формування у громадськості цілісного уявлення про діяльність адміністративних судів.

Чинниками подальшого розвитку транспарентності в діяльності адміністративних судів та, водночас, засадами подальшого дослідження цієї проблематики постають: підвищення рівня довіри до судової влади, запобігання корупції в адмініструванні у судах, імплементація міжнародних стандартів взаємодії судової влади та громадськості.

Складність комплексного розгляду проблем реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів зумовлена відсутністю єдиної та усталеної думки щодо змісту транспарентності у цій сфері, як на рівні науковців, так і на рівні представників судової влади. Тому подальше дослідження проблем реалізації принципу транспарентності варто проводити у контексті змістовного аналізу цього поняття, для розкриття якого дослідниками використовується структурний підхід.

З позиції О.А. Кудіної, яка наводиться Г.А. Терещук, можна констатувати, що сьогодні стосовно транспарентності в органах публічної адміністрації виділяються її вертикальний та горизонтальний рівні.

Вертикальний рівень відображає взаємодію між владними структурами та приватними особами (громадянами). Вертикальний рівень транспарентності передбачає: реальні можливості участі громадян та громадських організацій у формуванні та реалізації державної політики; відповідальність владних суб'єктів перед громадянами та громадськими організаціями. Горизонтальний рівень відображає взаємодію між владними структурами. Так, щодо горизонтального рівня взаємодії виділяють такі компоненти: нормативний, інституційний, особистісний. Нормативний рівень передбачає врегульованість (закріпленість) взаємодії між владними суб'єктами у законодавстві. Інституційний передбачає наявність реальних структурно-організаційних механізмів і форм реалізації транспарентності. Особистісний передбачає відкритість та прозорість діяльності посадових осіб [70, с. 36; 163, с. 33-34].

М.І. Смокович ще у 2020 році вказував про потенціал електронного судочинства для досягнення оперативності адміністративного судочинства. При цьому створення ефективної системи інформаційного забезпечення роботи адміністративних судів розглядається ним як одну з гарантій таких принципів, як гласність, відкритість та транспарентність розгляду та вирішення адміністративних справ [157]. Актуальні наукові напрацювання свідчать про актуальність такої проблематики й сьогодні. Так, Т.В. Новикова, опрацьовуючи проблематику транспарентності адміністративного процесу в умовах діджиталізації, зазначає про необхідність використання інформаційних технологій як невідємна риса запровадження транспарентності судового процесу. При цьому інформаційний простір судової влади зумовлений прозорістю її діяльності, налагодженням комунікації та діалогу судової влади із громадянським суспільством, а також потребами забезпечення незалежності суддів. У підсумку вчена визначає інформатизацію процесуальних дій як необхідну умову забезпечення панування законності та верховенства права у суспільстві, підвищення рівня довіри до суду [82, с. 50].

Взаємодія судової влади із суспільством та учасниками судового процесу тісно пов'язана із розвиненістю не тільки внутрішніх інститутів судової влади, але й особливостями зовнішнього середовища. Так, І.В. Андронов наводить наукову позицію О.З. Хотинської-Нор, відповідно до якої можна констатувати, що у сучасній науковій літературі транспарентність розглядається як одна з основних засад діяльності судової влади, обумовлена значенням транспарентності як базової властивості сучасної політичної влади у цілому, як такої, спрямована на розвиток демократії та громадянського суспільства через забезпечення: відкритості діяльності гілок державної влади; відкритості процедур прийняття політичних актів; активізації контролю за діяльністю за діяльністю суб'єктів влади та управління з боку суспільства. Транспарентність діяльності судової влади охоплює собою такі поняття як відкритість, публічність її діяльності та передбачає: створення державою умов для вільного отримання громадянами інформації про діяльність судових органів; формування та розвиток засобів зворотнього зв'язку між судовою владою та громадянським суспільством, який передбачає можливість суспільства у законний спосіб впливати на діяльність судів, підвищуючи, тим самим, її ефективність. Таким чином, транспарентність діяльності судової влади передбачає двосторонній характер зв'язку влади та громадянського суспільства. Значення транспарентності у діяльності сучасної судової влади обумовлюється, крім того: зростаючим значенням судової влади у сучасному суспільстві, що підвищує цінність належного суспільного контролю за її діяльністю; істотним значенням транспарентності у контексті боротьби із корупцією [2, с. 128-129; 184, с. 177, 178].

Транспарентність діяльності публічної влади охоплює не тільки вимоги відкритості й публічності, але й гласності та прозорості. Усі вказані вимоги відрізняються та відображають різні сторони діяльності публічної влади. Вказане справедливо й для транспарентності судової влади. Так, вимоги публічності судового розгляду стосуються процесуальної діяльності суду,

тоді як транспарентність судової влади охоплює практично усі питання формування суддівського корпусу, починаючи з питань зайняття посади судді та доброчесності кандидата на посаду судді та завершуючи притягненням судді до юридичної відповідальності. Вимоги гласності передбачають висвітлення перебігу судового процесу у засобах масової інформації (далі - ЗМІ). Транспарентність судової влади розглядається як інструмент боротьби не тільки із корупцією у цій сфері, а й із явищем більш широкого змісту, а саме - зловживання владою. Засобами цього постають: можливість висвітлення у ЗМІ протиправної діяльності посадових осіб; розміщення судових рішень у мережі Інтернет; загальний дисциплінуючий вплив суспільного контролю на суб'єктів судової влади. Таким чином, забезпечення транспарентності постає необхідною умовою й ефективного реформування судової влади, втілення у життя реформування. Забезпечення тісного та реального зворотного зв'язку судової влади із громадськістю сприяє й легітимації результатів діяльності судової влади у суспільстві, і навпаки, закритість судової влади перешкоджає забезпеченню реалізації сучасної моделі взаємодії судової влади та громадянського суспільства. Необхідність забезпечення транспарентності діяльності судової влади, зв'язку її із суспільством слідує також з положень міжнародних стандартів у цій сфері, у контексті чого наводяться положення Висновку No 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство», схваленому на шостому засіданні КРЄС (Страсбург, 23–25 листопада 2005 року), документ No CCJE (2005) op. No 7, зокрема щодо необхідності досягнення ефективної співпраці судової влади із закладами освіти, учасниками судового процесу, засобами масової інформації [2, с. 128-129; 32, с. 226–240].

У філософській літературі виділяють терміни «поняття» та «категорія». Так, під поняттям розуміють: спосіб абстрактного уявлення, розуміння результатів пізнання через усвідомлення істотних характеристик об'єкта пізнавальної діяльності; форма мислення, за якої відображаються властивості

та закономірні співвідношення об'єкта пізнання, зовнішнім виразом чого постають загальні та специфічні ознаки об'єкта пізнання. Під категорією розуміють найбільш загальні поняття певної галузі знань, завдяки яким досягається «скорочення» досвіду пізнання, встановлення предметних співвідношень, розчленування та синтез дійсності [182, с. 497]. Таким чином, категорія передбачає не тільки визначення загальних та специфічних властивостей об'єкта пізнання, але й співставлення його із родовими по відношенню до нього категоріями. Крім того, зазначене «скорочення» досвіду відбувається за рахунок саме загального та всеохоплюючого характеру категорії. Крім того, на відміну від поняття категорія відображає не просто властивості певного об'єкта, а його закономірності (співвідношення).

Виділення принципу транспарентності діяльності адміністративних судів зумовлене належність цих судів до системи вищого порядку - судової системи. Транспарентність впливає на усі засади діяльності адміністративних судів, як організаційні, так і щодо відправлення правосуддя, тому може бути використана під час пізнання системи адміністративних судів для «скорочення досвіду». Виходячи з цього, транспарентність відображає об'єктивні закономірності функціонування системи адміністративних судів. Тому щодо діяльності адміністративних судів транспарентність має розглядатись як наукова категорія.

Впровадження нових технологій у судові діяльність є актуальним напрямом розвитку транспарентності адміністративного судочинства. Зокрема, проблематика подальшої діджиталізації адміністративного судочинства виявляється у питаннях впровадження у адміністративне судочинство штучного інтелекту для вирішення нескладних адміністративних справ. У цьому контексті важливе значення становить різниця між такими явищами, як врегулювання спору онлайн та автоматичне врегулювання спору. Перше означає застосування у судовому процесі онлайн-засобів вирішення спору, друге - джерело прийняття рішення у

конкретній справі, яким є штучний інтелект. Недоліком автоматичного врегулювання спору є те, що у разі невиправданого поширення його застосування судовий процес може перетворитись на явище, що сприймається виключно як технічне. Нівелюється людський фактор судового процесу, який є необхідним з огляду на вирішення спорів реальних людей у результаті судової діяльності. Значення людського фактору передусім - у оцінці суддею поведінки сторін та їх свідків у процесі. Таким чином, застосування інформаційних технологій відкриває значні можливості щодо розвитку транспарентності у діяльності судової влади. Застосування вказаних технологій спрощує комунікацію між суспільством та судами. Діджиталізація у сфері судової діяльності пришвидшує та спрощує судові процедури, сприяє забезпеченню доступу до правосуддя, робить судовий процес більш зручним для всіх його учасників. Водночас, не вбачається за доцільне повний перехід на здійснення правосуддя без участі людини, оскільки інформаційні технології мають бути засобом здійснення правосуддя, але не підміняти собою людину у процесі його здійснення. Штучний інтелект допустимо застосовувати лише у тих сферах де ключовими вимогами до діяльності є точність, механічність, рутинність дій. У глобальному контексті передавати на вирішення штучному інтелекту доленосні справи стосовно людей означатиме констатувати нездатність людини самостійно приймати рішення [2, с. 132].

Зауваження стосовно ступеня обґрунтування актів можна висловити й щодо окремих рішень Вищої ради правосуддя. Так, приймаючи рішення від 14.11.2023 р. № 1053/0/15-23 про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Білоцерківського міськрайонного суду Київської області Буцмака Ю.Є., Вища рада правосуддя виходила з обставин справи: представник особи, що притягується до адміністративної відповідальності, пропонувала судді, який розглядав справу, не використовувати чинну державну символіку при розгляді справи, а використовувати державну символіку Української РСР, від

якої походить чинна державна символіка. У противному випадку погрожувала притягненням його (судді) до юридичної відповідальності. Вища рада правосуддя констатувала наявність у цьому випадку підстав для вжиття відповідних заходів. При цьому у обґрунтуванні лише зазначила про оціночний характер критеріїв поняття «втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя». Також Вища рада правосуддя зазначила про необхідність з'ясування наступних питань для відповіді на питання чи мало місце зазначене втручання: чи створюють факти, повідомлені суддею реальні ризики та загрози незалежності судді при здійсненні правосуддя; чи може суддя за цих обставин залишатись неупередженим; існування реальної загрози ухвалення суддею безстороннього та справедливого рішення. Втім, у прив'язці до конкретних обставин справ зазначені питання не були розкриті [119].

1.2. Зміст та значення принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів

У юридичній літературі відмічається зниження довіри суспільства до діяльності суб'єктів публічної влади, але водночас - зростання суспільного попиту на інформацію щодо такої діяльності. У зв'язку із цим слушно відмічається, що нестача такої інформації знижує можливості громадськості щодо участі у державних справах, можливості щодо контролю та впливу на діяльність суб'єктів публічної влади, заважає наданню об'єктивних оцінок такої діяльності, становить істотну перешкоду у налагодженні та розвитку зворотнього зв'язку між суб'єктами публічної влади та суспільством. Варто погодитись також із тезою, що нестача у громадськості інформації про діяльність суб'єктів публічної влади не дає можливості сформулювати суспільний запит щодо напрямів вдосконалення цієї діяльності, що у свою чергу позбавляє суб'єктів публічної влади можливостей щодо розвитку, заважає проведенню ефективної державної політики у цій сфері. Варто

погодитись із тим, що довіра та транспарентність постають головними чинниками утворення репутації суб'єктів публічної влади та подальшого розвитку взаємовідносин між ними та населенням. Досягнення транспарентності у роботі органів державної влади створює умови для більш організованого та усвідомленого відстоювання своїх інтересів громадянами та громадськими об'єднаннями, з одного боку та врахування ширшого меж суспільних пропозицій органами державної влади - з іншого. До прикладу, розкриваючи сутність поняття транспарентності стосовно діяльності центрального банку, зазначається про необхідність розкриття не просто даних про діяльність центрального банку як суспільного регулятора, а про забезпечення зрозумілості таких даних для зацікавлених осіб. Іншими вимогами до такої інформації є достовірність та достатній рівень опрацьованості, щоб суб'єкти ринкової діяльності мали можливості приймати адекватні рішення на основі такої інформації [95, с. 44-47; 154].

Значний суспільний запит до діяльності суб'єктів публічної влади характерний і для сфери діяльності адміністративних судів. Так, на веб-сторінці Київського окружного адміністративного суду міститься достатньо детальна інформація про механізми представництва громадськістю своїх інтересів; врахування думки громадськості у діяльності суду; взаємодія із засобами масової інформації тощо [51]. На веб-сторінці Вищої ради правосуддя (далі - ВРП), розділ «Громадянам», підрозділ «Відкриті» дані міститься 16 наборів даних, зокрема щодо: автоматизованого розподілу дисциплінарних скарг між членами Вищої ради правосуддя; систему обліку, види інформації, яка зберігається розпорядником; задоволення запитів на інформацію тощо. Відповідно до Звіту про виконання Вищою радою правосуддя Закону України «Про доступ до публічної інформації» у жовтні 2023 року, лише за жовтень 2023 р. на розгляд ВРП надійшло 43 запити на надання інформації від фізичних осіб, громадських організацій, ЗМІ та юридичних осіб [41].

В основу визначення транспарентності як принципу діяльності адміністративних судів варто покласти концепцію «належного врядування» («Good Governance»), зокрема такі її положення, як: легітимність влади як її визначальна властивість у очах суспільства; у центрі уваги рішень суб'єктів публічної влади перебувають громадяни; управлінські програми зорієнтовані на потреби та запити суспільства і засновуються на громадській згоді; швидка адаптивність публічної адміністрації до громадських потреб. Крім того, мають істотне значення актуальні напрацювання представників європейської правової науки, відповідно до яких класична модель взаємовідносин влади та приватних осіб має бути змінена з «суб'єкт-об'єктної» моделі на інтерсуб'єктивну (відносини «суб'єкт-суб'єкт»). Вертикальний зв'язок не втрачає актуальності, але наявність зазначених горизонтальних зв'язків забезпечує: публічність державного управління; його гнучкість та респонсивність («responsive governance»), під яким необхідно розуміти чутливість державного управління та його здатність враховувати інтереси різних соціальних суб'єктів; його відповідність засадам ефективності, співпраці, активної участі громадськості, транспарентності. Соціальна активізація приватної особи як об'єкта управління призводить до того, що така особа впливає на діяльність суб'єкта державного управління. Таким чином, сама приватна особа, або інший соціальний суб'єкт (наприклад, громадська організація) стає суб'єктом управління. Це має наслідком оптимізацію діяльності суб'єкта публічної влади у тісному зв'язку із приватною особою. На основі концепції «належного врядування» було розроблено принципи ефективного врядування Європейського Союзу, до яких віднесено: участь, відкритість, підзвітність, злагодженість, ефективність. Так, принцип відкритості вимагає від інститутів публічної влади діяти більш відкрито, здійснювати активний обмін інформацією з державами-членами Європейського Союзу стосовно його актів, викладати публічну інформацію мовою, яка є зрозумілою широкому загалу, забезпечувати доступність такої

інформації, особливо у випадках, коли стоїть питання повернення довіри до інституцій публічної влади [95, с. 49-50].

Сьогодні опрацювання проблематики транспарентності судової влади базується на наукових здобутках щодо транспарентності в інших сферах діяльності публічної влади: транспарентність у діяльності органів виконавчої влади (В.М. Пилаєва), транспарентність у діяльності органів прокуратури (І.В. Піляй) та деяких інших. Зазначені та інші наукові здобутки вже були предметом наукового аналізу у підрозділі 1.1 цієї роботи та зроблено висновки щодо співвідношення принципу транспарентності органів виконавчої влади та органів судової влади із такими засадами їх діяльності, як гласність та відкритість. Таким чином, визначення поняття транспарентності у діяльності адміністративних судів та її значення у досягненні завдань діяльності судової влади у широкому значенні має базуватись не тільки на наукових напрацюваннях стосовно проблематики транспарентності не тільки безпосередньо у цій сфері, але й насамперед, у сфері діяльності органів виконавчої влади.

В.М. Пилаєва, у контексті опрацювання проблематики транспарентності у діяльності органів виконавчої влади, виділяє такі наукові підходи до визначення транспарентності як категорії: розгляд цієї категорії у контексті права громадян на доступ до інформації про роботу органів державної влади; транспарентність ототожнюється із поняттями гласності, відкритості та прозорості, при тому, що усі ці поняття розглядаються як синоніми, із єдиним змістом; розгляд гласності, відкритості та прозорості як понять із різним змістом, а поняття транспарентності не виділяється взагалі; транспарентність розглядається як комплексна категорія, що охоплює поняття відкритості, гласності, прозорості, публічності, підзвітності, права на доступ до публічної інформації. Надалі вчена здійснює достатньо детальний аналіз позицій національних науковців, за результатами якого можна дійти висновку про достатньо детальну розробленість аспекту транспарентності, який стосується права громадян на доступ до інформації про діяльність

суб'єктів публічної влади та про механізми реалізації такого права, але практично відсутність уваги до такого аспекту транспарентності, як здатність громадян впливати на рішення суб'єктів публічної влади та на внутрішню організацію їх діяльності. В.М. Пилаєва наводить позиції американських науковців В. Бурка та М. Теллера, які розглядають транспарентність не тільки як принцип, але й як діяльність, спрямована на розвиток відкритості органів державної влади через вдосконалення їх зовнішньої комунікації. Транспарентність передбачає не тільки забезпечення громадян публічною інформацією, але й створення для них можливостей щодо участі у процесі прийняття органами державної влади рішень, утворення прозорості діяльності органів державної влади для власних працівників. За результатами проведеного аналізу В.М. Пилаєва пропонує розглядати транспарентність діяльності органів виконавчої влади як принцип, що передбачає комунікацію суб'єктів виконавчої влади та населення через: належне інформування населення про свою діяльність; забезпечення громадськості можливостей участі у формуванні та реалізації державної політики суб'єктами виконавчої влади, а також контролю щодо цієї діяльності. При цьому принцип транспарентності змістовно поглинає такі засади діяльності суб'єктів виконавчої влади, як відкритість, гласність, публічність, прозорість та підзвітність [95, с. 52, 56-59; 199].

Реалізація транспарентності в діяльності суб'єктів виконавчої влади дозволяє досягти різних цілей. По-перше, вона передбачає зрозумілість, ясність, повноту, однозначність, об'єктивність, надійність, доступність, достовірність здійснення публічного управління. По-друге, виконання вимог транспарентності дозволяє забезпечити ефективність діяльності суб'єкта виконавчої влади, оскільки здійснюється оцінка його роботи, орієнтуючись на яку суб'єкт виконавчої влади може вдосконалювати свою діяльність, наприклад щодо надання адміністративних послуг. По-третє, транспарентність як втілення права особи на інформацію про діяльність суб'єкта виконавчої влади, виступає засобом та умовою реалізації усіх інших

економічних, соціальних та політичних прав людини. По-четверте, можливість громадськості впливати на прийняття суб'єктом виконавчої влади зовнішніх та внутрішньоорганізаційних актів означає, що реальний стан транспарентності суб'єктів виконавчої влади є індикатором рівня розвитку демократичної та правової держави. По-п'яте, транспарентність забезпечує правову визначеність адміністративного процесу, оскільки виконання вимог транспарентності означає передбачуваність акта суб'єкта виконавчої влади. Створюючи можливості громадськості для контролю за діяльністю суб'єктів публічної влади, транспарентність стимулює розвиток партнерських засад у взаємовідносинах суб'єктів виконавчої влади та суб'єктів громадянського суспільства. По-шосте, реалізація принципу транспарентності у діяльності суб'єктів виконавчої влади означає що всі суб'єкти громадськості отримують рівні можливості впливу на акти владних суб'єктів. Це означає що процес публічного адміністрування є легітимним. Такі засоби як моніторинг, громадський контроль гарантують що відповідний суб'єкт виконавчої влади створений та діє відповідно до загальноприйнятих норм та процедур, що забезпечує легітимацію (законність) діяльності суб'єктів виконавчої влади. По-сьоме, виконання вимог транспарентності гарантує дотримання вимог етики публічного адміністрування, оскільки транспарентність є умовою виконання таких вимог, як: передбачуваність, чесність, увага до потреб суб'єктів суспільства. У свою чергу дотримання таких вимог свідчить про вміння усіх суб'єктів соціуму (як суб'єктів суспільства, так і суб'єктів виконавчої влади) працювати спільно для досягнення визначених цілей. Таким чином, транспарентність діяльності суб'єктів виконавчої влади означає довіру до них з боку суспільства, умовою розвитку суспільства та демократії в цілому. По-восьме, прозорість рішень суб'єктів виконавчої влади у бюджетній сфері дозволяє ефективніше прогнозувати їх економічні наслідки, робить передбачливою бюджетну сферу, що сприяє залученню інвестицій. Вимога підзвітності убезпечує від прийняття суб'єктами влади економічно невігідних рішень. Тому реалізація

вимог транспарентності сприяє економічній ефективності діяльності суб'єктів виконавчої влади. По-дев'яте, вимоги транспарентності є дієвими запобіжниками зловживаннями владою, корупційних діянь, надмірної бюрократизації. Водночас, вимоги транспарентності адресуються не тільки суб'єктам виконавчої влади, адже суспільні інституції теж мають виявляти зацікавленість до державних справ, займати активну позицію щодо побудови відносин із владою на засадах рівноправності [95, с. 59-63].

За результатами дослідження проблематики адміністративно-правових засад реалізації принципу транспарентності у діяльності суб'єктів публічної адміністрації Г.А. Терещук зазначає про транспарентність як феномен та явище, що відображає необхідність існування постійного діалогу владних інституцій як між собою, так і з громадянами. Вчена виділяє такі аспекти транспарентності: гарантія довіри до суб'єктів державної влади; запобіжник зловживань владою; спрямована на побудову партнерських відносин між владою та суспільством; передбачає зворотну реакцію органів влади щодо своєї діяльності, прорахунків, досягнень, перспектив; є запобіжником тінізації економіки та злочинності у цілому; є передумовою подальшого розвитку інформаційних та управлінських технологій у діяльності суб'єктів публічної влади; є ефективним запобіжником корупційних діянь; є гарантією дотримання суб'єктами публічної влади передбачених законом процедур їх діяльності [163, с. 104-107, 352].

Опрацьовуючи проблематику адміністративно-правових засад забезпечення принципу відкритості адміністративного судочинства в умовах розбудови громадянського суспільства, О. І. Гоптарєв розмежовує зазначений принцип із принципом гласності, що полягає у різному характері інформації, яка висвітлюється: у першому випадку мова йде про інформацію, яка необхідна для відстоювання учасниками справи своїх прав, свобод, законних інтересів, а у другому - інформування суспільства про перебіг судового процесу. Попри виділення самостійного змісту зазначених принципів, дослідник зазначає про тісний їх зв'язок з іншими принципами

адміністративного судочинства, завдяки чому утворюється цілісна правова основа для здійснення правосуддя у адміністративних справах та роботи адміністративних судів. О. І. Гоптарев виділяє активний та пасивний аспекти принципу відкритості. Перший полягає у отриманні інформації щодо доступу до зали судового засідання та приміщення суду. Пасивний аспект передбачає пасивне отримання заінтересованою особою будь-якої інформації щодо судового процесу в будь-який час та в будь-якому місці. Реалізація принципу відкритості у адміністративному судочинстві здійснюється при дотриманні таких вимог, як: відкритий характер функціонування адміністративного суду; усність судового розгляду; технічна фіксація перебігу судового засідання; інформування учасників справи та громадськості про здійснення розгляду адміністративної справи; створення необхідних умов для утворення громадської думки про розгляд адміністративної справи. Реалізація принципу відкритості у адміністративному судочинстві передбачає також досягнення балансу між забезпеченням доступності відкритої судової інформації для громадян, з одного боку та забезпеченням незалежності адміністративного судочинства - з іншого [23, с. 184, 185].

Опрацьовуючи проблематику систематизації принципів судової влади у контексті їх загальнотеоретичного аналізу, Л. В. Баєва та П. Г. Назаренко визначають такі принципи як правові норми найбільш керівного та загального характеру, які визначають основні риси судової влади та організацію її основних інститутів, її місце у загальній системі державної влади, а також відображають цільовий характер діяльності судової влади, а саме її спрямованість на досягнення визначених у законодавстві завдань. При цьому вчені розрізняють принципи організації (адміністрування) судової влади (доступність правосуддя, компетентність суду тощо) та принципи її реалізації у формі здійснення правосуддя (гласність, змагальність, розумні строки тощо) [3, с. 20-21]. Така позиція заслуговує на підтримку як щодо сутності принципів, так і щодо їх зазначеної систематизації, яка зумовлена відмінністю організаційної від процесуальної діяльності суду. Водночас,

зазначені положення мають застосовуватись з урахуванням специфічних завдань адміністративного судочинства: захист суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (ч. 1 ст. 2 КАС України).

Адміністративний суд діє як окрема судова спеціалізація в межах загальної судової системи (ч. 1 ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (далі - Закон «Про судоустрій і статус суддів»)) [143]. Тому для визначення транспарентності діяльності адміністративного суду важливе значення має специфіка завдань, суб'єктів та організації судової влади. Так, поширеною є наукова позиція Л. М. Москвич щодо виділення таких функцій судової влади, як: вирішення соціальних конфліктів на основі закону; захист суб'єктивних прав у правовідносинах із суб'єктами публічної влади, контроль за дотриманням суб'єктивних прав при розслідуванні злочинів; установлення юридичних фактів і станів; реальне забезпечення верховенства та реалізації вимог законодавства. Специфічними суб'єктами судової влади є суди як спеціальні органи державної влади, що мають визначені законом владні повноваження, які спрямовані на встановлення істини у справі, відновлення справедливості, розгляд і вирішення спорів та покарання винних, ухвалені рішення яких мають загальнообов'язковий характер. Специфіка судів як окремої групи органів влади виявляється в тому, що тільки вони здійснюють правосуддя. Судова влада є особливою формою діяльності держави, що виявляється у реалізації нею своєї компетенції через спеціальні органи - суди, що діють у чітко визначеній законодавством процесуальній формі та передбаченими засобами захисту суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів. Крім того, специфіка судової влади полягає у наданні державою повноважень суду щодо вирішення спорів, у яких вона може бути стороною. Правова природа суду відображає поєднання його двох соціальних сутностей: як соціальний інститут та як уповноважений державою суб'єкт здійснення правосуддя [13, с. 816-817].

Специфіка завдань та принципів діяльності адміністративного суду зумовлює й особливості принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів. Так, загальноприйнятою є позиція М. А. Бояринцевої щодо виділення кінцевої мети захисту суб'єктивних прав і свобод у порядку адміністративного судочинства, якою є забезпечення реального, а не декларативного характеру передбачених законодавством прав і свобод. При цьому принципами діяльності адміністративного суду виділяються: верховенство права; рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом; змагальність, диспозитивність, офіційне з'ясування усіх обставин справи, гласність судового процесу, відкритість інформації щодо розгляду справи [12, с. 76-77].

Таким чином, принцип транспарентності діяльності адміністративних судів охоплює собою сформульовані наукою адміністративного права та адміністративного процесуального права основні ідеї стосовно належного здійснення комунікації адміністративних судів із іншими суб'єктами національної правової системи. Сферою такої комунікації можуть виступати як адміністративні правовідносини щодо організації діяльності адміністративних судів, так і правовідносини, що виникають в ході безпосереднього відправлення правосуддя адміністративними судами (процесуальні правовідносини). У адміністративних правовідносинах суб'єктами, із якими здійснюється комунікація, можуть виступати інші суди, або ж суб'єкти, які не належать до судової системи: органи виконавчої влади, приватні особи тощо. У процесуальних правовідносинах такими особами є учасники судового процесу, визначені у главі 4 розділу 1 КАС України.

Відповідно до п. 4.2.3 Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021 (далі – Стратегія) передбачено комплекс завдань щодо розвитку взаємодії судової влади із суспільством: розширення змістовної частини Щорічної доповіді ВРП щодо стану забезпечення незалежності судді, впровадження сталої практики обговорення цієї доповіді

представниками юридичної громадськості, комплексний розвиток усієї системи комунікації, протидія розповсюдженню недостовірної інформації про діяльність судової влади на основі системного підходу та деякі інші [142]. Попри сплив значного проміжку часу з моменту затвердження Стратегії, зазначені та деякі інші її положення продовжують залишатись значною мірою актуальними. Водночас, розвиток суспільнополітичних умов, і зокрема правовий режим воєнного стану ставить нові виклики. Зокрема, на офіційній інтернет-сторінці ВРП станом на 12.03.2023 р. не було доступу до Актів ВРП (<https://www.hcj.gov.ua/acts>), а також відсутня Щорічна доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2021 рік [195]). У Інформаційно-аналітичному звіті про діяльність Вищої ради правосуддя у 2022 році достатньо детально наведені кількісні показники щодо розміщених новин на сторінці ВРП, а також обсягів роботи щодо актуалізації цієї сторінки. Також вказується про розгляд звернень суб'єктів, зовнішніх щодо судової системи (представники органів державної влади, громадськості), реагування на ці звернення, надання інформації. Водночас, відсутня інформація щодо питань, яких стосувались звернення, прийнятих рішень, здійснених чи запланованих організаційних заходів щодо розвитку зовнішньої комунікації [46, с. 28–29]. Достатньо тривалий час не було доступу (як загального, так і повного) до матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень [117]. З іншого боку, на позитивну оцінку заслуговує розміщення у відкритому доступі онлайн трансляцій судових засідань [86]. Дійсно, поширена практика проведення судових засідань у режимі відеоконференції вимагає забезпечення реалізації положень частини 2 статті 10 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV [55] щодо права кожної особи бути присутньою у відкритому судовому засіданні. Зазначені онлайн-трансляції є дієвим інструментом забезпечення цього права. Таким чином, доводиться констатувати наявність одночасно як істотних недоліків, так і запровадження передових практик щодо забезпечення гласності та відкритості у діяльності органів судової влади. Це

свідчить про ситуативний характер здійснюваної роботи, а отже необхідність її систематизації. Теоретичною основою такої систематизації має стати категорія транспарентності, що відображає зв'язок та взаємодію влади та суспільства, в тому числі наявність зворотнього зв'язку від влади до суспільства, контроль діяльності влади з боку суспільства та відповідає актуальним процесам євроінтеграції України [80, с. 162].

Теоретичною основою дослідження є наукові здобутки з проблематики адміністративно-правового забезпечення діяльності суб'єктів публічної влади загалом, в тому числі в аспекти прозорості та відкритості управлінської діяльності. Варто вказати на роботи таких вчених, як: В. Б. Авер'янов, Ю. В. Бистрова, Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, М. С. Демкова, В. В. Коваленко, Т. О. Коломоєць, О. Ю. Кондратенко, Р. С. Мельник, Н. Р. Нижник, О. І. Остапенко, В. Ф. Пузирний, О. П. Рябченко, А. О. Селіванов, М. М. Танчинець, І. О. Школьник та деякі інші. Останніми роками досліджується проблематика: концептуальних засад адміністративно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності органів публічної адміністрації України (Г. А. Терещук, 2021 р.) [163], адміністративно-правових засад забезпечення принципу відкритості адміністративного судочинства в період розбудови громадянського суспільства (О. І. Гоптарев, 2021 р.) [23], сутності принципу гласності і відкритості діяльності органів судової влади (А. О. Коршун, 2022 р.) [67]. Водночас, засади транспарентності у діяльності адміністративних судів, а також адміністративно-правові засади її реалізації залишились поза увагою науковців. Тому актуальним є визначення наукового підходу до дослідження адміністративно-правових засад реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів, окреслення на цій основі перспектив подальшого розвитку категорії адміністративно-правового забезпечення реалізації транспарентності в діяльності адміністративних судів.

Розвиток демократичних засад українського суспільства зумовив утворення нового типу взаємовідносин суспільства й влади, основою якого є

відповідальність влади перед приватною особою через прозорість власної діяльності, систематичне звітування та інформування населення про подальші плани. Таким чином, забезпечення відкритості діяльності публічної влади для суспільства є результатом взаємодії обох сторін. З боку суспільства має бути бажання отримувати повну та достовірну інформацію, а з боку влади – створення можливостей щодо забезпечення такого інтересу. При цьому прагнення суспільства до контролю владних інституцій, наявність активної громадської позиції співвідноситься із заінтересованістю публічної влади інформувати суспільство про власну діяльність. З огляду на викладене, варто погодитись із висловлюваними твердженнями, що транспарентність є показником розвиненості та зрілості суспільства, здатності його сприймати необхідність постійного діалогу між владою та громадськістю [163, с. 63, 352; 36].

Сьогодні транспарентність розглядається як складна категорія, що має одночасно і теоретичний і практичний характер. Транспарентність поєднує у собі такі поняття, як: відкритість, прозорість, публічність, гласність, доступ до публічної інформації, підзвітність, участь в управлінні державними справами. Так, прозорість передбачає обізнаність суспільства із діями влади, а відкритість – створення владою можливостей щодо такої обізнаності. Таким чином, відкритість постає умовою прозорості, оскільки за відсутності можливостей обізнаності не настане. Гласність – це доступність діяльності влади до суспільства, а публічність – це здатність влади виконувати свої обов'язки перед особами, які її обрали (публіка). Усе наведене тісно пов'язане із підзвітністю як проявом громадського контролю за діяльністю влади: доведення владою інформації про свою діяльність до відома громадськості спричинює громадські обговорення і відповідно – запускає громадський контроль. Таким чином транспарентність нерозривно пов'язана із законністю діяльності публічної влади [80, с. 162].

Визнаючи необхідність обмеження доступу до певної частини інформації про внутрішньоорганізаційні рішення, важливим є якомога

повніше розкриття відповідної інформації, що стане не тільки дієвим запобіжником прийняття незаконних та необґрунтованих рішень, але й створить підґрунтя для підвищення ефективності громадського контролю за діяльністю адміністративних судів, сприятиме підвищенню довіри до діяльності адміністративних судів [38, с. 365; 90, с. 35–38; 94; 124; 186, с. 7–8].

Система забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності органів виконавчої влади в Україні, побудована за критерієм рівня участі представників громадськості, включає наступні чотири блоки: 1) інформування: забезпечення реалізації права доступу до публічної інформації, висвітлення діяльності органів виконавчої влади ЗМІ, запровадження електронного врядування; 2) реалізація механізму залучення громадян: заходи сприяння розвитку громадського суспільства, налагодження органами виконавчої влади зворотного зв'язку з громадськістю, застосування інструментів безпосередньої демократії, консультування органів виконавчої влади з громадськістю, впровадження електронної демократії; 3) налагодження політичного діалогу; 4) побудова партнерських відносин влади та суспільства. Громадський контроль при цьому слід розглядати як ефективний засіб реалізації усього комплексу елементів структури принципу транспарентності в діяльності органів виконавчої влади, який починає діяти вже на стадії забезпечення реалізації принципу транспарентності. Формами здійснення громадського контролю виступають експертиза та моніторинг дій та рішень органів виконавчої влади, що робить його чинником забезпечення підзвітності в діяльності органів виконавчої влади та реалізації системи заходів адміністративно-правової охорони принципу транспарентності в діяльності органів виконавчої влади [95, с. 215–216].

Наведений підхід отримав реалізацію у подальших дослідженнях, присвячених проблематиці адміністративно-правових засад забезпечення діяльності уповноважених суб'єктів публічної влади у різних сферах правовідносин. Під адміністративно-правовим регулюванням

(забезпеченням) принципу транспарентності слід розуміти систему нормативно-правових актів, в яких закріплюється дана засада на рівні окремої норми і яка визначає її як один із стандартів організації та функціонування органів публічної адміністрації в частині формування, упорядкування, постійної підтримки й розвитку їх комунікативних можливостей для створення режиму відкритості та прозорості, запобігання зловживанням та корупційним явищам з боку публічних службовців, поліпшення сервісності, а також покращення іміджу і контролю з боку громадськості. Слід узагальнити та констатувати, що Конституція України не містить норм про транспарентність як принцип діяльності органів публічної влади, обмежуючись згадкою про інформаційний компонент прав людини та громадянина, який кореспондує відповідні обов'язки цих органів щодо необхідності їхнього дотримання та забезпечення реалізації. Поряд із цим, положення Конституції України є базовими для побудови органів влади, основні положення, що повинні бути закріплені у статусних законах [163, с. 356–357].

Забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів є лише одним з аспектів реалізації правовідносин щодо забезпечення діяльності судової влади. З іншого боку, забезпечення транспарентності вимагає реалізації достатньо широкого кола засобів, які охоплюють усі аспекти діяльності судової влади: поведінки конкретного судді у процесі здійснення правосуддя та у правовідносинах організаційного характеру, до узгодженої діяльності судової влади в цілому; як сфера адміністративного судочинства, так і сфера організації судової влади. Отже, адміністративно-правове регулювання забезпечення транспарентності може розглядатись і як явище, що має власну розгалужену та складну систему, але водночас входить до іншої системи вищого рівня – адміністративно-правове забезпечення діяльності судової влади в цілому. Таким чином, адміністративно-правові засади забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів мають, з одного боку, враховувати властивості організації діяльності

адміністративних судів загалом (система суб'єктів такої організації, методи її здійснення, загальна мета функціонування судової влади тощо), а з іншого брати до уваги специфічні вимоги транспарентності (відкритість, прозорість, гласність тощо) і, відповідно, окремих інститутів організації та здійснення судової влади, в яких вони реалізуються (комунікація судів із громадськістю, відповідні процесуальні інститути: участь сторонніх осіб у розгляді справи, етичний аспект взаємодії адміністративного суду із учасниками судового процесу).

Таким чином, науковий підхід до дослідження адміністративно-правових засад реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів, побудови системи зазначених засад має враховувати актуальні наукові напрацювання, присвячені проблемі реалізації зазначеного принципу у діяльності органів виконавчої влади із застосуванням системного підходу, оскільки адміністративно-правове забезпечення принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів носить системний характер. Водночас, необхідно враховувати специфічні функції судової влади та специфіку організації її діяльності і зокрема, неприпустимість зменшення незалежності судової влади, зменшення гарантій втручання у її роботу та у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя.

Система адміністративно-правових засад реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів включає наступні базові елементи: природа адміністративного суду як центрального суб'єкта реалізації принципу транспарентності; мета реалізації принципу транспарентності та його зв'язок із іншими засадами діяльності адміністративних судів; нормативно-правова основа реалізації принципу транспарентності; система суб'єктів правовідносин, що виникають у зв'язку із здійсненням принципу транспарентності; форми та засоби реалізації вказаного принципу, а також засоби його забезпечення.

Перспективною для реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів є реалізація напрямів, визначених у п. 4.2.3 Стратегії

щодо розвитку комунікації адміністративних судів із суспільством. Водночас, особливу увагу необхідно приділити виробленню критеріїв розкриття інформації щодо організаційно-розпорядчої діяльності, спрямованої на організацію роботи конкретного адміністративного суду, зокрема оприлюднення певної частини актів суб'єктів, уповноважених на прийняття управлінських рішень (голова суду, збори суду, керівник апарату суду).

Відповідно до ч. 1 ст. 10 КАС України, адміністративному судочинству притаманний відкритий розгляд адміністративних справ. Лише в окремих, визначених КАС України випадках, допускається розгляд справи у закритому судовому засіданні. Такими випадками визначено: імовірність розголошення внаслідок відкритого судового розгляду інформації, що є таємною чи охороняється законом іншим чином; необхідність здійснення захисту особистого та сімейного життя; інші випадки, визначені законом (ч. 8 ст. 10 КАС України). У юридичній літературі можливість проведення закритого розгляду справи у адміністративному суді розглядається як складова принципу гласності та відкритості адміністративного судочинства, яка носить цільовий характер і спрямована на запобігання розголошенню певної інформації [19, с. 121-122]. Отже, забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративного суду щодо здійснення правосуддя не може передбачати звуження кола підстав для проведення закритого судового розгляду або взагалі виключення такого розгляду. Водночас, необхідно погодитись із М. І. Смоковичем та В. М. Бевзенком, які у складі принципу верховенства права в адміністративному судочинстві виділяють таку складову, як правова визначеність та наводять такі її вимоги: доступність законодавства; послідовність та прогнозованість його застосування; точність та зрозумілість правових норм. Неодмінною умовою правової визначеності є можливість передбачення наслідків закону і на цій основі регулювання своєї поведінки [159, с. 160-161].

Стабільність судової практики щодо розгляду справи у відкритому або закритому судовому засіданні є важливою гарантією конституційних прав та законних інтересів. Так, ухвалою Київського апеляційного адміністративного суду від 08.12.2017 р. у справі № 826/7629/17 призначено до апеляційного розгляду у закритому судовому засіданні про визнання протиправними та скасування рішень та наказів. При цьому суд не розкрив, принаймні у загальних рисах, мотивів розгляду даної справи у закритому судовому засіданні [172]. Таким чином, стосовно розгляду справи у закритому судовому засіданні вимоги транспарентності діяльності адміністративних судів мають передбачати чіткість критеріїв застосування розгляду справи у закритому судовому засіданні, а також обов'язок адміністративного суду мотивувати ухвалу про застосування закритого судового розгляду, не розголошуючи при цьому самої інформації, наявність якої спричинила прийняття такого рішення.

Значення принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів зумовлене специфікою завдання адміністративного судочинства: вирішення публічно-правових спорів з метою захисту суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів від порушень з боку суб'єкта владних повноважень (ч. 1 ст. 2 КАС України). В. А. Коврах, опрацьовуючи проблематику оскарження адміністративних актів в адміністративному судочинстві, розглядає адміністративний акт як інструмент або форму здійснення публічного адміністрування та водночас передбачений законом захід, що приймається (здійснюється) суб'єктом владних повноважень, що спрямований на визначення прав та обов'язків передбачених законом суб'єктів, для яких такий акт (захід) носить обов'язковий характер. Так, за критерієм змісту вчений виділяє такі акти, як: зобов'язуючі (мають наказовий характер), правовстановлюючі, підтверджуючі. За критерієм характеру впливу вчений виділяє такі адміністративні акти: обтяжуючі; сприяючі; ті, які носять рекомендаційний характер. При цьому право на адміністративний позов визначається як таке, що гарантується державою та є гарантією

здійснення права на звернення до адміністративного суду, що включає до себе: право на позов у процесуальному розумінні (право на процес) та право на позов у матеріальному розумінні (право на судовий захист) [54, с. 128-129].

Відповідно до ч. 1 ст. 5 КАС України, способами захисту суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів є: визнання акта протиправним та нечинним (щодо нормативно-правового акта); визнання акта протиправним та його скасування (щодо індивідуального акта); визнання дій (бездіяльності) суб'єкта владних повноважень протиправними; встановлення наявності чи відсутності компетенції суб'єкта владних повноважень у конкретному випадку. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 170 КАС України, суддя адміністративного суду має відмовити у відкритті провадження у справі, якщо вже наявне судове рішення, що набрало законної сили у такому ж самому публічно-правовому спорі (між тими самими сторонами, про такий самий предмет та з таких самих підстав). Таким чином, у разі прийняття адміністративним судом судового рішення на користь приватної особи, реалізація відповідного управлінського рішення буде неможливою. І навпаки, у разі позитивного рішення адміністративного суду неможливим буде подальше оскарження управлінського рішення, оскільки адміністративний суд є останньою інстанцією щодо його оскарження. Вказане дозволяє погодитись із О. Ю. Дудченко, що суд, вирішуючи правові конфлікти, здійснює судове управління, а не тільки судовий контроль щодо суспільно-політичних відносин. Суд забезпечує необхідну міру одноманітності у поведінці громадян, забезпечує законність та правопорядок у державі [13, с. 833-834]. З огляду на викладене, представляється необхідним поширити дію принципу транспарентності не тільки на внутрішньоорганізаційні відносини у системі адміністративних судів та відносини вказаних судів із іншими суб'єктами національної правової системи, які не пов'язані із здійсненням правосуддя, але й - на процесуальні відносини, що виникають під час здійснення адміністративним судом правосуддя у адміністративних справах.

1.3. Принцип транспарентності у системі принципів діяльності адміністративних судів

Виділяються такі особливості судової влади як окремої гілки державної влади: здійснення тільки спеціальним органом - судом; здійснення судової діяльності виключно за передбаченою законодавством процедурою; суд здійснює свою діяльність у суворій відповідності до принципів правосуддя. Виходячи з цих ознак, зазначають про такі ознаки судової влади, як: об'єктивність; легітимність; виключний характер компетенції щодо вирішення правових конфліктів; поєднання диспозитивних та імперативних засад діяльності; персоніфікований характер державного примусу; роз'яснюючий та доповнюючий характер щодо діяльності законодавця; ситуаційність діяльності; реалізація виключно у конкретній визначеній законом формі [164, с. 71]. Так, об'єктивність діяльності судової влади пов'язується із вимогою об'єктивного розгляду справи. Водночас, вказується на проблемність її визначення з огляду на неможливість гарантування реальної об'єктивності розгляду справи судом, оскільки завжди існує можливість скасування судової рішення вищестоящими інстанціями. Легітимність судової влади у широкому сенсі є визнанням її актів суспільством та на рівні міжнародної спільноти. При цьому законність актів судової влади визначається як умова її легітимності, яка визначається неформальним ставленням до судової влади. Виключний характер компетенції судової влади виявляється у поширенні її компетенції на всі правовідносини, що виникають у державі. Поєднання імперативних та диспозитивних засад у діяльності судової влади зумовлено з одного боку, незалежністю судді від інших учасників судового процесу, а з іншого - необхідністю враховувати їх процесуальні інтереси та вимоги. Персоніфікований характер державного примусу, що застосовується судовою владою, полягає у наявності у нею власних, чітко визначених функцій (прийняття акту за результатами розгляду справи), а втілення приписів такого акта у життя провадиться вже іншими

органами влади (органи та особи, що здійснюють примусове виконання рішень суду). Крім того, зазначений примус, порівняно із примусом з боку законодавчої влади, застосовується у тісній прив'язці до конкретної особи, що виявляється у визначенні судовим рішенням її прав та обов'язків. Роз'яснюючий та доповнюючий характер діяльності судової влади щодо законодавчої виявляється в тому, що тлумачення та оцінка норм права, що здійснюється судом, доповнює організаційний вплив законодавчої влади. Ситуаційний характер діяльності судової влади порівняно із законодавчою та виконавчою виявляється у тому, що діяльність судової влади ініціюється виключно за зверненням заінтересованих осіб, вона не має ініціативного характеру, як законодавча та виконавча. Здійснення судової влади у передбаченій законом формі виявляється у тому, що судова влада здійснює свою діяльність у порядку передбачених законом процедур та у визначеній законом формі [164, с. 73-77].

Наукова позиція вченої викликає бажання дискутувати. Так, теза про неможливість стверджувати про об'єктивність суду при розгляді справи не узгоджується із правом особи на суд у розумінні п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [58]. У тих випадках, коли рішення суду викликає сумнів у його законності, обґрунтованості, відповідності принципу верховенства права надається право на перегляд такого рішення. Іншою тезою, що викликає заперечення, є авторське визначення виключності судової влади як такої, що поширюється на все коло правовідносин, що виникає у державі. Виходячи з морфологічного значення слів «виключний», «універсальний», у даному випадку варто застосовувати термін «універсальний», а не «виключний».

Поширеною є позиція щодо віднесення до діяльності судової влади діяльності не тільки судів, але й суб'єктів їх забезпечення: правового, матеріально-технічного, організаційного. Так, у межах системи органів судової влади виділяють такі органи, як Вища рада правосуддя, Державна судова адміністрація. Зокрема, до повноважень Вищої ради правосуддя

віднесено: внесення Президенту України подання щодо призначення судді на посаду; вирішення питання та прийняття рішення з питань порушення суддею вимог несумісності; розгляд скарг на рішення суб'єкта притягнення судді до дисциплінарної відповідальності; прийняття рішення щодо звільнення судді з займаної посади та інші. Голова суду є адміністративною посадою суду, якій притаманні, окрім повноважень щодо власне відправлення правосуддя, також повноваження управлінського (адміністративного) характеру. Голова суду виконує такі повноваження: представляє суд як орган влади у зовнішніх правовідносинах; визначає адміністративні повноваження свого заступника; контролює ефективність роботи апарату суду; забезпечує виконання рішень зборів суду; організує інформаційно-аналітичне забезпечення здійснення правосуддя у суді та деякі інші. Керівник апарату суду є посадою, наділеною повноваженнями щодо організаційного керівництва судом та забезпечення ефективного відправлення правосуддя. Мотивом законодавця до утворення посади керівника апарату суду було звільнення голови суду від виконання певних невластивих судді функцій та передачі їх керівнику апарату суду. Керівник апарату суду очолює апарат суду та несе відповідальність за організаційне забезпечення судового процесу, суддів та суду, а також за роботу Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи, про свою діяльність інформує збори суддів. Посада керівника апарату суду має всі ознаки адміністративної посади. О. Ю. Дудченко розкриває такий термін, як адміністрування у суді, під яким розуміється цілеспрямована робота посадових осіб адміністративних посад суду щодо керування судом як окремим елементом судової системи, підготовки, прийняття, виконання управлінських рішень щодо забезпечення функціонування суду [13, с. 16, 98-99, 144-145, 160, 371-372, 816-817].

А. А. Іванищук, формулюючи авторську концепцію адміністративно-правового забезпечення судової влади, розкриває зміст такого забезпечення як систему адміністративно-правових норм, засад, адміністративно-правових

відносин та інструментів, що у сукупності утворюють комплексний адміністративно-правовий інститут. Основною ціллю вказаного забезпечення як передбаченої законом діяльності визначається забезпечення реальної доступності правосуддя. Під адміністративно-правовим забезпеченням судової влади розуміється вплив адміністративно-правових норм, що здійснюється для створення суддям умов для забезпечення ними суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів. Виділяються загальні та спеціальні принципи такого забезпечення. Конкретними принципами визначаються: принцип поділу влад (ст. 6 Конституції України); верховенства права (ст. 8 Конституції України); законності діяльності суб'єктів судової влади (ч. 3 ст. 129 Конституції України); здійснення правосуддя виключно судами; здійснення судочинства виключно Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції; конституційного контролю; обов'язкового характеру судових рішень; незалежності і недоторканності суддів; територіальності та спеціалізації судів загальної юрисдикції; транспарентності; інстанційності. Так, вимогами принципу верховенства права у діяльності суб'єктів судового адміністрування виділяються наступні: діяльність із суворим дотриманням спеціально-дозвільного правового режиму (ст.ст. 6, 19 Конституції України), в тому числі - передбачених законом процедур діяльності, а також вимог юридичної техніки; у взаємовідносинах із суб'єктами судової влади приватній особі гарантується загально-дозвільний правовий режим, водночас реально діють усі необхідні інструменти дотримання приватними особами чинного законодавства; здійснення суб'єктами судової влади усіх передбачених законом заходів попередження, припинення правопорушень, притягнення винних до юридичної відповідальності, відновлення порушених суб'єктивних прав та свобод [43, с. 139-140, 143-148, 393]. Наукові здобутки А. А. Іванищука заслуговують на схвалення, втім варто відмітити їх актуальність на час виконання ним дисертаційного дослідження, з моменту чого до законодавства про судоустрій та судочинство були внесені зміни.

А. А. Іванищук розкриває зміст такого принципу адміністративно-правового забезпечення судової влади, як транспарентність. Він наводить точку зору О. О. Овсяннікової, за якою такий принцип вимагає від суб'єктів судового управління діяти таким чином, щоб забезпечувались потреби суспільства щодо отримання інформації, що відповідає вимогам, закріпленим у міжнародно-правових актах та стосується таких питань, як: порядок роботи судових інстанцій; прийняті судами рішення; діяльність суб'єктів суддівського самоврядування; процедури призначення суддів на посади та їх добору; притягнення суддів до юридичної відповідальності [84, с. 181; 43, с. 147].

Н. В. Охотницька, опрацьовуючи проблематику поняття і принципів побудови національної судової системи, виділяє такі принципи, як: територіальності (відповідність побудови судової системи адміністративно-територіальному поділу); спеціалізації (забезпечення розгляду справи компетентним судом); інстанційності; етнічності (попри запозичення передового досвіду зарубіжних правових систем, національна судова система залишається самобутною, її засади відображають національний дух української етнічної групи, до цього принципу також віднесено принцип державної мови діяльності суб'єктів судової влади); інтеграційності (суб'єкти судової системи входять до системи суб'єктів забезпечення євроінтеграційних процесів); міжнародності (врахування світових надбань при розвитку національної судової системи) [92, с. 14-18].

Л. В. Баєва та П. Г. Назаренко, опрацьовують проблематику класифікації принципів судової влади у загально теоретичному контексті. Вчені виділяють такі принципи, як: верховенство права, законність, справедливість, гуманізм, рівність перед законом і судом, самостійність, незалежність, транспарентність, повнота. Вказані принципи впливають на виникнення, розвиток та припинення усіх правовідносин у сфері діяльності судової влади, а також відображають сутнісні риси судової влади. Такі принципи, як законність, верховенство права, гуманізм, справедливість,

рівність перед законом і судом розглядаються як загальноправові. Такі принципи, як самостійність, незалежність, транспарентність та повнота мають сферою своєї дії переважно правовідносини судової влади. Вчені виділяють також організаційні та процедурні принципи судової влади. До організаційних відносяться: доступність правосуддя (територіальна доступність), компетентність суду, право на перегляд судового рішення. Процедурні принципи судової влади відображають загальні ознаки провадження при здійсненні правосуддя: гласність, змагальність, державна мова судочинства, розумні строки, участь народу у здійсненні правосуддя, поєднання колегіального та одноособового розгляду справ, вмотивованість судових рішень та їх обов'язковий характер, право на правову допомогу [3, с. 20-21].

У цілому підтримуючи наведену позицію Л. В. Баєвої та П. Г. Назаренко, зазначимо про достатньо широкий зміст такого принципу, як право на перегляд судового рішення. Так, М. І. Смокович та В. М. Бевзенко, характеризуючи принцип забезпечення права на апеляційний перегляд справи, вказують про такі умови реалізації права на апеляційний перегляд справи: подання апеляційної скарги до належного апеляційного суду; здійснення апеляційного оскарження суб'єктами права на апеляційне оскарження, визначеними процесуальним законом (особи, які брали участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки); предметом оскарження є судові рішення адміністративного суду першої інстанції; оскарження здійснюється протягом визначеного строку на апеляційне оскарження. Крім того, цілком слушно відмічається конституційний характер права на оскарження, що розглядається як конституційна засада адміністративного судочинства (п. 8 ст. 129 Конституції України). Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 315 КАС України, за результатами розгляду апеляційної скарги апеляційний суд може зокрема: скасувати оскаржуване судові рішення та ухвалити нове, або змінити оскаржуване судові рішення. Таким чином, апеляційне оскарження здатне

принциповим чином вплинути на остаточне рішення у адміністративній справі, а також необхідність забезпечення права на апеляційне оскарження принциповим чином впливає на процесуальну форму здійснення адміністративного судочинства. З огляду на викладене, принцип забезпечення права на оскарження рішення суду варто віднести до групи загальних принципів діяльності адміністративного суду, а не до групи організаційних принципів.

Опрацьовуючи проблематику ефективності судової системи, Л. М. Москвич виходить з визначення наступних ознак принципів судової влади: є вихідними ідеями, засадами, положеннями; є критеріями цінності судової системи для інших суб'єктів права; визначають загальну спрямованість судочинства та судоустрою. Вчена визначає такі принципи ефективності: верховенство права; рівність; доступність; справедливість. Так, щодо принципу верховенства права виділяються наступні вимоги: зумовлені правом ЄСПЛ, формальні, органічні. До перших відносяться: неприпустимість свавілля та неправового здійснення правосуддя, належна організація роботи суду; врахування правового характеру закону та справедливість рішень суду; належна організація судової системи. До формальних відносяться: повнота судової юрисдикції та процедурність самого судочинства; презумпція невинуватості; компетентність суду; доступність та відкритість судового розгляду; рівність перед законом і судом та інші. До органічних відносяться: усунення розбіжностей між положеннями позитивного права та змістовними стандартами позитивного права при застосуванні права у судовій практиці. Щодо принципу справедливості виділяються такі вимоги: незалежність суду (як об'єктивна, так і суб'єктивна незалежність суддів); публічність процедур здійснення правосуддя (відкриті судові засідання; гарантування усного розгляду, принаймні у суді першої інстанції; публічність проголошення судового рішення; розумність строку розгляду справи; належність судової процедури (сповіщення про розгляд справи; обґрунтування рішення суду виключно доказами, отриманими

відповідно до закону; обґрунтованість судового рішення; змагальність та рівність сторін; неприпустимість втручання у здійснення правосуддя з боку законодавчої влади; належна процедура виконання судового рішення); легальність судової системи (передбаченість законодавством існування конкретної судової установи, передбаченість конкретної діяльності суду правовими нормами; законність складу суду; неупередженість та незалежність суддів [78, с. 103, 106-111].

В. М. Бевзенко та М. І. Смокович виділяють категорію адміністративного процесу (адміністративного процесуального права) як сукупності норм процесуального характеру, закріплених у КАС України, предметом регулювання яких є правовідносини між учасниками адміністративної справи та адміністративним судом щодо розгляду й вирішення публічно-правових спорів між суб'єктом владних повноважень та іншими суб'єктами правової системи. Вчені виділяють формалізовані (безпосередньо закріплені) принципи адміністративного процесу: верховенство права, рівність учасників судового процесу перед законом і судом; відкритість та гласність судового процесу та його фіксацію за допомогою технічних засобів; диспозитивність, змагальність, офіційне з'ясування всіх обставин справи; обов'язковість судових рішень; забезпечення права на апеляційний та касаційний перегляд; розумність строків розгляду справи; неприпустимість зловживань процесуальними правами; відшкодування судових витрат; державна мова судочинства та діловодства в адміністративному суді. Крім того, виділяються неформалізовані принципи, які безпосередньо не закріплені у законодавстві про адміністративне судочинство, але виводяться з його норм та набули сталого застосування. До них віднесено: очевидної доцільності/раціональності; процесуальної економії; пропорційності; незворотної дії правових норм [159, с. 115, 159, 175.].

Виділення державної мови судочинства та діловодства у судах як єдиного принципу адміністративного процесу не викликає зауважень.

Водночас, сфера діловодства у адміністративному суді виходить за межі адміністративного процесу як діяльності адміністративного суду щодо здійснення правосуддя. Таким чином, зазначений принцип можна охарактеризувати як такий, що має свій вплив не тільки на правовідносини щодо здійснення правосуддя, але й на правовідносини щодо судоустрою, а отже, має характер загального принципу. Подібне можна констатувати й щодо принципу очевидної раціональності/доцільності та пропорційності, оскільки такі вимоги характерні й для адміністрування діяльності адміністративних судів. З огляду на викладене, система принципів діяльності адміністративних судів може бути представлена таким чином: організаційні, функціональні та загальні (характерні як для організації, так і для діяльності адміністративних судів щодо здійснення правосуддя у адміністративних справах).

Як було з'ясовано у попередньому підрозділі, юрисдикція адміністративного суду щодо вирішення публічно-правових спорів означає здатність адміністративного суду впливати на реалізацію прийнятих суб'єктами публічного адміністрування управлінських рішень. Крім того, оскарження конкретних рішень у порядку адміністративного судочинства може свідчити про підвищений інтерес до такого рішення не тільки з боку скажника, але й з боку суспільства у цілому. Зазначене не суперечить положенню про об'єкт транспарентності, який складають внутрішньоорганізаційна діяльність адміністративних судів та діяльність щодо здійснення правосуддя. Засобом виконання вимог транспарентності виступає, передусім, належне мотивування адміністративним судом свого рішення.

Визнання сферою дії принципу транспарентності процесуальних правовідносин привертає увагу до правових засобів забезпечення гласності, відкритості та прозорості під час здійснення правосуддя. У КАС України закріплено значну кількість процесуальних засобів забезпечення гласності, відкритості та прозорості судового процесу, а також забезпечення зворотної

реакції адміністративного суду на звернення учасників справи з метою реалізації своїх процесуальних прав та оптимізації розгляду справи. Так, відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 44 КАС України, учасники справи мають право ознайомлюватись з матеріалами справи, отримувати копії та витяги з них, отримувати копії судових рішень. Реалізація цього права забезпечує інформованість заінтересованих осіб щодо обставин розгляду справи та можливість подавати клопотання та заяви у разі необхідності, впливати таким чином у правовий спосіб на розгляд справи.

У юридичній літературі виділяється принцип пропорційності адміністративного судочинства, що полягає у вимозі відповідності судових актів (в тому числі процесуальних) обставинам їх прийняття [159, с. 177]. З цих положень слідує наявність обов'язку адміністративного суду роз'яснювати сторонам та їх представникам наслідки вчинення або не вчинення певних процесуальних дій, у разі необхідності. В окремих випадках нормами КАС України прямо встановлено обов'язок адміністративного суду роз'яснити сторонам у справі наслідки вчинення або не вчинення процесуальних дій: відмова позивача від позову або визнання позову відповідачем (ч. 2 ст. 189 КАС України); ухвалення адміністративним судом рішення у зв'язку з примиренням сторін (ч. 4 ст. 190 КАС України).

Відповідно до ч. 2 ст. 71 КАС України, за наявності підстав, за клопотанням учасника справи або за власної ініціативи адміністративний суд допускає до участі у справі перекладача, про що постановляється ухвала. Р. М. Савчук, за результатами дослідження проблематики природи перекладача як учасника адміністративного судочинства розкриває задачі участі перекладача в адміністративному судочинстві: забезпечення реалізації конституційних положень щодо мови адміністративного судочинства; сприяння здійсненню правосуддя; створення належних умов для комунікації сторін та суду у випадках, якщо окремі сторони не володіють мовою судочинства; сприяння у реалізації інших основ судочинства, зокрема щодо рівності усіх перед законом і судом [155, с. 169-170]. Отже, участь

перекладача дозволяє створити умови не тільки для поінформованості учасника справи про перебіг справи, але й для заявлення клопотань, заяв та реалізації своїх процесуальних прав.

Відповідно до ч. 4 ст. 9 КАС України, адміністративний суд зобов'язаний вживати передбачених законом для з'ясування усіх обставин справи з власної ініціативи. Вимогами принципу офіційного з'ясування обставин справи є: наявність у адміністративного суду повноваження вийти за межі позовних вимог, у разі необхідності [159, с. 167]. Встановлення обставин справи є метою участі адміністративного суду у процесуальних діях, які ініціюються сторонами, адміністративний суд є центральним суб'єктом усіх процесуальних правовідносин, що виникають у ході розгляду й вирішення адміністративної справи. Таким чином, саме адміністративний суд постає головним суб'єктом забезпечення транспарентності під час здійснення правосуддя у адміністративній справі.

Право на участь в управлінні державними справами (ч. 1 ст. 38 Конституції України) має свої корені у положеннях щодо свободи політичної діяльності, політичної багатоманістності, народовладдя. Це стрижневе право у системі політичних прав і свобод, його наявність є ознакою демократичної держави. Право брати участь в управлінні державними справами є також найважливішим принципом взаємодії між державою та громадянином [62, с. 286-288].

О. О. Овсяннікова, опрацьовуючи проблематику транспарентності як принципу організації та діяльності судової влади, вказувала про такий перелік відомостей, які може отримувати громадськість про діяльність судової влади: механізм роботи судових інстанцій; прийняті судами рішення; порядок формування, структуру та діяльність органів суддівського самоврядування; підбір та процедури призначення на посаду судді; відповідальність суддів [84, с. 181]. Зазначені положення отримали розвиток у подальших наукових напрацюваннях, присвячених транспарентності у діяльності судової влади. Так, М. М. Бліхар, розкриваючи принципи

взаємодії судової влади та громадянського суспільства, визначає принцип транспарентності та вказує на інформацію, що має бути розкрита громадськості: щодо судової влади загалом, окремих судів, окремих суддів, органів суддівського самоврядування та суб'єктів, які беруть участь у формуванні судової влади. Інформація про правовий статус судді включає його права та обов'язки, законодавчо визначений порядок притягнення судді до юридичної відповідальності. Відомості про конкретного суддю можуть стосуватись його майнового стану, фактів притягнення його до дисциплінарної відповідальності тощо. Відомості про судову справу можуть стосуватись часу та місця її розгляду, складу суду тощо [8, с. 86]. На жаль, вчений не наводить конкретних меж такої інформації, питань, яких вона може стосуватись та не формулює навіть критеріїв таких меж.

Незалежність судової влади розглядається як універсальний контекст її функціонування. Незалежність судової влади включає положення щодо права та одночасно обов'язку судді бути незалежним при прийнятті рішень. Незалежність суддів є конституційним принципом не тільки діяльності судів та професійної діяльності суддів, але й організації роботи судів. Суддя при відправленні правосуддя підкоряється лише закону та нікому не підзвітний. Суддям має забезпечуватись свобода у вирішенні спорів відповідно до їх внутрішнього переконання, що формується відповідно до вимог закону. Вищі суди не мають давати нижчестоящим судам вказівок щодо того, які рішення мають прийматись. Оцінка доказів чи тлумачення законодавства не може бути підставою для притягнення судді до юридичної відповідальності, за винятком випадків грубої недбалості чи злочинного наміру [13, с. 512-513].

Інформованість учасників справи про процесуальну діяльність адміністративного суду, а також інших суб'єктів права - про організаційну діяльність системи адміністративних судів постають ефективним запобіжником зловживань та правопорушень з боку суб'єктів судової влади у процесуальних та організаційних відносинах відповідно. Так, саме поінформованість про наявні зловживання та правопорушення уможливорює

ініціювання заінтересованими особами передбачених законом заходів: звернення із дисциплінарною скаргою відносно судді адміністративного суду (ч. 1 ст. 107 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»); оскарження актів посадових осіб апарату суду (п. 9 ч. 2 ст. 17 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII [125]) тощо. Такі звернення дозволяють виявити існуючі недоліки як у адмініструванні адміністративних судів, так і у діяльності щодо відправлення правосуддя та реагувати на такі недоліки, уникати невинновданой жорсткості та формалізму у прийнятті рішень. Таким чином, отримують своє забезпечення такі визначені у юридичній літературі вимоги принципу верховенства права у діяльності адміністративних судів, як: суворе дотримання спеціально-дозвільного правового режиму та передбачених законом процедур діяльності адміністративних судів; гарантування приватним особам загально-дозвільного правового режиму у правовідносинах із адміністративними судами; повне застосування усіх передбачених законодавством засобів попередження та припинення правопорушень, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів [43, с. 139-140, 143-148, 393].

Окрім принципу незалежності судової влади та принципу верховенства права виділено й такі загальні принципи діяльності адміністративних судів, як: законність, справедливість, гуманізм, рівність перед законом і судом, самостійність, повнота, право на перегляд судового рішення, державна мова судочинства та діловодства в адміністративному суді. Громадський контроль розглядається у доктрині адміністративного права як: одна з організаційно-правових форм участі громадян в управлінні державними справами; один з видів соціального контролю; елемент публічного контролю. Природа громадського контролю виявляється у взаємодії влади та громади, де громада (громадянська еліта) намагається стримувати авторитаризм влади, а влада (державна еліта) - стримувати тенденції швидкого демократичного розвитку суспільства. За допомогою засобів громадського контролю здійснюється

дієвий і цілеспрямований вплив на діяльність суб'єктів публічної влади, забезпечується їх стала, рівномірна та стабільна робота [12, с. 234-235]. Отже, поінформованість суспільства та учасників судового процесу, наявність у них ефективних засобів впливу забезпечують реалізацію усіх загальних принципів діяльності адміністративних судів.

Відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. [58], чільне місце серед правових вимог (принципів) посідає публічний характер розгляду справи, а також вимога публічного проголошення судового рішення. Європейський суд з прав людини розглядає публічний характер слухання справи як одну з основних процедурних вимог права на справедливий суд, поряд із такими вимогами, як справедливість та розумний строк розгляду справи. Публічний характер розгляду справи Європейський суд з прав людини пов'язує із вимогами щодо: власне слухання справи; проголошення судових актів. Так, щодо власне слухання справи наводяться такі вимоги, як: право сторони на захист від закритого розгляду справи, без належного громадського контролю; усний характер слухань, крім випадків, коли допустимим є встановлення обсягу закритого розгляду справи; відсутність особистого заслуховування сторони може бути самостійною (процедурною) підставою для скасування судового рішення вищестоящою інстанцією, крім випадків, коли відсутність особистого заслуховування допускається за процесуальним законом тощо. Стосовно проголошення судових актів: проголошення судового рішення має відбуватись усно, крім випадків, визначених процесуальним законом; відсутність належного проголошення судового рішення автоматично вважається порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції; не тільки учасники справи повинні мати можливість ознайомитись із повним текстом судового рішення, але й громадськість [212, р. 97-98, 103-104]. Вказані позиції Європейського суду з прав людини свідчать про визнання принципу транспарентності та вирішення справи на його засадах. Водночас, слід врахувати, що вимоги транспарентності охоплюють й усі інші вимоги, передбачені КАС України,

спрямовані на поінформованість учасників справи про перебіг судового процесу та можливості впливу на процес у правовий спосіб, з одного боку, та зворотну реакцію з боку суду - з іншого. З огляду на викладене, положення принципу транспарентності у адміністративному судочинстві можна вважати основою реалізації усіх інших функціональних принципів адміністративного судочинства: гласність, відкритість, диспозитивність, змагальність тощо.

Принцип змагальності сторін у адміністративному судочинстві передбачає однаковість можливостей заінтересованих осіб відстоювати свою позицію, відповідно до законодавства про адміністративне судочинство обґрунтовувати факти, що є підставою вимог або заперечень. Змагальність передбачає також рівність можливостей щодо подання доказів та вчинення інших процесуальних дій, спрямованих на доказування, встановлення обставин у справі. Таким чином, змагальність передбачає: свободу доведення сторонами законності та обґрунтованості власних вимог та заперечень; право надавати до адміністративного суду докази та доводити їх переконливість; здійснювати інші процесуальні повноваження з метою доказування та встановлення обставин у справі. Змагальність означає здатність і прагнення сторін надати адміністративному суду якомога більшу кількість доказів, на підставі яких адміністративний суд може ухвалити законне та обґрунтоване рішення у справі. Принцип диспозитивності адміністративного процесу означає можливість учасників справи вільно розпоряджатись своїми правами стосовно предмета спору. Принцип офіційного з'ясування усіх обставин справи передбачає повноваження адміністративного суду: виходити за межі позовних вимог, у разі необхідності; на власний розсуд обирати та застосовувати спосіб захисту суб'єктивних прав, для їх повноцінного захисту; відповідно до процесуального закону вживати заходи, необхідні для з'ясування усіх обставин конкретної справи, активність адміністративного суду як суб'єкта доказування у справі; витребувати докази за власною ініціативою. Адресатом норм, в яких закріплено даний принцип, є винятково адміністративний суд [57, с. 110-112; 159, с. 165-167].

За результатами опрацювання проблеми диспозитивності та офіційності при вирішенні податкових спорів в адміністративному судочинстві, Н. В. Шевцова розглядає диспозитивність та офіційність не тільки як принципи адміністративного судочинства, але й як дієві інструменти реалізації обов'язку адміністративного суду щодо захисту прав платників податків, оскільки при застосуванні цих положень адміністративний суд займає активну позицію. Повноваження адміністративного суду щодо виходу за межі позовних вимог вчена пов'язує із тими випадками, коли пропонований позивачем спосіб захисту недостатній для повного захисту прав позивача. Вихід адміністративного суду за межі позовних вимог пов'язується також із наявністю у адміністративного суду повноважень не тільки обирати належний спосіб захисту прав, але й самостійно обґрунтовувати його застосування незалежно від того обґрунтування, яке надав позивач. Принцип офіційного з'ясування усіх обставин справи розглядається як протипага змагальності та диспозитивності у їх класичному розумінні. Виділення цього принципу в адміністративному судочинстві пов'язується із специфікою публічно-правових відносин, для яких є характерним нерівне становище приватної особи та суб'єкта владних повноважень, а також із завданнями адміністративного судочинства щодо захисту прав приватної особи у правовідносинах із суб'єктом владних повноважень [190, с. 190]. Попри сплив значного проміжку часу з моменту висловлення цієї позиції, вона не втрачає актуальність.

О. І. Корецький за результатами опрацювання проблематики принципу змагальності сторін в адміністративному судочинстві наводить авторське визначення змагальності як правового явища, що полягає у юридично-процесуальній боротьбі сторін у справі за визнання адміністративним судом позиції, зайнятої конкретною стороною. Взаємовідносини сторін характеризуються як конкурентне зіткнення, роль адміністративного суду - як адміністративно-процесуальне посередництво, а умовою ефективної взаємодії сторін та адміністративного суду виступає забезпечена рівність

можливостей сторін. Як принцип адміністративного судочинства змагальність визначається з позицій сукупності найбільш загальних вимог, на яких базуються права сторін у справі щодо відстоювання своєї позиції в адміністративному суді, переконання адміністративного суду [63, с. 189-190]. Підхід вченого в цілому є ґрунтовним та послідовним, але не беззаперечним. Так, сумнів викликає характеристика діяльності адміністративного суду як «посередництва», адже загально семантичне значення слова «посередництво» не передбачає обов'язкової активності посередника у відповідних взаємовідносинах [15, с. 1075]. Натомість, відповідно до ч. 4 ст. 9 КАС України, адміністративний суд є активним суб'єктом не тільки власне виявлення та витребування доказів, але й вжиття визначених законом заходів для з'ясування усіх обставин у справі, а отже його роль є доволі активною. Вбачається, що роль адміністративного суду у судовому процесі характеризується більше контрольно-слідчими, а не посередницькими рисами.

Концепція транспарентності, що поєднує вимоги інформованості учасників судового адміністративного процесу та забезпечення їм можливостей впливати на адміністративний суд у правовий спосіб, а також зворотню реакцію адміністративного суду на звернення, які йому адресовані, дозволяє констатувати ключову роль принципу транспарентності у судовому адміністративному процесі як умову належної реалізації принципів диспозитивності, змагальності та офіційного з'ясування обставин справи. Так, відсутність заяв, клопотань, скарг сторін щодо наданих їм адміністративним судом можливостей реалізації ними своїх процесуальних прав та розпорядження предметом спору (принцип диспозитивності) свідчить про надання адміністративним судом відповідних можливостей. І навпаки, наявність відповідних звернень свідчить про необхідність вирішення окремих питань, в чому й виявляється зв'язок адміністративного суду та сторін під час розгляду адміністративної справи по суті (принцип транспарентності). Своєчасне подання сторонами повного обсягу доказів, які

мають бути досліджені адміністративним судом (принцип змагальності), свідчить про реалізацію даного принципу у конкретному випадку. Наявність ситуації, коли сторона заявляє клопотання про витребування доказу, свідчить про необхідність здійснення адміністративним судом певних актів, реагування на відповідне звернення (принцип транспарентності). У разі вжиття адміністративним судом заходів щодо офіційного з'ясування обставин справи, виявлення власної ініціативи щодо збирання, витребування доказів, сторони мають бути обізнані про те, які заходи вчиняються судом, свої права та обов'язки у зв'язку із цим тощо (принцип транспарентності). Підсумовуючи, можна зазначити, що тільки взаємна обізнаність адміністративного суду та сторін щодо намірів сторін та перспектив розгляду справи відповідно забезпечує необхідний рівень співпраці адміністративного суду і сторін та виконання завдань адміністративного судочинства. Таким чином, можна констатувати, що виконання вимог транспарентності як принципу адміністративного судочинства є необхідною умовою реалізації інших принципів адміністративного судочинства.

Гласність судового провадження розглядається як один з принципів судової влади, який передбачає інформування усіх заінтересованих осіб про основні обставини судового розгляду: дата й місце, порядок доступу до зали судового засідання. Крім того, універсальними для всіх видів судового процесу є такі положення гласності: право бути присутнім при судовому слуханні своєї справи; право визначених процесуальним законом осіб на ознайомлення із матеріалами справи; право на отримання копії судового рішення; вимога фіксації технічними засобами перебігу судового засідання. Гласність судового процесу передбачає також: можливість представників суспільства отримувати інформацію про процесуальну сторону розгляду справи: різні аспекти діяльності суду; бути присутнім під час судового розгляду справи, крім випадків, визначених законодавством тощо [13, с. 142]. Таким чином, гласність як один із принципів судової влади має родове значення стосовно гласності у адміністративному судочинстві.

Вказані положення отримали законодавче закріплення й у КАС України. Так, у ст. 11 КАС України закріплено такі положення, як: неприпустимість обмеження у інформації про дату, час, місце розгляду своєї справи, результати розгляду своєї справи; право кожного на доступ до судових рішень у визначеному законодавством порядку; право осіб, які не брали участі у справі у суді першої інстанції та про права та обов'язки яких вирішив питання суд, які подали апеляційну або касаційну скарги на ознайомлення із матеріалами справи, отримання з них копій, витягів, в тому числі копій судових рішень; положення щодо невідкладного оприлюднення на офіційному веб-порталі судової влади України інформації про найважливіші питання перебігу справи (суд, який розглядає справу; учасники справи; предмет позову; дата надходження позовної заяви та іншої інформації) тощо.

Зміст принципу гласності у адміністративному судочинстві отримав значну увагу у наукових дослідженнях. Зокрема, варто навести комплексне дослідження, виконане О. А. Мілієнко з проблематики принципу гласності та відкритості у адміністративному судочинстві з урахуванням адаптації їх змісту до європейських стандартів. Так, складовими принципу гласності та відкритості вчена визначає: відкритість та усність судового розгляду; інформованість учасників справи про основні процесуальні дії; право учасника справи на особисту присутність при розгляді справи та на ознайомлення із матеріалами справи; інформування громадськості про можливості присутності при розгляді справи; доступність для громадськості інформації про перебіг справи та прийняті рішення; право як на безпосереднє, так і на опосередковане сприйняття інформації про судовий процес, право фіксувати таку інформацію; обов'язок дотримуватись порядку у суді; обов'язок суду забезпечувати зазначені права [76, с. 202]. Наведена позиція знайшла свій розвиток у більш пізній юридичній літературі. Так, у доктрині адміністративного процесу акцентується увага на таких вимогах принципу гласності адміністративного процесу, як: бути обізнаним про

основні процесуальні дії (в тому числі про прийняті судові рішення); мати можливості для такої обізнаності; вимоги щодо судових викликів та повідомлень [159, с. 164]. Визнаючи актуальність та наукову значимість вказаних наукових здобутків, варто відмітити, що поза увагою вчених залишилась проблематика забезпечення учаснику справи можливостей одержати інформацію про прийняте судове рішення, яке є рішенням по суті справи (рішення адміністративного суду першої інстанції або постанова адміністративного суду апеляційної чи касаційної інстанції, відповідно до ч.ч. 3, 4 ст. 241 КАС України).

О. А. Мілієнко не висвітлює зазначеного питання у висновках свого наукового дослідження. Не отримало воно вирішення і у більш пізніх наукових публікаціях [23, с. 184-185]. Необхідно зауважити, що сьогодні, в умовах нестабільності роботи електронних систем (Єдиного державного реєстру судових рішень, підсистеми «Електронний суд»), недостатності фінансування судів для здійснення повідомлень учасників справи засобами Укрпошти отримання інформації про прийняте рішення у своїй справі може бути проблематичним. Так, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду визнав порушення судом положень ч. 5 ст. 251 КАС України щодо порядку надсилання повідомлення учаснику справи (щодо допустимості застосування виключно двох способів: або через систему «Електронний кабінет», або через Укрпошту рекомендованим листом із повідомленням) порушенням формального характеру, яке не може бути підставою для скасування ухвали суду. При цьому колегія суддів вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухвалених рішеннях Верховного Суду [169].

І. Є. Марочкін, розкриваючи зміст принципу гласності та відкритості як функціональних принципів судової влади, зазначав про спрямованість цього принципу на забезпечення кожній особі, справа якої є предметом розгляду у суді, права знати про результати розгляду справи [90, с. 58]. Автори науково-

практичного коментаря до Конституції України зазначають про гласність судового процесу як похідну категорію від незалежності судової влади та рівності усіх перед законом і судом. Гласність розглядається як вимога забезпечення «прозорості» судового процесу та як гарантія незалежності судової влади та рівності усіх перед законом і судом [62, с. 911].

Специфіка юрисдикції адміністративних судів, що полягає у здійсненні адміністративним судом контролю щодо публічного адміністрування, зумовлює актуальність та затребуваність демократичним суспільством прозорого судового адміністративного процесу, що відповідно до нормативно визначених завдань адміністративного судочинства включає в себе не тільки розгляд, але й вирішення адміністративним судом публічно-правового спору. З огляду на викладене, є підстави розвинути актуальне розуміння принципу гласності у адміністративному судочинстві та включити до нього вимогу щодо інформування адміністративним судом сторони у адміністративній справі не тільки про процесуальні судові рішення (ухвали), але й про рішення по суті справи (рішення адміністративного суду першої інстанції, постанови адміністративного суду апеляційної та касаційної інстанцій).

Нормативним закріпленням принципу гласності адміністративного судочинства є положення ч. 1 ст. 11 КАС України щодо обсягу інформації, яка має розкриватись адміністративним судом в межах вимог принципу гласності (час і місце, результати розгляду справи тощо). З-поміж іншого, зазначена норма містить словосполучення «... інформації про результати розгляду його судової справи.». З огляду на викладені міркування доцільно змістовно розширити вказану норму шляхом викладення зазначеного словосполучення у такій редакції: «... інформації про результати розгляду та вирішення його судової справи.».

З метою законодавчого закріплення права сторони у адміністративній справі у межах принципу гласності та відкритості на інформацію не тільки про результати розгляду її справи, але й про результати її вирішення

доцільно доповнити перше речення частини першої статті 11 КАС України словами «та вирішення», і викладення зазначеного речення у такій редакції: «Ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи або обмежений у праві отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду та вирішення його судової справи».

Висновки до розділу 1

1. Науковий підхід до дослідження адміністративно-правових засад реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів, побудови системи зазначених засад враховує актуальні наукові напрацювання щодо реалізації зазначеного принципу у діяльності органів виконавчої влади із застосуванням системного підходу, оскільки адміністративно-правове забезпечення принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів має системний характер. Водночас, мають бути враховані особливості функцій судової влади та організації її діяльності і, зокрема, неприпустимість зменшення обсягу незалежності судів та суддів.

2. Глобалізаційними чинниками розвитку транспарентності у діяльності адміністративних судів є: вплив глобалізації на розвиток комунікативних засобів, як усередині судової влади, так і у взаємовідносинах судової влади з іншими суб'єктами національної правової системи; розвиток самої національної правової системи під впливом глобалізації, що породжує нові вимоги до правових засобів функціонування адміністративних судів; розвиток технічних засобів роботи з інформацією сприяє реальному забезпеченню максимально високого рівня транспарентності діяльності адміністративних судів.

3. Доведено, що транспарентність діяльності адміністративних судів є їх іманентною рисою та основою принципів адміністративного судочинства, що відповідає Конституції України, правовим позиціям ЄСПЛ.

4. Під принципами судової влади як родовою категорією необхідно розуміти найбільш керівні та загальні правові норми, що визначають організацію усіх інститутів судової влади, її основні риси у цілому, її місце у системі державної влади. При цьому важливим є поділ зазначених принципів на організаційні (стосуються організації діяльності судової влади) та функціональні (стосуються здійснення правосуддя як форми реалізації судової влади).

5. Поняття гласності та відкритості в діяльності адміністративних судів мають вузький зміст за категорію транспарентності у цій сфері, охоплюються нею. Водночас вимога транспарентності в діяльності адміністративних судів означає передусім взаємодію вказаних суб'єктів із громадськістю на засадах зворотного зв'язку, закріпленого процесуальною нормою.

6. У разі проведення закритого судового засідання у випадках, передбачених КАС України, вимоги транспарентності передбачають наявність чітких підстав його проведення, а також сталої судової практики їх застосування.

7. Засадами транспарентності як принципу організації діяльності адміністративних судів є: гласність, відкритість, доступність інформації про діяльність, наявність зворотного зв'язку від суб'єктів публічної влади до громадськості, створення умов для формування у громадськості цілісного уявлення про діяльність адміністративних судів.

8. Стосовно діяльності адміністративних судів транспарентність має розглядатись не як поняття, а як категорія, що відображає основні закономірності функціонування адміністративних судів, а також їх належність до системи вищого порядку - судової системи.

9. Адміністративний суд як суб'єкт здійснення правосуддя у публічно-правових спорах із суб'єктом владних повноважень через судові рішення, їх виконання безпосередньо впливає на реалізацію вказаними суб'єктами своєї управлінської компетенції. Відкритість, доступність,

прозорість тощо інформації про діяльність адміністративних судів, а також наявність процесуальних можливостей реалізувати учасникам справи свої процесуальні права, тим самим забезпечуючи повноту і усебічність розгляду справи та отримання правосудного рішення, яке впливає на діяльність суб'єктів владних повноважень, постають умовою забезпечення конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами (ч. 1 ст. 38 Конституції України). Отже, значення принципу транспарентності в діяльності адміністративного суду зумовлене його поширенням не тільки на організаційні аспекти діяльності, а й на процесуальну діяльність, охоплюючи принципи адміністративного судочинства.

10. Основним суб'єктом забезпечення транспарентності процесу здійснення правосуддя у адміністративних справах є адміністративний суд, який створює можливості учасникам справи для реалізації передбачених процесуальним законодавством засобів: 1) отримання інформації про наявний судовий процес (надання матеріалів справи для ознайомлення; роз'яснення наслідків вчинення або не вчинення тих чи інших процесуальних дій; залучення до участі у справі перекладача тощо); 2) вплив на суд у передбачений законом спосіб (заявлення клопотань, висловлення думки тощо).

11. Характеристика місця принципу транспарентності у системі принципів діяльності адміністративних судів надана на основі розуміння вказаної системи як такої, що складається з трьох груп принципів: загальні, організаційні, функціональні. До загальних необхідно віднести принципи, характерні як для організації роботи суду, так і для здійснення правосуддя: верховенство права, законність, справедливість, гуманізм, рівність перед законом і судом, самостійність, незалежність, транспарентність, повнота, право на перегляд судового рішення; державна мова судочинства та діловодства в адміністративному суді. До організаційних необхідно віднести, зокрема - доступність правосуддя (територіальна доступність),

компетентність суду. Функціональними названо: відкритість та гласність судового процесу, його фіксацію за допомогою технічних засобів; диспозитивність, змагальність, офіційне з'ясування всіх обставин справи; обов'язковість судових рішень; розумність строків розгляду справи; неприпустимість зловживань процесуальними правами; відшкодування судових витрат; очевидна доцільність/раціональність; процесуальна економія; пропорційність; незворотна дія правових норм.

Принцип транспарентності виступає одночасно основою та засобом реалізації системи принципів діяльності адміністративних судів.

Результати дослідження, які викладені у Розділі 1, відображено у наступних публікаціях автора: [176]; [180]; [181]; [211].

РОЗДІЛ 2

ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

2.1. Поняття форм та засобів реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів

Звітні матеріали діяльності Вищої ради правосуддя (далі - ВРП) свідчать про значний рівень невдоволення діяльністю суддів. Так, за період часу з 05.08.21 р. (день набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» від 14.07.2021 р. № 1635-IX [123]) та до кінця 2022 року до ВРП надійшло 6231 дисциплінарна скарга щодо суддів. У 2021 році члени ВРП розглянули 7418 дисциплінарних скарг щодо суддів, з яких без розгляду залишено 56 % (4132 скарги). Серед підстав залишення скарг без розгляду названо: відсутність складу дисциплінарного проступку судді (35,9 %); відсутність посилань на фактичні дані (30,2 %); дисциплінарна скарга подана не у передбаченому законом порядку (28,6 %); суддя, щодо якого порушується питання, звільнений або його повноваження припинені (2,9 %); дисциплінарна скарга містить висловлювання у непристойній формі або такі, що принижують честь і гідність (2,2 %); щодо судді закінчився строк притягнення до дисциплінарної відповідальності станом на 29.09.2016 року (0,2 %). У 2021 році прийнято 152 рішення про відкриття дисциплінарних справ щодо 182 суддів. У 2021 році ВРП застосовано такі види дисциплінарних стягнень щодо суддів: попередження (щодо 33 суддів); догана (щодо 17 суддів); сувора догана (щодо 15 суддів); тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя (1

суддя); подання про звільнення (8 суддів) [46, с. 18-20]. Значна кількість дисциплінарних скарг залишені без розгляду за формальними підставами, а тому зазначена статистика свідчить про досить високий рівень дисциплінарних порушень, що вчиняються суддями. З іншого боку, переважна кількість дисциплінарних правопорушень не є важкими, оскільки у зв'язку із їх вчиненням застосовано найлегше дисциплінарне стягнення (попередження).

Необхідно погодитись із висловленою Г. А. Терещук позицією, що транспарентність є запобіжником зловживань. Крім того, транспарентність є прямим чинником довіри суспільства до органів влади, оскільки відображає здатність влади до комунікації із суспільством та до оперативного реагування на критику своєї діяльності [163, с. 352]. Попри те, що позиція вченої висловлена щодо діяльності органів публічної адміністрації, вона є цілком актуальною і щодо діяльності судової влади. Ще О. О. Овсяннікова, досліджуючи у 2009 році проблематику транспарентності судової влади, розглядала транспарентність судової влади як засіб забезпечення демократичного характеру держави та можливості громадян здійснювати контроль за діяльністю усіх гілок влади, в тому числі й судової [84, с. 4]. Необхідно погодитись із висловлюваною у юридичній літературі науковою позицію, що у результаті здійснення судочинства в адміністративних судах не тільки отримує своє вирішення публічно-правовий спір, але й здійснюється формування громадської думки про здійснення адміністративного судочинства [23, с. 184-185]. Внаслідок запровадження адміністративного судочинства на принципово новий рівень було виведено судовий контроль, що дозволив, з одного боку, здійснювати захист приватних прав, свобод, законних інтересів від порушень з боку суб'єктів публічного адміністрування, а з іншого - поліпшувати діяльність зазначених суб'єктів в інтересах суспільства [1, с. 63-64]. Тому розвиток принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів вбачається запорукою належного розвитку громадянського суспільства, а також України як

демократичної та правової держави. Таким чином, розвиток транспарентності постає одним з керівних чинників розвитку судової влади, в тому числі й діяльності адміністративних судів, як процесуальної, так і внутрішньоорганізаційної. Водночас, умовою розроблення пропозицій щодо розвитку транспарентності є вироблення її теоретичної моделі з урахуванням реалій сучасності, що є неможливим без опрацювання окремих елементів такої моделі. Одним з таких елементів є форми реалізації транспарентності у діяльності адміністративних судів.

Наукову увагу отримала суміжна проблематика: реалізація транспарентності в діяльності суб'єктів публічного адміністрування (Г. А. Терещук, 2021 р. [163]); адміністративно-правове забезпечення діяльності судової влади (А. А. Іванищук, 2017 р. [43]). Окремі питання транспарентності прямо чи опосередковано розглядались в межах предмету наукових досліджень: взаємодія судової влади та громадянського суспільства (М. М. Бліхар, 2022 р. [8]); розкриття окремих принципів адміністративного судочинства, зокрема принципу змагальності (І. О. Корецький, 2017. р. [63]). Водночас, вказані дослідження фрагментарно розкривають окреслену тематику.

Тому актуальним є визначення поняття форм реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів, визначення на цій основі пропозицій щодо розвитку законодавства.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [61], на суб'єктів публічної влади поширюється спеціально дозвільний тип правового регулювання з метою забезпечення законності їх діяльності та обмеження проявів свавілля з урахуванням засад правової держави [62, с. 142]. Вказане означає неможливість реалізації принципу транспарентності поза встановленими законодавством формами. Щодо діяльності адміністративних судів таким законодавством є: 1) законодавство про судоустрій у частині, що стосується організаційної складової діяльності адміністративних судів; 2) законодавством про адміністративне судочинство

як таке, що регламентує діяльність адміністративних судів щодо реалізації судової влади.

Г. А. Терещук, за результатами опрацювання проблематики форм та напрямів реалізації транспарентності як принципу діяльності суб'єктів публічного адміністрування формулює авторське визначення форми реалізації принципу транспарентності у діяльності вказаних органів - зовнішній прояв змісту вказаного принципу, у якому розкриваються його організація та внутрішня структура. При цьому вчена виходить, в тому числі, із загально філософського значення терміну «форма» та його застосування при врахуванні специфіки досліджуваної сфери [163, с. 196-200, 212].

А. А. Іванишук, за результатами опрацювання проблеми адміністративно-правового забезпечення судової влади, одним з принципів такого забезпечення визначає принцип транспарентності як вимогу задоволення судовою владою потреби громадськості у певній інформації: механізм роботи судових інстанцій; рішення, що ухвалені судами; порядок роботи органів суддівського самоврядування тощо [43, с. 147]. Водночас, форми реалізації транспарентності не розкрито. М. М. Бліхар, опрацьовуючи правові засади взаємодії органів судової влади та громадянського суспільства, визначає принцип транспарентності як можливість отримувати, опрацьовувати та поширювати інформацію про діяльність судової влади [8, с. 86].

Окреслені позиції не позбавлені недоліків. Так, зміст принципу транспарентності найбільш повно розкрито у дослідженні Г. А. Терещук. Водночас, вчена фактично розкриває широкий зміст форми реалізації транспарентності, що обумовлює необхідність подальшої конкретизації («звуження») відповідного поняття, зважаючи на наявність декількох форм. Крім того, застосовані вченою поняття «організація» та «внутрішня структура» багато в чому співпадають, а тому їх визначення доцільно розмежувати.

Щодо наукових позицій А. А. Іванищука та М. М. Бліхар можна зауважити, що транспарентність передбачає не тільки розкриття певної

інформації, але й оперативне реагування на критику діяльності влади, взаємодію на засадах взаємозв'язку, на що слушно звертає увагу і Г. А. Терещук [163, с. 352]. Зазначена позиція Г. А. Терещук може вважатись актуальною і стосовно діяльності судової влади.

Таким чином, відсутність цілісної концепції форми реалізації принципу транспарентності актуалізує необхідність її авторського формулювання, що обумовлює звернення до наявних наукових досліджень.

О. М. Курко за результатами опрацювання проблематики адміністративно-правових форм прокурорської діяльності, визначає види вказаних форм за критерієм юридичних наслідків: правові, які завжди тягнуть такі наслідки (видання адміністративних актів, укладення адміністративних договорів); організаційно-правові, які можуть призвести до юридичних наслідків (юридично значимі дії, координація); організаційні, які не спричиняють юридичних наслідків (наради, засідання, конференції тощо). При цьому правові форми визначаються як юридичні факти, на підставі яких виникають прокурорські правовідносини [71, с. 159]. Л. Ю. Іванова, узагальнюючи форми адміністративно-юрисдикційної діяльності органів внутрішніх справ України, надає їх авторське визначення: спосіб оформлення або зовнішнього вираження змісту зазначеної діяльності та здійснення у зв'язку із нею актів (рішень, дій, бездіяльності), що мають юридичне значення з метою виконання завдань органів внутрішніх справ. Вказується на залежність форм діяльності конкретного органу влади від його компетенції, призначення, завдань та функцій, специфіки об'єкта управління. Розрізняються правові та неправові форми вказаної діяльності, зокрема до правових відноситься вчинення дій, що мають юридичне значення [44, с. 113].

І. В. Піляй, у контексті опрацювання проблематики принципу транспарентності в діяльності органів прокуратури, не досліджує питання форм реалізації транспарентності, але надає характеристику управлінському рішенню як засобу досягнення транспарентності: інформаційний продукт, що

містить певний набір даних (правил поведінки, правових пояснень, консультацій, рекомендацій, або іншої інформаційної реакції), що призначене для суб'єкта звернення з метою задоволення їх потреб у інформації на виконання вимог законодавства [97, с. 69-70].

Узагальнюючи окреслені наукові позиції, є підстави констатувати відсутність єдиного підходу до визначення форм реалізації принципу транспарентності: від визначення вказаних форм як юридичних фактів до більш класичного розуміння їх як зовнішнього вираження певної діяльності. Крім того, деякі вчені взагалі обходять це питання увагою. Місце органів прокуратури та органів внутрішніх справи у національній системі органів влади зумовлене специфікою їх завдань щодо захисту прав і свобод людини [13, с. 764-765]. Це зумовлює й особливості визначення відповідних організаційних та правових форм, а також їх систематизації, зокрема розрізнення організаційних та правових форм.

Привертає увагу позиція щодо визначення форми діяльності як юридичного факту, під яким розуміється наявність відповідного рішення суб'єкта публічної влади [71, с. 159], адже саме у цьому рішенні дістає свій зовнішній вияв відповідна діяльність. Водночас, зовнішнім виявом правозастосовної діяльності є не тільки акт, що приймається чи вчиняється за результатами юридичного процесу, але й сам зовнішньо виражений порядок здійснення цього процесу: вчинення процесуальних дій, строки розгляду справи тощо.

Опрацювання наведених вище та інших наукових робіт, зокрема таких вчених, як І. В. Андронов, А. О. Коршун, О. І. Гоптарєв, О. О. Овсяннікова та деяких інших дозволяє вказати, що сьогодні усталеними є виділення таких складових транспарентності у діяльності суб'єктів публічної влади (як судів, так і інших суб'єктів): 1) відкритий характер їх діяльності, що передбачає доступність інформації про діяльність до широкого загалу; 2) наявність ефективних правових засобів щодо доведення до відома суб'єктів публічної влади думки громадськості про їх діяльність, оцінки такої діяльності; 3)

оперативне реагування суб'єктів публічної влади на критику, причому внаслідок цього може вдосконалюватись як організаційний, так і функціональний аспекти діяльності суб'єктів публічної влади; 4) наявність та подальше підтримання тісної взаємодії суб'єктів публічної влади та громадськості.

Поняття форми у філософському контексті охоплює собою спосіб існування змісту певного явища, внутрішню структуру змісту, його організацію, а також зовнішній вираз [15, с. 1543]. Так, під формами буття права розуміються певні аспекти правової реальності, що уособлюють його онтологічні риси. Сьогодні виділяють три основні сфери форм буття права: ідея права (правові ідеї), знакові форми права (закони та правові норми взагалі), правове життя (взаємодія між соціальними суб'єктами) [14, с. 1014-1016]. Таким чином, сутність категорії форми проявляється у відображенні у ній сутнісних характеристик певного явища. З такого підходу виходять і правові дослідження щодо проблематики адміністративно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності у діяльності суб'єктів публічної влади. Так, Г. А. Терещук, розкриваючи форми реалізації цього принципу у діяльності суб'єктів публічного адміністрування, характеризує їх як зовнішній прояв змісту цього принципу. Форми реалізації транспарентності розкривають організацію цього принципу та його внутрішню структуру. Вчена розрізняє організаційні форми (побудова політичного діалогу між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськістю; залучення представників громадськості до прийняття політичних рішень з метою забезпечення постійної взаємодії суспільства та органів влади) та правові форми (поінформованість суспільства; електронне урядування; висвітлення діяльності органів влади у ЗМІ; участь громадськості у прийнятті політичних рішень та забезпечення за рахунок цього взаємодії влади та суспільства) здійснення транспарентності [163, с. 197, 219].

Г. А. Терещук виділяє таку форму реалізації принципу транспарентності у діяльності органів публічної адміністрації, як залучення громадськості до процесу прийняття рішень політичного характеру, в чому виявляється постійна взаємодія органів державної влади та суспільства. Влада активізує громадськість та створює необхідні умови для реалізації такої активності, а громадськість впливає на владу, контролює її, вимагає вирішення певних першочергових питань, пропонує власне бачення вирішення певних проблем тощо [163, с. 203-204].

У юридичній літературі з питань реалізації принципу транспарентності у діяльності органів публічної влади дістав реалізацію підхід, відповідно до якого форми реалізації зазначеного принципу систематизуються за ознакою закріпленості у нормативно-правових актах. Ті форми, що отримали нормативне закріплення, отримали назву правових форм. Організаційними формами визначено ті, що не отримали безпосереднього закріплення, але опосередковано виводяться з наявних нормативно-правових положень. Формулюючи такий свій підхід, Г. А. Терещук виходить з багатоманітності та широкого кола засобів реалізації принципу транспарентності у діяльності суб'єктів публічного адміністрування, в тому числі таких форм реалізації транспарентності, як електронний уряд, політичні комунікації [163, с. 196-199, 209]. Вбачається, що такий підхід зумовлений широкою сферою правовідносин, у яких відбувається діяльність суб'єктів публічної адміністрації, що означає об'єктивну неможливість прямо закріпити на законодавчому рівні усі можливі зовнішні прояви (форми) діяльності вказаних суб'єктів.

Порівняно із суб'єктами публічного адміністрування (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування), судова влада характеризується специфічними завданнями (вирішення соціальних конфліктів; захист прав приватних осіб у їх правовідносинах із органами влади; установлення найбільш значимих юридичних фактів та станів тощо), що має наслідком особливості її організації та функціонування. Так, однією з

відмітних інституційних рис судової влади є незалежність, безсторонність та об'єктивність у вирішенні спорів [13, с. 816-817].

Судова влада сьогодні розглядається як соціальний інститут: держава делегувала суду повноваженням бути арбітром у спорах між нею (державою) та особою; діє система належного забезпечення діяльності суду (правового, матеріального, технічного тощо); діє система гарантування виконання рішень судів. Усе наведене свідчить про притаманність суду політико-правової складової, що характеризує правову природу суду [13, с. 817]. Розгляд судової влади як соціального інституту означає наявність в нього не тільки власне функціональної (процесуальної) діяльності, але й - організаційної діяльності, що спрямована на забезпечення його завдань. Саме у цьому контексті у науковій літературі відмічається діяльність суб'єктів адміністративно-правового забезпечення судової влади (ВРП, ДСА України, ВККС України, органів суддівського самоврядування, тощо) [43, с. 393-394]. Тому невід'ємною рисою діяльності суб'єктів судової влади, в тому числі й адміністративних судів, є організаційна діяльність, що спрямована на організацію діяльності щодо виконання завдань адміністративних судів (здійснення правосуддя тощо, тобто власне функціональна діяльність).

Організаційна діяльність у системі адміністративних судів має здійснюватись виключно на підставах, в межах та у спосіб, передбачений законом, зокрема законодавством про судоустрій та статус суддів (ч. 2 ст. 19 Конституції України). Вказане означає, що організаційна та процесуальна діяльність у адміністративних судах охоплюється правовими формами здійснення.

Організаційна діяльність суб'єктів системи правосуддя, на відміну від організаційної діяльності виконавчої влади, носить внутрішній характер, оскільки спрямована на забезпечення виконання завдань судової влади, а не становить собою власне виконання цих завдань. У процесуальній діяльності адміністративний суд керується при винесенні рішень нормою законодавства та власним переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному та

об'єктивному дослідженні обставин справи і є засадою його діяльності. Тому систематизація форм реалізації транспарентності у діяльності адміністративних судів за критерієм рівня закріпленості форми у чинному законодавстві (правові - ті що закріплені повною мірою, а організаційні - ті, що виводяться з наявних законодавчих положень) - не є актуальним стосовно діяльності адміністративних судів.

Окремі форми реалізації принципу транспарентності у діяльності публічної адміністрації не можуть бути притаманними судовій владі, враховуючи її іншу правову природу і призначення функціонування (стосується, зокрема, такої правової форми як залучення громадськості до прийняття політичних рішень чи електронного урядування), а інші форми набувають специфіку (зокрема, висвітлення у ЗМІ інформації щодо діяльності судової влади). Крім того, можна вказати про доцільність виділення принципово нових форм реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів, наприклад функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі - ЄСІТС) тощо.

Таким чином, форми реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів визначаються сутнісними аспектами реалізації. При цьому такими формами варто визначити зовнішній прояв дій, що вчиняються із метою визначеною законом (оформлення дій щодо збору інформації: запити, роз'яснення, звернення, документи щодо внутрішньої взаємодії у межах органу влади тощо); рішення уповноважених суб'єктів (наприклад, щодо розміщення інформації); фактичні наслідки зазначених рішень (власне інформація, розміщена у передбачений законом спосіб).

Принципові відмінності у організаційних та процесуальних правовідносинах, учасниками яких є адміністративні суди, зумовлюють необхідність виділення організаційних та функціональних форм реалізації принципу транспарентності відповідно. Організаційні форми стосуються діяльності щодо забезпечення реалізації принципу транспарентності у організаційних правовідносинах та включають: доведення відповідної

інформації до відома громадськості, забезпечення оперативного реагування на звернення представників громадськості. Процесуальні форми стосуються реалізації принципу транспарентності при здійсненні правосуддя у справах адміністративної юрисдикції (вирішення публічно-правових спорів, встановлення під час здійснення процесуальної діяльності окремих фактів та станів, що мають юридичне значення тощо).

Перспективним є розвиток форм співпраці між громадськістю та органами суддівського самоврядування, оскільки наявні форми не передбачають достатніх правових засобів для ефективної участі громадськості у прийнятті рішень органами суддівського самоврядування. Разом з тим, реалізація запропонованої пропозиції потребує більш докладного вивчення і аналізу, враховуючи завдання суддівського самоврядування та його місце у судовій системі.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України, на діяльність суб'єктів публічної влади, в тому числі й адміністративні суди поширюється спеціально дозвільний правовий режим, що означає зокрема, обов'язок діяти у межах форм, визначених законом. Водночас, актуальною залишається позиція авторів науково-практичного коментаря до Конституції України, відповідно до якої вимоги закону поширюються й щодо визначення способів діяльності суб'єктів публічної влади [62, с. 144].

В. М. Пилаєва, за результатами опрацювання проблематики адміністративно-правових засад реалізації принципу транспарентності у роботі органів виконавчої влади визначає систему забезпечення реалізації вказаного принципу, що складається з таких блоків, як: інформування; залучення громадян до роботи із органами виконавчої влади; створення політичного діалогу; побудова відносин влади та суспільства на засадах партнерства [95, с. 215].

Г. А. Терещук, виділяє такі напрями реалізації принципу транспарентності у діяльності органів публічної адміністрації, як: розвиток законодавчого закріплення права на інформацію; подальший розвиток

надання електронних послуг; розвиток сфери відкритих даних; надання повної та вичерпної інформації на підставі запитів про надання інформації. Окремим напрямом виділяється взаємодія органів публічної адміністрації зі ЗМІ з питань застосування комунікативних стратегій. Вчена доходить цілком справедливого висновку, що форми реалізації вказаного принципу на практиці реалізуються через відповідні напрями. Визначення вказаних напрямів здійснено на основі дослідження та узагальнення відповідних правових засобів, застосування яких сприяє реалізації принципу транспарентності у діяльності органів публічної адміністрації. Зокрема, визначенню такого напрямку як розвиток законодавчого закріплення права на інформацію передують опрацювання таких правових засобів, як: визначення об'єктів інформації, що підлягають публікації; визначення переліку інформації, доступ до якої може бути обмеженим; закріплення принципів оприлюднення інформації тощо [163, с. 206-207, 213].

Дослідники проблеми правових засобів реалізації принципу транспарентності не тільки систематизують вказані засоби, але й формулюють положення щодо узагальнення їх застосування. Так, ще у 2009 році О. О. Овсяннікова, визначаючи принцип транспарентності судової влади, систематизує у розділі 2 своєї роботи організаційно-правові заходи забезпечення цього принципу та вказує про необхідність зокрема: забезпечення гласності судового розгляду справи; максимально можливої відкритості проведення судового засідання; реалізації програми компютеризації судів та запровадження у судах електронного документообігу; забезпечення доступності для ЗМІ певної інформації про органи суддівського самоврядування; забезпечення взаємодії ЗМІ та судової влади [84, с. 181].

Однією з ознак демократичної та правової держави є зближення її владних інституцій у своїй діяльності із громадянським суспільством, зокрема у зв'язку із реалізацією права громадян на участь в управлінні державою, що визнається та забезпечується державою [62, с. 9-10]. Вказане

передбачає постійний розвиток засобів такого зближення, використання новітніх інформаційних методів та технологій, а отже й розвиток законодавчого регулювання їх застосування. Такий розвиток можна розглядати як умову розвитку горизонтальної, а не вертикальної взаємодії державних інституцій із громадянами.

З точки зору транспарентності до внутрішньоорганізаційної діяльності системи адміністративних судів не висуваються такі жорсткі вимоги, як до діяльності інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Втім, варто вказати на тісний зв'язок між належною реалізацією процесуальних інструментів забезпечення права на справедливий суд (в тому числі таких, як правова визначеність) та прозорістю у сфері внутрішньоорганізаційної діяльності адміністративних судів. Так, однією з підстав для заявлення відводу судді визначено порушення порядку визначення судді для розгляду справи (п. 5 ч. 1 ст. 36 КАС України), що потребує звернення до функціонування ЄСІТС. Вказане підтверджує висловлений у цьому підрозділі висновок про цілісну концепцію транспарентності, що поширюється як на внутрішньоорганізаційну, так і на функціональну діяльність адміністративних судів.

Реалізація вимог транспарентності у діяльності адміністративних судів потребує реалізації значного кола засобів, передбачених чинним законодавством про судоустрій та про адміністративне судочинство. При цьому головним напрямом реалізації принципу транспарентності постають такі цінності, як: обізнаність приватних осіб із організаційною та функціональною діяльністю адміністративних судів; забезпечення належної реакції адміністративного суду на звернення, що відповідають вимогам чинного законодавства; підтримання постійного зв'язку адміністративних судів із заінтересованими особами, що полягає у реальному врахуванні у подальшій діяльності зазначених звернень, а представники громадськості мають враховувати отримані відповіді та результати своїх звернень у своїй подальшій діяльності.

Зазначені категорії отримали своє розкриття у науковій літературі. Так, І. В. Піляй, опрацьовуючи тематику засобів досягнення обізнаності про функціонування та систему органів прокуратури, під обізнаністю розуміє її не тільки як певний феномен інформаційно-комунікативного характеру, але й як демократичну цінність, зокрема щодо реалізації права на доступ до публічної інформації (ст. 34 Конституції України) [97, с. 62]. Хоча наукові положення І. В. Піляй стосуються органів прокуратури, проте вони є обґрунтованими та можуть бути взяті до уваги при подальшому дослідженні проблеми реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів. Відповідно до ст. 11 Закону «Про судоустрій і статус суддів», принцип гласності у діяльності судової влади полягає у: інформуванні заінтересованих осіб про передбачені законом обставини; визначенні способів такого інформування; визначення статусу такої інформації як відкритої; визначення умов та порядку здійснення фотозйомки та відеозапису судового засідання сторонніми особами; визначенні правового режиму закритого судового засідання; загальних засад правового режиму проведення відеоконференцій; регламентування місця проведення судового засідання (спеціально обладнане приміщення - зала засідань). Аналізуючи наукові погляди щодо змісту принципів гласності та відкритості адміністративного судочинства [159, с. 164], можна виокремити: 1) інформованість учасників справи про важливі обставини розгляду справи (час, місце її розгляду тощо) та про власне обставини справи; 2) інформованість сторонніх щодо судового процесу осіб щодо перебігу судового засідання та ухваленого адміністративним судом рішення у справі. Таким чином, положення, висловлені І. В. Піляй, можуть бути покладені в основі концепції обізнаності і стосовно діяльності адміністративних судів.

Європейський досвід публічного адміністрування полягає зокрема, у виділенні таких рівнів участі громадськості в управлінні державними справами (прийняття політичних рішень): інформування, консультування, здійснення публічного діалогу; партнерство. Зазначені рівні характерні для

будь-якої сфери діяльності держави та громади, але можуть бути особливо актуальні для деяких сфер [56]. Зазначені чотири рівні значною мірою зберігають актуальність і для реалізації транспарентності у діяльності адміністративних судів. Так, реалізація засад принципу транспарентності діяльності, на який вказує О.О. Овсяннікова, у організаційній діяльності адміністративних судів, а також реалізація принципів гласності та відкритості у їх функціональній діяльності невідємна від надання інформації, як громадськості - про стан організаційної діяльності, так і учасникам судової процесу щодо дати, часу й місця розгляду їх справи тощо. Допуск представників громадськості до присутності при роботі органів суддівського самоврядування (ч. 4 ст. 128 Закону «Про судоустрій і статус судів») створює значні можливості не тільки для інформування громадськості, але й для діалогу, оскільки сприйнята інформація може бути використана у подальших зверненнях до судової влади. Щодо консультування та партнерства, доцільно вказати, що їх використання у діяльності адміністративних судів носить обмежений характер та визначається суворо у межах чинного законодавства (відповідно ч. 1 ст. 90, ч. 3 ст. 242 КАС України).

Визначення поняття правових засобів реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів пов'язане із опрацюванням інших тісно пов'язаних питань. У науці адміністративного права отримав значного застосування термін «адміністративно-правові засоби». Зокрема, пошук у базі «Національний репозитарій академічних текстів» надав можливість виявити шість робіт, у назвах яких зустрічається вказане сполучення, за період з 2017 року та по сьогоднішній день, наприклад: Л. В. Кондуфорова (Адміністративно-правові засоби захисту приватного інтересу, 2021 р.), А. А. Циганенко (Адміністративно-правові засоби забезпечення прав і свобод людини Національною поліцією України, 2020 р.), Н. І. Мазурик (Доступність адміністративно-правових засобів захисту прав у публічно-правовій сфері, 2020 р.) тощо.

Є. І. Бакутін, за результатами опрацювання проблеми адміністративно-правового регулювання застосування технічних засобів фіксації правопорушень, визначає складові вказаного регулювання: сукупність методів, форм та інструментів державного впливу на діяльність суб'єктів застосування вказаних засобів [5, с. 139].

Р. В. Ленівський, за результатами дослідження адміністративно-правового забезпечення законності та правопорядку в Україні, наводить авторську концепцію адміністративно-правових засобів забезпечення законності та правопорядку. Вказаними засобами він визначає сукупність методів та функцій діяльності уповноважених суб'єктів, завдання діяльності яких мають правоохоронний та правозахисний характер. Прикладами наводяться засоби, що застосовуються у визначеній законом процесуальній формі: судовий контроль, притягнення до дисциплінарної та адміністративної відповідальності, оскарження. Дослідник також виділяє ознаки вказаних засобів: процесуальний характер форми застосування; правозахисна та правоохоронна спрямованість; наявність у суб'єктів застосування адміністративної правосуб'єктності; висока кваліфікація правозастосування [73, с. 154]

В. М. Кондратенко, узагальнюючи адміністративно-правові засоби забезпечення прав осіб, які мають інвалідність, розкриває авторський погляд на вказані засоби як сукупність правових інструментів, що мають структурований та універсальний характер, що спрямовані на забезпечення вказаних прав. Наводяться такі прояви адміністративно-правового впливу щодо цього: забезпечення рівного доступу зазначених осіб до освіти; створення інклюзивного освітнього середовища; підготовку компетентного персоналу для роботи із особами з інвалідністю; забезпечення соціальної інтеграції та адаптації; встановлення способів та методів ефективної соціальної комунікації та деякі інші [59, с. 368-369].

Для сучасних адміністративно-правових наукових досліджень характерне сприйняття адміністративно-правових засобів як системно

відокремлених правових утворень, що застосовуються уповноваженими суб'єктами відповідно до окресленої в законодавстві компетенції та у визначеному законом порядку. Адміністративно-правовий характер вказаних засобів означає також, що їх застосуванню притаманні відносини влади та підпорядкування, а отже, вони застосовуються, як правило, суб'єктами, для яких їх застосування належить до основного виду діяльності (притягнення до відповідальності - уповноваженим суб'єктом тощо). Водночас, від конкретної сфери суспільних відносин залежить змістовний обсяг конкретного засобу. Так, ним може бути як звернення до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, що вичерпується направленням відповідного звернення у встановленому законом порядку, так і адміністративне оскарження, а також притягнення до адміністративної та дисциплінарної відповідальності, що становлять собою значні за обсягом адміністративно-правові інститути. Вказане свідчить, що як конкретні адміністративно-правові засоби, так і їх система істотно залежать від конкретної сфери суспільних відносин чи спрямованості. Увагу також привертає та обставина, що у значній кількості випадків науковці взагалі не вдаються до авторського узагальнення та формулювання поняття вказаних засобів або, принаймні, узагальнення їх ознак. Зазначене обумовлює необхідність подальшого дослідження вказаних засобів у контексті предмету здійснюваного наукового аналізу.

Так, А. А. Іванишук, долідажуючи проблему адміністративно-правового забезпечення судової влади, виділяє адміністративний інструментарій (адміністративні процедури, методи та форми адміністративної діяльності) як елемент системи такого забезпечення, поряд із адміністративними правовідносинами та системою адміністративно-правових норм, основоположними засадами (доктринами, концепціями, принципами правового регулювання). При цьому адміністративно-правові засоби вчений розглядає у складі структури адміністративно-правового забезпечення, поряд із типами правового регулювання. А. А. Іванишук розглядає три основні засоби: надання дозволу чи уповноваження (право піти у відставку для

конкретного судді); розпорядження чи зобов'язання (припис усім суддям подавати декларацію про доходи); заборона (наприклад, заборона порушення антикорупційного законодавства) [43, с. 115-116]. Таким чином, вчений виділяє адміністративно-правові засоби тільки стосовно організаційної діяльності судової влади, залишаючи поза увагою функціональну діяльність судів (щодо власне здійснення правосуддя). Зазначений підхід варто підтримати.

У юридичній літературі з цивільного процесуального права вказується про публічно-правовий елемент у природі процесуальних правовідносин, що складаються між судом та учасниками судового процесу, оскільки такі відносини характеризуються ознаками влади та підпорядкування, суд виступає владним суб'єктом [185, с. 181]. Вказане також притаманне адміністративному судочинству: адміністративний суд виступає владною стороною, а сторони та інші учасники судового процесу мають дотримуватись визначеного законом порядку у адміністративному суді, а також підкорюватись розпорядженням адміністративного суду з питань надання доказів (ч. 4 ст. 9 КАС України) та з інших питань, що вирішує адміністративний суд при здійсненні керівництва судовим процесом.

Визначення правових засобів забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів має здійснюватись з урахуванням: системного характеру забезпечення транспарентності; особливостей сфери діяльності адміністративних судів, що включає до себе як внутрішньоорганізаційну, так і функціональну діяльність (щодо власне здійснення правосуддя та виконання інших завдань, передбачених Законом України «Про судоустрій і статус суддів»).

Ключовими ознаками зазначених правових засобів є: визначеність законодавством про адміністративне судочинство та про судоустрій; кожен засіб становить відокремлене правове утворення (метод, спосіб) системного характеру; реалізація виключно у передбаченому законодавством порядку; суб'єкти реалізації визначені законом; спрямованість застосування на:

інформованість зовнішніх по відношенню до конкретного адміністративного суду суб'єктів, щодо діяльності цього адміністративного суду, своєчасне реагування уповноважених суб'єктів (посадових осіб адміністративного суду) на звернення заінтересованих суб'єктів, взаємозв'язок адміністративних судів із приватними особами, громадськістю та іншими суб'єктами публічної влади.

Правовими засобами реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів варто вважати передбачені законодавством про судоустрій та законодавством про адміністративне судочинство методи, застосування яких сприяє реалізації цього принципу.

2.2. Система форм реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів

Принцип транспарентності постає універсальним принципом діяльності адміністративних судів, що поширюється як на правовідносини щодо організації їх роботи (наприклад, правовідносини між адміністративними судами та органами суддівського самоврядування, відносини між головою суду та іншими працівниками суду тощо), так і на функціональні правовідносини, в межах яких відбувається виконання завдань судової влади (здійснення правосуддя, встановлення юридично значимих фактів та станів тощо). Водночас, принципові відмінності між вказаними групами відносин зумовлюють виділення двох видів форм реалізації транспарентності у діяльності адміністративних судів: організаційні форми та функціональні форми відповідно.

Система форм реалізації транспарентності в діяльності адміністративних судів не отримала належної уваги науковців. Найближчим за тематикою є наукове дослідження О. О. Овсяннікової, присвячене питанням принципу транспарентності у діяльності судової влади. Водночас, наукові позиції дослідниці були висловлені у 2002 році [84], що обумовлює

необхідність актуалізації її здобутків. Іншим близьким за спрямуванням дослідженням є робота О. М. Мозолевської, присвячена проблематиці правових засад інформаційних відносин у системі місцевих загальних судів України (2013 р.). За результатами дослідження вчена формулює авторську концепцію основ правового регулювання вказаних відносин та визначає ряд понять (інформаційна правосуб'єктність, правоздатність, дієздатність місцевого загального суду та судді цього суду, права та обов'язки місцевих судів у інформаційних правовідносинах, визначає напрями інформатизації діяльності судів тощо). Зокрема, у межах проблематики розвитку інформування приватних осіб та громадськості про роботу місцевих загальних судів вчена виділяє форми забезпечення доступу до публічної інформації: опублікування чи оприлюднення такої інформації у ЗМІ; розміщення інформації на веб-сторінці суду в мережі інтернет; розміщення інформації на спеціальних стендах у приміщенні суду; надання публічної інформації за передбаченими законом запитами [77, с. 128; 175-178].

Принцип транспарентності у діяльності адміністративних судів має достатньо широкий зміст та охоплює собою не тільки інформування громадськості про свою діяльність, але й взаємодію із громадськістю, що передбачає також отримання звернень від громадян та передання таких звернень до уповноважених посадових осіб суду. Тому виділені О. М. Мозолевською форми становлять лише окремий напрям реалізації транспарентності у діяльності адміністративного суду. Крім того, належне реагування суб'єкта публічної влади на звернення заінтересованих суб'єктів як третій аспект транспарентності не вичерпується цими формами, оскільки дієвим напрямом реалізації принципу транспарентності є не тільки опублікування інформації на веб-сайті або надання інформації за запитом, але й оприлюднення її через проведення комунікативних заходів: зустрічей, конференцій тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (далі - Закон «Про судоустрій і статус

суддів») [143], судоустрій України визначається виключно цим Законом, та Конституцією України. У контексті реалізації гласності та відкритості у діяльності судової влади необхідно вказати й на такі нормативно-правові акти, як: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (далі - Конвенція) [58], Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 р. № 1798-VIII (далі - Закон «Про Вищу раду правосуддя») [122], Закон України «Про доступ до судових рішень» від 22.12.2005 р. № 3262-IV [126], Указ Президента України «Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі» від 16.11.2004 р. № 1417/2004 [146], Указ Президента України «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29.12.2017 р. № 455/2017, Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21 [134], Типове положення про апарат суду, затверджене наказом Державної судової адміністрації України від 08.02.2019 р. № 131 (далі - Типове положення про апарат суду) [135] та деякі інші.

Аналіз положень наведених та інших нормативно-правових актів дозволяє виділити наступні організаційні форми реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів: оприлюднення інформації про організаційну діяльність адміністративних судів загалом та конкретного адміністративного суду, зокрема на офіційній веб-сторінці судової влади та при проведенні комунікативних заходів із представниками громадськості; отримання та передання голові адміністративного суду та іншим уповноваженим особам звернень представників громадськості з питань організаційної діяльності адміністративних судів; передбачені розділом 8 Закону «Про судоустрій і статус суддів» форми взаємодії суб'єктів суддівського самоврядування із представниками влади та громадськості (ч. 4 ст. 128 та ч. 11 ст. 133 вказаного Закону).

До функціональних форм реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів варто віднести наступні: висвітлення інформації про процесуальну діяльність адміністративного суду та винесені ним рішення; надання можливості учасникам судового процесу знати про свої процесуальні права, а також стан та перспективи розгляду своєї справи; отримання та передання за належністю звернень з питань процесуальної діяльності адміністративного суду у передбачених законодавством випадках.

Першою організаційною формою реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів визначено оприлюднення інформації щодо організаційної діяльності суб'єктів системи правосуддя у адміністративних справах (як власне адміністративних судів, так і суб'єктів забезпечення їх діяльності: ВРП, ВККС України, ДСА України тощо).

Головним завданням реалізації такої форми є забезпечення заінтересованих осіб усією необхідною інформацією про діяльність конкретного адміністративного суду, суб'єкта забезпечення діяльності адміністративних судів відповідно до законодавства. Таку форму необхідно розглядати як спосіб реалізації конституційного суб'єктивного права на отримання інформації про діяльність органів публічної влади (в даному випадку - адміністративних судів). Зі свого боку, суб'єкти публічної влади (в даному випадку - адміністративні суди) зобов'язані надавати інформацію про свою роботу через свої уповноважені структурні підрозділи.

Визначаючи основні напрями роботи підрозділів органів виконавчої влади, що реалізують зв'язки із громадськістю, Г. А. Терещук ґрунтується на теорії PR (паблік-рілейшинз) як функції управління щодо: оцінки відношення публіки до діяльності суб'єкта публічної влади; ідентифікації діяльності приватної особи або організації по відношенню до громадських інтересів; оцінка виконаної програми діяльності, зокрема щодо сприйняття її суспільством та сторонніми особами. Відповідні структурні підрозділи називаються вченою PR-службами. Основними напрямками їх діяльності наводяться: доведення до відома широкого загалу інформації про діяльність

суб'єкта публічної влади; створення сприятливого клімату для здійснення державних програм; інформування уповноважених осіб суб'єкта публічної влади про наявну та передбачувану реакцію громадськості на певну політику, здійснювану або заплановану [162, с. 202, 203].

Відповідно до п. 8 Типового положення про апарат суду, затвердженого наказом Державної судової адміністрації України від 08.02.2019 р. № 131 [135] можна визначити такі напрями роботи, що здійснюються апаратом суду та безпосередньо впливають на реалізацію принципу транспарентності: опрацювання та надсилання документів, пов'язаних із роботою суду (пп. 7); виконання вимог законодавства щодо інформації з обмеженим доступом, в тому числі таємною інформацією (пп. 10, 11); формування судової статистики (пп. 13); забезпечення роботи інформаційно-телекомунікаційних систем у суді (пп. 16); забезпечення надсилання копій судових рішень та відомостей про набрання ними законної сили до Єдиного державного реєстру судових рішень у випадках, передбачених законом (пп. 20, 21); забезпечення взаємодії суду із ЗМІ та громадськістю (пп. 36); організація прийому громадян та розгляду звернень відповідно до законодавства, в тому числі із дотримання законодавства про захист персональних даних (пп. 42, 43); організація та проведення зокрема, міжнародних зустрічей, прес-конференцій тощо (пп. 48); забезпечення інформаційної безпеки суду (пп. 52).

У Київському окружному адміністративному суді затверджено Положення про апарат суду, а також нормативні основи діяльності таких структурних підрозділів, як: відділ бухгалтерського обліку та господарського забезпечення; відділ правової, аналітично-статистичної роботи та узагальнення судової практики; відділ управління персоналом та інформаційного забезпечення; відділ документального забезпечення і контролю (канцелярія). Аналіз нормативних документів про зазначені структурні підрозділи надає підстави для висновку, що у зазначеному суді не існує відокремленого структурного підрозділу, що виконував би функції PR.

Так, відповідно до п. 9 Положення про апарат Київського окружного адміністративного суду можна виокремити такі функції апарату: підготовка статистичної інформації; організація та проведення комунікативних заходів (конференції, зустрічі тощо); прийом громадян та розгляд звернень, що надходять до суду. Водночас, до завдань відділу документального забезпечення і контролю належать зокрема: приймання, розподіл кореспонденції; вносить пропозиції до плану роботи суду щодо організації судової статистики; здійснення інформаційно-довідкової роботи щодо проходження та стану розгляду конкретних документів у суді; підготовка довідок узагальнюючого характеру з питань проходження документів [99; 100].

Діяльність щодо взаємодії із громадськістю включає до себе значну кількість напрямів, що не можуть бути зведені до компетенції одного структурного підрозділу апарату суду. Так, приймання звернень громадян та підготовка статистичних матеріалів про роботу суду не можуть охоплюватись компетенцією одного відділу. Водночас, необхідно погодитись із наведеними вище положеннями Г. А. Терещук, що одним із завдань діяльності PR-відділів є сприяння позитивній оцінці діяльності суб'єкта публічної влади (у даному випадку адміністративного суду) з боку громадськості. Це визначає специфіку роботи відповідних структурних підрозділів. У поєднанні із окресленим у попередніх підрозділах значенням транспарентності як визначального та універсального принципу діяльності адміністративних судів (наступним за значенням після принципу верховенства права) логічним постає висновок про необхідність створення у кожному адміністративному суді PR-відділу, що відповідав би саме за реалізацію вимог транспарентності у конкретному адміністративному суді.

На офіційних веб-сторінках суб'єктів забезпечення діяльності адміністративних судів, таких як ВРП, ВККС України, ДСА України, Рада суддів України (далі - РСУ) міститься значний обсяг інформації про їх діяльність. В тому числі сторінки ВРП (<https://hcj.gov.ua/>) та РСУ

(<https://rsu.gov.ua/>) містять ефективні пошукові системи, що дають можливість доступу до будь-якої інформації, розміщеної на цих сторінках за заздалегідь визначеними критеріями. При цьому в офіційній веб-сторінці ВРП доступні акти ВРП індивідуального характеру (постанови про притягнення / відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності, рішення з питань застосування заходів забезпечення безпеки щодо судді у зв'язку із посяганнями на його незалежність тощо) у повнотекстовому вигляді, що дає можливість ознайомитись із мотивувальною частиною відповідних актів.

Аналіз веб-сторінок адміністративних судів на офіційному веб-порталі судової влади (<https://court.gov.ua/>) свідчить про різний ступінь їх наповнення. Так, сторінка Верховного Суду містить значну кількість інформації, в тому числі - матеріали узагальнень судової практики та судової статистики. Значний перелік інформації містить вкладка «Громадянам», на якій опубліковано, в тому числі, організаційно-розпорядчі документи Верховного Суду, що має істотне значення для досягнення транспарентності роботи Верховного Суду: Положення про апарат Верховного Суду, затверджене постановою Пленуму Верховного Суду від 30.11.2017 № 6 (у редакції постанови Пленуму Верховного Суду від 16.11.2018 № 9); Інструкція з діловодства Верховного Суду, затверджена наказом керівника апарату Верховного Суду від 31.12.2021 № 129 (у редакції наказу Апарату Верховного Суду від 06.10.2023 № 194); Наказ керівника апарату Верховного Суду від 19 жовтня 2022 року №151 «Про організацію роботи щодо оприлюднення публічної інформації та забезпечення до неї доступу» тощо [89].

Наказом керівника апарату Верховного Суду від 19 жовтня 2022 року №151 «Про організацію роботи щодо оприлюднення публічної інформації та забезпечення до неї доступу» затверджено Перелік публічної інформації, яка підлягає оприлюдненню на офіційному вебсайті Верховного Суду, та структурних підрозділів апарату Верховного Суду, відповідальних за її

надання, а також Перелік наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, та структурних підрозділів апарату Верховного Суду, відповідальних за їх надання. Так, серед публічної інформації, що підлягає оприлюдненню на офіційному вебсайті Верховного Суду наводиться: організаційна структура Верховного Суду; прізвище, ім'я, по-батькові визначених посадових осіб (Голова Верховного Суду та його заступник, голови касаційних судів та їх заступники, Секретар Великої Палати Верховного Суду, секретарі судових палат, суддівський корпус); функції, місія, завдання та повноваження Верховного Суду; нормативно-правові основи діяльності Верховного Суду; апарат Верховного Суду; міжнародне співробітництво та укладені у зв'язку із цим акти тощо [79]. Втім, такий рівень інформаційної наповненості характерний не для всіх ланок системи адміністративних судів.

Так, на сторінці Київського окружного адміністративного суду відсутня інформація щодо переліку даних, які мають оприлюднюватись, а також структурних підрозділів, відповідальних за їх оприлюднення. Натомість наведено перелік нормативно-правових актів, якими керується зазначений суд у своїй діяльності, серед яких згадується Наказ про затвердження Переліку відомостей, що становлять службову інформацію, та які можуть міститися в документах з організації діяльності Київського окружного адміністративного суду, яким затверджено перелік відомостей, що є службовою інформацією та які можуть бути наявні у документах з питань організації діяльності суду [83]. Відсутня інформація про організаційну структуру суду, його керівництво, міжнародну діяльність та ряд інших даних.

Відмічаючи різний характер завдань Верховного Суду та адміністративних судів першої та апеляційної інстанцій, водночас позитивним є досягнення єдності у висвітлюваній інформації про діяльність суб'єктів публічної влади. Так, Г. А. Терещук, опрацьовуючи зарубіжний досвід забезпечення «доброго врядування» та транспарентності у роботі суб'єктів публічного адміністрування, вказує про кореляцію принципу

транспарентності із вимогами доброго врядування, а також про поєднання вимог прозорості, підзвітності та участі громадськості [162, с. 225]. Існування єдиної структури та переліку інформації, яку можливо висвітлити на веб-сторінках адміністративних судів усіх інстанцій має сприяти зручності користування інформацією за рахунок, передусім, передбачуваності. Необхідно зауважити, що це полегшило б роботу не тільки приватним особам як представникам громадськості, але й учасникам судового процесу, насамперед представникам сторін та третіх осіб у адміністративному судочинстві.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 835 затверджено Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних. Зазначене Положення визначає переліки інформації, яка підлягає оприлюдненню у формі відкритих даних у прив'язці до конкретних органів влади: Верховна Рада України, Конституційний Суд України, Державна судова адміністрація України тощо. Водночас, зазначеним Положенням затверджено єдині переліки інформації для місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Так, щодо місцевих державних адміністрацій передбачені такі дані, як: перелік дозволів на викиди стаціонарними джерелами об'єктів, що належать до 2 та 3 груп забруднюючих атмосферне повітря речовин; схеми планування територій областей та районів (для облдержадміністрацій та райдержадміністрацій відповідно); інформація щодо розподілу та використання медичних препаратів імунобіологічного характеру; перелік автодоріг загального користування, що мають місцеве значення та деякі інші. Окрім Державної судової адміністрації України у зазначеному Положенні згадується також Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів України. Водночас, не згадуються адміністративні суди усіх рівнів [132].

До висновку про перспективність уніфікації визначення інформації, що має бути оприлюднена на веб-сторінці адміністративного суду, ведуть і дані

судової практики у справах про оприлюднення певних категорій інформації або надання такої інформації за запитом. Так, постановою Сьомого апеляційного адміністративного суду залишено без змін рішення адміністративного суду першої інстанції (Вінницький окружний адміністративний суд), яким задоволено адміністративний позов про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити дії. Зокрема, на думку позивача протиправними були дії щодо відмови у наданні інформації про посаду працівника відповідно до штатного розкладу, загальну суму нарахованих коштів за певний період, посадову інструкцію. Позивач просив зобов'язати відповідача повторно розглянути відповідний запит на надання інформації. Відповідач мотивував свою відмову у наданні інформації зокрема тим, що вона відноситься до конфіденційної інформації про особу відповідно до законодавства. Суд апеляційної інстанції не погодився із позицією відповідача, зазначивши, що запитувана позивачем інформація не охоплюється поняттям конфіденційної відповідно до законодавства [113].

З огляду на викладене, доцільним є врегулювання на законодавчому рівні переліку інформації, яка підлягає прилюдненню на офіційних веб-сторінках адміністративних судів усіх рівнів, в тому числі інформації, що надається у формі відкритих даних.

Окрім наведеного, варто вказати на погіршення стану висвітлення інформації про діяльність судів на їх офіційних веб-сторінках на веб-порталі «Судова влада України». Так, на веб-сторінці Київського окружного адміністративного суду опубліковано «інформацію про діяльність суду». Водночас, остання інформація відноситься до періоду часу протягом 2017 року, тобто не є актуальною. Відповідна інформаційна довідка містить детальну інформацію щодо: загальних питань роботи суду; обліково-статистичної роботи суду; оскарження рішень суду в апеляційному порядку; кадрового забезпечення суду; роботи із зверненнями громадян; виконання вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» [28; 47]. Таку інформацію доцільно публікувати й надалі.

Окремим напрямом діяльності адміністративного суду, що має безпосереднє відношення до забезпечення принципу транспарентності є надання інформаційних довідок з питань внутрішньої організації роботи суду чи показників його діяльності, або у зв'язку із здійснення правосуддя у конкретній адміністративній справі. Такі довідки надаються за зверненнями заінтересованих осіб. Попри те, що у процедурній площині зазначені дії вчиняються після одержання та опрацювання звернення від заінтересованої особи (заявний характер), і за процедурним критерієм мали б бути віднесені до окремої організаційної форми реалізації транспарентності, варто зауважити про наступне. За своєю спрямованістю така діяльність переслідує аналогічну мету, що й оприлюднення публічної інформації на веб-сайті суду: надати заінтересованим особам потрібну їм інформацію про діяльність суду. З огляду на викладене, зазначений напрям діяльності адміністративного суду варто віднести до першої організаційної форми реалізації транспарентності у діяльності адміністративного суду.

Другою організаційною формою реалізації транспарентності у діяльності адміністративних судів визначено одержання та передання уповноваженим посадовим особам суду звернень з питань діяльності адміністративного суду, безпосередньо не пов'язаної зі здійсненням правосуддя у конкретній адміністративній справі.

Завданням апарату суду є здійснення організаційного забезпечення роботи суду [13, с. 25]. Ефективність роботи адміністративного суду залежить від якісного здійснення його організаційного забезпечення, що передбачає не тільки якісне опрацювання вхідної кореспонденції, але й своєчасне її передання до уповноважених осіб. Останнє положення є особливо цінним в аспекті реалізації принципу транспарентності, оскільки без своєчасного передання конкретне питання не може бути вчасно вирішеним: надана інформація, здійснене реагування щодо оприлюднення інформації на офіційній веб-сторінці суду тощо.

Адміністративний суд як активний суб'єкт публічного адміністрування, має підтримувати зв'язки із громадськістю та приватними особами. У іншому випадку можуть мати місце порушення права особи на доступ до публічної інформації та у підсумку - на участь в управлінні державою. Варто підтримати визначення документообігу у судах, що виділяється О. В. Ул'яновською: це створення, обробка, а також рух певної інформації, що закріплена на електронному чи паперовому носії. Такі створення, обробка та рух відбуваються відповідно до чинного законодавства та з метою упорядкування відносин у сфері судової влади, а також забезпечення доступності та відкритості здійснення правосуддя. Вчена зазначає про поділ документообігу у суді на дві складові: документообіг у зв'язку із здійсненням правосуддя та документообіг у внутрішньоорганізаційній діяльності суду, безпосередньою метою якого є організація та забезпечення функціонування судової влади. Організацію внутрішнього документообігу у суді вчена розкриває як розподіл між працівниками суду повноважень щодо документообігу (створення, руху, обробки інформації), а також здійснення контролю щодо належного виконання працівниками суду своїх обов'язків [168, с. 140-141]. Положення, наведені вченою, є основою для визначення відповідної організаційної форми реалізації принципу транспарентності й у адміністративному суді.

Значна частка дій канцелярії адміністративного суду має технічний характер: внесення даних до електронних систем суду; належне розміщення прийнятих документів; фактичне передання паперових документів за належністю тощо. Водночас, значна кількість дій безпосередньо створює юридичні наслідки, наприклад, такою дією є власне прийняття рішення про передання документів за належністю, а фактичне їх передання варто розглядати лише як дію на виконання такого рішення. Ще однією дією, що має юридичне значення, наводиться реєстрація документів, які надійшли до суду [168, с. 265]. З такою позицією варто погодитись.

Діяльність канцелярії адміністративного суду за своєю природою варто розглядати як одну з форм публічного адміністрування діяльності адміністративних судів, поряд із такими формами публічного адміністрування, як: видання нормативних та індивідуальних актів, надання адміністративних послуг, укладення адміністративних договорів щодо забезпечення ефективності функціонування адміністративних судів, здійснення окремих юридично значущих дій (фіксування процесу судового засідання тощо), здійснення операцій матеріально-технічного характеру (використання технічних засобів, ведення суддівського досьє, забезпечення судів приміщеннями) тощо. Зазначені та інші форми виділяються стосовно публічного адміністрування всієї судової системи [168, с. 275] і є актуальними щодо адміністративних судів. .

Основним суб'єктом одержання вхідної кореспонденції та передання її до уповноважених осіб адміністративного суду є канцелярія адміністративного суду. Відповідно до п. 26 Типового положення про апарат суду у його складі діє канцелярія, яка протягом робочого часу щоденно протягом робочого часу здійснює прийняття та реєстрацію вхідних документів. Відповідно до п.п. 2.1, 2.2 Положення про відділ документального забезпечення і контролю (канцелярія) Київського окружного адміністративного суду, затвердженого наказом керівника апарату Київського окружного адміністративного суду № 7 від 22.02.2017 р. [100], до основних завдань відділу входить: організація приймання та розподілу, а також відправлення судової кореспонденції, здійснення реєстрації як вхідної, так і вихідної судової кореспонденції; організація документообігу у суді. З метою виконання цих та інших завдань відділом здійснюються такі функції: прийом документів, перевірка їх на належність оформлення, заведення прийнятих вхідних документів в електронну базу даних суду; попереднє вивчення та передання вхідних документів за належністю; реєстрація запитів та надсилання за призначенням у зв'язку із цим копій відповідних документів; приймання документів для відправки від

працівників суду; надання довідок про стан проходження справи у суді, як в усній, так і в письмовій формі.

Перевагами електронного документообігу визначають широке коло можливостей: відкриття провадження у справі із використанням електронних засобів; можливість здійснення у подальшому процесуальних дій при провадженні у справі; зручність у отриманні інформації про перебіг розгляду справи. Електронний документообіг розглядається як гарантія безперервності судового процесу. При цьому перспективним вважається використання новітніх інформаційних технологій та реалізацію повного циклу електронного документообігу у суді, починаючи з підготовки проектів документів та завершуючи їх підписанням та відправленням заінтересованим особам. Вказується на можливість надсилання до суду будь-яких документів у електронній формі, причому як тих, що стосуються відправлення правосуддя у конкретній справі, так і тих, що стосуються внутрішньої організації роботи суду, незалежно від стадії провадження у адміністративній справі або конкретного процесу організаційного характеру відповідно [189].

Рішенням Ради суддів України затверджене Положення про автоматизовану систему документообігу суду. Так, відповідно до п.п. 1.3, 2.8.5 зазначеного Положення, автоматизована система документообігу суду забезпечує: реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції суду, а також реєстрацію етапів руху цих документів; надання приватним особам інформації про стан розгляду справ відповідно до чинного законодавства; оприлюднення інформації на веб-порталі судової влади (список апеляційних скарг, список автоматично розподілених справ, інформація щодо стадій розгляду конкретних судових справ. Суди забезпечують зокрема, своєчасне внесення даних до системи та надання прав доступу користувачам системи [194]. У адміністративному суді наразі функціонує Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21 [134]. Відповідно до п. 6 зазначеного

Положення, можна виокремити такі важливі функції ЄСІТС щодо забезпечення реалізації транспарентності у діяльності адміністративного суду: забезпечення руху електронних документів у межах адміністративного суду, реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції та етапів руху такої кореспонденції; забезпечення обміну інформацією та документами між адміністративними судами, між адміністративними судами та іншими суб'єктами, в тому числі проведення відеоконференцій в режимі реального часу.

Можливо виділити типовий порядок проходження документу в адміністративному суді при використанні системи електронного документообігу: 1) реєстрація відповідної вхідної кореспонденції канцелярією суду; 2) внесення документів до електронної системи документообігу адміністративного суду та відправка їх до уповноваженої особи відповідно до наявних в неї прав доступу; 3) отримання відповідних документів уповноваженою особою. Електронний документообіг отримав сьогодні значне поширення у адміністративних судах. В тому числі, необхідно відмітити випадки коли використовуються форми спілкування суду з приватними особами та громадськістю, які безпосередньо не передбачені чинним законодавством. Так, у липні 2022 року на веб-сторінці Київського окружного адміністративного суду з'явилося повідомлення про впровадження застосування судом месенджера Telegram для спілкування із учасниками судового процесу та іншими категоріями приватних осіб з метою отримання ними інформації про стан розгляду своєї судової справи, реєстрацію поданих до суду документів. Пропонується використовувати виключно текстовий формат звернення за допомогою зазначеної програми. Перевагами такого способу зазначається: економія коштів на відправку, а також доставку поштової кореспонденції; економія додаткових витрат та розхідних матеріалів (картриджі для друку, папір); пришвидшення отримання інформації [50].

Не оспорюючи переваг такого способу спілкування, варто зазначити, що текстове повідомлення у месенджері Telegram не містить таких обов'язкових для документа реквізитів, як дата складення та підпис. Крім того, за такого способу спілкування не виключається зміна абонента внаслідок зміни номеру, у такому випадку конфіденційна інформація може бути отримана сторонньою особою. Ще одним недоліком такого способу спілкування є те, що значна частина населення, особливо у сільській місцевості, може бути недостатньо обізнаною для користування месенджером Telegram. Ініціатива щодо впровадження такого способу спілкування може бути пояснена складнощами із належним фінансуванням роботи суду в умовах воєнного стану. З огляду на вказане, запровадження такого способу може розглядатись виключно як тимчасове явище.

Таким чином, друга організаційна форма реалізації транспарентності у діяльності адміністративних судів складається з таких елементів: приймання кореспонденції (як вхідної, так і вихідної) та її реєстрація; передання кореспонденції за належністю (як до уповноважених осіб суду, так і надсилання до суб'єктів запиту).

Третьою організаційною формою реалізації транспарентності у діяльності адміністративного суду охоплюються форми взаємодії органів суддівського самоврядування із представниками інших гілок влади, а також представниками громадськості. Такими формами визначено: запрошення на збори суддів адміністративного суду журналістів, представників громадських об'єднань, інших осіб (ч. 4 ст. 128 Закону «Про судоустрій і статус суддів»); направлення органу державної влади, органу місцевого самоврядування або їх посадовим особам, керівнику підприємства, установи, організації, об'єднанню громадян звернення РС України щодо забезпечення безпеки судді (ч. 11 ст. 133 Закону «Про судоустрій і статус суддів»).

Збори суддів місцевого, апеляційного адміністративного суду, Вищого адміністративного суду є першою ланкою суддівського самоврядування у системі адміністративних судів. На зборах обговорюються питання

внутрішньої організації діяльності конкретного адміністративного суду, рішення приймаються відкритим голосуванням простою більшістю голосів. Зазначені положення висловлюються у юридичній літературі стосовно зборів суддів усіх судових ланок, в тому числі загальних та господарських судів, але є актуальними й щодо адміністративних судів [33, с. 69-70].

Відповідно до ч. 5 ст. 128 Закону «Про судоустрій і статус суддів», на зборах суддів обговорюються питання щодо: внутрішньої діяльності суду чи роботи суддів цього суду, працівників апарату цього суду; спеціалізації суддів щодо розгляду певних справ; звернення з поданням щодо притягнення до юридичної відповідальності прокурора, адвоката, посадової особи органу державної влади чи місцевого самоврядування у зв'язку із порушенням ними гарантій незалежності суду чи суддів, а також інші питання відповідно до законодавства. Так, на порядок денний зборів суддів Першого апеляційного адміністративного суду 29.08.2023 р. були винесені питання щодо: затвердження звіту керівника апарату суду за I півріччя 2023 року; внесення змін до Положення про апарат суду [39]. З огляду на викладене, передбачена законодавством можливість запрошення представників громадськості на збори суддів та надання таким представникам необхідних умов бути присутніми на зборах вбачається дієвим засобом реалізації транспарентності у діяльності адміністративного суду. Водночас, варто зауважити про те, що запрошення представників громадськості на збори суддів не є характерним для практики. Так, за результатами аналізу наявних у мережі Інтернет матеріалів не виявлено випадків запрошення на збори суддів представників громадськості.

Ю. М. Ніронка, обґрунтовуючи актуальність проблематики адміністративно-правового забезпечення здійснення громадського контролю за роботою суб'єктів публічної влади зазначає про необхідність розвитку механізмів адміністративно-правового забезпечення громадського контролю за роботою владних суб'єктів як умову забезпечення участі громадян в управлінні державними справами. Такі механізми мають базуватись на

передовому європейському досвіді зокрема, публічного управління, відкритості та прозорості діяльності владних суб'єктів. Крім того, вчений пропонує такі шляхи підвищення активності та ефективності громадського контролю за діяльністю суб'єктів публічної влади: розвиток процедур адміністративного оскарження прийнятих управлінських рішень; забезпечення розгляду таких скарг у розумні строки; розвиток положень щодо юридичної відповідальності уповноважень осіб за порушення прав громадянського та політичного характеру [81, с. 16, 185].

Проведене дослідження показує, що саме відкритість та прозорість сьогодні є «вразливими місцями» діяльності системи адміністративних судів. Таким чином, приватні особи та суб'єкти громадськості не мають доступу до необхідної інформації і як наслідок не виявляють належної зацікавленості у діяльності органів суддівського самоврядування.

Адміністративні суди представляють судову спеціалізацію щодо вирішення особливої категорії спорів - публічно-правових, в яких обов'язковою стороною спору є суб'єкт владних повноважень, а результатом вирішення спору може бути визнання протиправним управлінського рішення. З огляду на викладене, рішення саме адміністративних судів представляють інтерес для громадськості з точки зору реалізації права на участь в управлінні державними справами. Відповідно, питання внутрішньої організації діяльності адміністративного суду також представляють інтерес для громадськості, оскільки від належної внутрішньої організації залежить ефективність здійснення правосуддя. Вказане свідчить про взаємний зв'язок форм реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів, враховуючи, що від змістовної наповненості інформаційних каналів, доступних громадськості (веб-сайти, ЗМІ тощо), залежить інтерес громадськості до діяльності адміністративних судів, в тому числі внутрішньоорганізаційної діяльності. Відповідно, створюються умови для реалізації участі громадськості у роботі органів суддівського самоврядування.

Іншою формою взаємодії суб'єктів суддівського самоврядування (Ради суддів України) із представниками влади є направлення Радою суддів України до відповідних органів звернення щодо забезпечення безпеки суддів (ч. 4 ст. 133 Закону «Про судоустрій і статус суддів»). За результатами аналізу наявних на офіційному веб-сайті рішень Ради суддів України відповідних рішень не виявлено. Водночас, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 73 Закону «Про Вищу раду правосуддя» ВРП вносить до уповноважених суб'єктів подання про притягнення до юридичної відповідальності осіб, які підривають авторитет правосуддя чи порушують гарантії незалежності суддів.

Так, 23.01.2024 р. ВРП прийняла рішення звернутись до Офісу Генерального прокурора, Директора Державного бюро розслідувань, Генерального прокурора, Державного бюро розслідувань, Служби судової охорони з метою вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за зверненням зборів суддів Дніпровського районного суду міста Києва та повідомленням судді Дніпровського районного суду міста Києва Іваніної Ю. В. [118]. 08.02.2024 р. ВРП прийняла рішення звернутись до Офісу Генерального прокурора про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Львівського апеляційного суду Стельмаха І. О. [120]. Необхідно вказати про наявність на офіційному веб-сайті ВРП пошукової системи, що надала змогу отримати доступ до цих та інших матеріалів, а також про викладення їх у повнотекстовому вигляді, що надало змогу ознайомитись із їх мотивувальними частинами.

Узагальнюючи викладені положення щодо організаційних форм реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративного суду, варто вказати, що попри наявність принципово різних за зовнішнім вираженням напрямів діяльності адміністративного суду (оприлюднення інформації, прийняття звернень та передача їх за належністю, взаємодія із громадськістю суб'єктів забезпечення діяльності системи адміністративних

судів у передбачених законом випадках), здійснення усіх зазначених форм дозволяє досягти єдиної мети - забезпечення реального впровадження у діяльність адміністративних судів вимог та цінностей розглядуваного принципу.

Іншим видом форм реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів є функціональні форми, які реалізуються у ході здійснення правосуддя у адміністративних справах.

Першою функціональною формою визначено висвітлення інформації щодо процесуальної діяльності конкретного адміністративного суду та винесені ним рішення.

Відповідно до ст. 10 КАС України, основними положеннями принципу гласності в адміністративному судовому процесі, у яких розкриваються засади транспарентності, можна визначити наступні: відкритий характер розгляду справ в адміністративному суді (ч. 1); гарантії присутності у залі судового засідання для сторонніх щодо процесу осіб (ч.ч. 2, 3); гарантії проведення фотозйомки та відеозапису, а також трансляції судового засідання (ч.ч. 5-7 ст. 10 КАС України); закріплення підстав та порядку проведення закритого судового засідання та проведення процесуальних дій у закритому судовому засіданні (ч.ч. 8-12 ст. 10 КАС України); положення щодо фіксації судового засідання (ч.ч. 13, 14 ст. 10 КАС України); правила оголошення судового рішення у відкритому та закритому судових засіданнях (ч.ч. 15-17 ст. 10 КАС України).

У юридичній літературі наводяться такі основні положення принципу гласності та відкритості у адміністративному судочинстві: усний та відкритий характер розгляду адміністративної справи; надання учасникам справи інформації про місце, дату й час судового засідання; право учасників судового процесу бути присутніми при розгляді справи та право на ознайомлення із матеріалами справи; інформування громадськості про гарантовану законом можливість присутності усіх зацікавлених осіб на відкритих судових засіданнях; забезпечення доступу громадськості до

інформації про перебіг розгляду справи та рішення, які прийняті у справі; гарантування безпосереднього (у залі судових засідань) та опосередкованого (через засоби масової інформації) сприйняття інформації про хід судового засідання, а також гарантування можливостей фіксувати таку інформацію у різний спосіб; обов'язок учасників судового процесу, а також сторонніх осіб дотримувати вимог порядку у судовому засіданні та виконувати розпорядження головуєчого у судовому засіданні; обов'язок адміністративного суду гарантувати надання та отримання інформації про перебіг розгляду справ, забезпечувати доступність такої інформації [76, с. 202].

Законом «Про доступ до судових рішень» визначено порядок доступу до судових актів з метою гарантування відкритості роботи судів, забезпечення прогнозованості судових рішень та однакового застосування законодавства. Доступ до судових рішень забезпечується через Єдиний державний реєстр судових рішень [34] (ч. 2 ст. 3 зазначеного Закону).

Зазначений реєстр сьогодні працює достатньо стабільно та надає можливість доступу до усіх актів адміністративних судів, що внесені до нього (через загальний або повний доступ). У контексті забезпечення транспарентності судового процесу на окрему позитивну відзнаку заслуговує можливість перегляду не тільки рішень по суті справи (рішень суду та постанов), а й ухвал, що є дієвим засобом доступу до інформації не тільки про результати розгляду справи, але й про основні етапи її розгляду.

Іншим ефективним способом доведення до заінтересованих осіб інформації про перебіг та результати розгляду судових адміністративних справ є інформаційне наповнення офіційних веб-сторінок конкретних адміністративних судів на веб-порталі «Судова влада України». Так, на офіційній сторінці Київського окружного адміністративного суду оприлюднена інформація про: режим роботи суду; новини суду; список призначених до розгляду судових справ; список апеляційних скарг; перелік розподілених в автоматичному порядку судових справ; онлайн-трансляції

судових засідань; інформація про судові виклики та повідомлення, а також інша важлива для участі у конкретній судовій справі інформація [52].

З огляду на викладене, перша функціональна форма реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів, що полягає у висвітленні даних щодо процесуальної діяльності адміністративного суду та прийняті ним рішення, виявляється у: реалізації положень принципу гласності судового адміністративного процесу (ст. 10 КАС України); оприлюдненні судових рішень адміністративних судів на офіційному веб-сайті Єдиного державного реєстру судових рішень; оприлюднення інформації про процесуальну діяльність адміністративного суду та прийняті ним рішення на веб-сторінці відповідного адміністративного суду на веб-порталі «Судова влада України» відповідно до закону.

Другою функціональною формою реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів визначено забезпечення учасникам судового процесу можливостей знати про свої процесуальні права, а також про перебіг розгляду своєї адміністративної справи. На відміну від першої форми друга форма носить заявний характер, оскільки ініціюється, переважно, за зверненнями заінтересованих осіб. Так, відповідно до ст.ст. 44, 166 КАС України, якщо для реалізації процесуальних прав сторін необхідною є участь адміністративного суду, то учасники справи можуть звернутись до адміністративного суду із заявами та клопотаннями. Прикладами заяв про надання інформації можна навести заяву про надання матеріалів справи для ознайомлення, заяву про залучення до участі у справі перекладача, заяву про відкладення судового засідання у разі неможливості учасника справи взяти участь у ньому з об'єктивних причин тощо.

Сучасна змагальна модель адміністративного судочинства не передбачає обов'язкового роз'яснення адміністративним судом процесуальних прав та обов'язків учасникам справи, а також наслідків їх здійснення чи не здійснення. Адміністративний суд має цей обов'язок тільки у випадках, спеціально передбачених законодавством про адміністративне

судочинство. Такий підхід простежується з наявних матеріалів судової практики [106]. Водночас, необхідно погодитись із положеннями, висловлюваними І. О. Корецьким за результатами опрацювання проблематики сутності та змісту принципу змагальності сторін у адміністративному судочинстві, що роль адміністративного суду у судовому адміністративному процесі зумовлена правовим статусом адміністративного суду як органу державної влади, наділеного повноваженнями відповідно до законодавства щодо здійснення функцій між учасниками судового змагального процесу [63, с. 190]. З урахуванням визначених у ч. 1 ст. 2 КАС України завдань адміністративного суду щодо забезпечення розгляду та вирішення справи, варто вказати про обов'язок адміністративного суду оцінювати обставини перебігу розгляду справи у кожному конкретному випадку та за необхідності створювати умови для повноцінної реалізації учасниками судового процесу своїх процесуальних прав. Наприклад, надавати можливості для зміни процесуального представника, залучення перекладача тощо як за власною ініціативою, так і за заявами учасників судового процесу.

Відповідно до ч. 2 ст. 241 КАС України, процедурні питання, зумовлені рухом справи, вирішуються адміністративним судом шляхом постановлення ухвал, що можуть постановлятися в усній формі або у формі окремого процесуального документа (ст. 248 КАС України). У випадку постановлення ухвали в усній формі вона фіксується у порядку фіксування судового засідання технічними засобами (ст. 229 КАС України).

КАС України не передбачає випадків, коли надання матеріалів справи для ознайомлення, або надання іншої інформації про перебіг розгляду справи має здійснювати на підставі заяви, що подавана саме у письмовій формі (ст. 166 КАС України). Водночас, вирішення питання про надання інформації може спричинити необхідність вирішення інших процесуальних питань, наприклад про відкладення розгляду справи або оголошення перерви у зв'язку із необхідністю ознайомлення сторони позивача із матеріалами

справи (ст. 223 КАС України). У таких випадках можуть подаватись також письмові заяви.

У передбачених КАС України випадках ухвали адміністративного суду мають постановлятися у письмовій формі. Наприклад, у письмовій формі постановляється ухвала про відкладення розгляду справи (ч. 8 ст. 205 КАС України). У таких випадках вирішення питання про надання інформації теж може відбуватись у письмовій формі [174].

До другої функціональної форми необхідно віднести також випадки реагування адміністративного суду на звернення учасників судового процесу з метою створення умов для реалізації процесуальних прав. Типовим прикладом можна навести розгляд звернень щодо перегляду судових рішень (апеляційні, касаційні скарги, заяви про перегляд у визначених КАС України випадках). Оскільки принцип транспарентності вимагає інформаційної відкритості діяльності адміністративного суду не тільки стосовно громадськості, але й стосовно усіх інших суб'єктів національної правової системи, в тому числі інших адміністративних судів, то варто звернути увагу на окремі проблемні питання правового регулювання роботи інформаційних систем, що безпосередньо забезпечують таку відкритість. Так, у адміністративній справі було відкрите касаційне провадження, але справа не було передана суб'єкту касаційного розгляду. Вказане ситуація призвела до скасування ухвали адміністративного суду про зупинення провадження у справі, яка була постановлена на підставі п. 5 ч. 2 ст. 236 КАС України (до набрання законної сили рішенням суду). При цьому дані про відкриття касаційного провадження були наявні у комп'ютерній програмі «Діловодство спеціалізованого суду» [109]. У зв'язку з цим, необхідно зауважити про вимогу фіксувати у вказаній програмі передачу судових справ з однієї судової інстанції до іншої (абз. 5 розділу II Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 № 30 [194]). Водночас, відсутня вимога фіксувати передачу судових справ з одного суду до іншого. Зазначена у цьому абзаці вимога

фіксувати етапи проходження документів сформульована без дотримання принципу юридичної визначеності.

Фіксація у зазначеній системі факту передачі справи до іншого суду дозволить адміністративному суду отримати точну інформацію про стан проходження справи та унеможливить зупинення провадження у справі із подальшим оскарженням та затягуванням розгляду справи. З метою уточнення визначення кола відомостей, що підлягають внесенню у комп'ютерну програму «Діловодство спеціалізованого суду» доцільно внести зміни до абз. 5 розділу 2 Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 № 30, доповши після слів «... з однієї судової інстанції до іншої» словами «, передачі судових справ з одного суду до іншого».

Третьою функціональною формою реалізації транспарентності у діяльності адміністративних судів визначено передання уповноваженим особам звернень з питань процесуальної діяльності адміністративного суду у випадках, визначених законом.

Прикладами відповідних звернень можна навести: звернення до голови адміністративного суду представників громадськості у зв'язку із незабезпеченням належних умов проведення судового засідання або забезпечення їх присутності у судовому засіданні; звернення приватних осіб до уповноважених суб'єктів забезпечення діяльності адміністративних судів (наприклад, ВРП) у зв'язку із наявністю, на їх думку, у діях судді щодо розгляду справи ознак дисциплінарного порушення. Оскільки вимоги транспарентності поширюються не тільки на взаємовідносини «орган влади - громадськість», але й на відносини між органами публічної влади, то ще одна категорія звернень може бути представлена зверненнями суддів адміністративного суду до уповноважених суб'єктів (Вища рада правосуддя, Рада суддів України) щодо реагування на випадки порушення засад незалежності суду чи судді, або щодо усунення загроз безпеці судді у зв'язку зі здійсненням правосуддя. Попри те, що вказані та інші подібні звернення

можуть не стосуватись отримання інформації, в результаті їх направлення, розгляду, оприлюднення результатів розгляду стає доступною інформація про правовідносини, що виникають у ході реалізації судової влади, що варто вважати дієвою гарантією реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів.

Окреслена та інша подібна діяльність виділена у окрему форму реалізації транспарентності, оскільки уповноваженою особою, що розглядає відповідні звернення, є не суддя, який розглядає конкретну адміністративну справу, а інша посадова особа, а саме - звернення ґрунтується на процесуальних обставинах розгляду справи. У результаті вирішення зазначених звернень не тільки громадськість отримує інформацію про перебіг розгляду справи, але й сам заявник, що створює умови для правової визначеності. Так, у результаті звернення до голови адміністративного суду щодо неналежного забезпечення проведення судового засідання заявник може отримати не тільки відповідні можливості, але й відповідь на питання щодо правильності власної оцінки ситуації. Подібним чином особа, яка звертається до уповноважених органів ВРП про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності у зв'язку із його діями під час розгляду справи, отримує рішення такого органу із констатацією наявності або відсутності у відповідних діях судді ознак дисциплінарного правопорушення.

Окреслена форма реалізації принципу транспарентності сьогодні має достатньо широке застосування. Так, за даними Щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2022 рік, що підготовлена ВРП, станом на 01.01.2024 р. у ВРП залишається нерозглянутими більше 7,5 тис. дисциплінарних скарг щодо суддів. У 2020 році до ВРП надійшло майже 10,5 тис. скарг стосовно дисциплінарного правопорушення, вчиненого суддею [196, с. 100; 197, с. 44;].

Діяльність, яка здійснюється у цій формі, характеризується складною структурою та достатньо широкою за змістом. Так, канцелярія суду чи відповідного уповноваженого суб'єкта приймає відповідне звернення до

передає його за належністю. При цьому використовується електронна система документообігу у відповідному суб'єкті судової влади. Уповноважений суб'єкт приймає рішення, що оприлюднюється на його офіційному веб-сайті. На виконання такого рішення уповноваженими особами вчиняються дії, які теж відбуваються у визначеній законодавством формі та мають зовнішнє оформлення. Так, 13.11.2023 р. до ВРП надійшло повідомлення судді Колеснікової І. С. (Київський окружний адміністративний суд) про втручання в її діяльність як судді щодо здійснення правосуддя. За наслідками розгляду вказаного повідомлення було прийнято рішення, яким констатовано наявність порушення гарантій незалежності суддів та факту підриву авторитету правосуддя та визнано за необхідне звернутись до уповноважених суб'єктів: Уповноваженого із захисту державної мови, Міністерства юстиції України, Офісу Генерального прокурора. Відповідне рішення опубліковане на офіційній веб-сторінці ВРП [121].

З огляду на викладене, третя функціональна форма реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів має усі зовнішні прояви, визначені вище (у підрозділі 2.1): зовнішнє оформлення дій щодо передання відповідного звернення; наявність рішення уповноваженого суб'єкта, прийнятого за результатами звернення; зовнішнє оформлення фактичних дій, що вчиняються на виконання такого рішення.

Опрацювання концепції форм реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів дозволяє критично оцінити окремі наукові позиції. Так, О. М. Мозолєвська, опрацьовуючи проблематику правових засад інформаційних відносин у системі місцевих загальних судів, зауважує про недоцільність включення до переліку форм забезпечення доступу до публічної інформації щодо діяльності суду такої форми, як присутність заінтересованих осіб (запитувачів) інформації на відкритих судових засіданнях (подібно до відповідної діяльності у Верховному Суді України), оскільки така форма розглядається вченою як суто процесуальна, що

реалізується у процесі здійснення судом судочинства [77, с. 129]. Характеристика зазначеної форми як суто процесуальної викликає бажання дискутувати з огляду на непроцесуальний характер правовідносин, у межах яких здійснюється така форма, враховуючи, що заінтересовані особи не є учасниками судового процесу.

2.3. Засоби забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів як адміністративно-процесуальна категорія

На відміну від загальних та господарських судів адміністративні суди, мають своїм завданням захист суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів у публічно-правових відносинах, що визначає їх вплив на здійснення публічного адміністрування. Враховуючи вказане, можна зазначити, що забезпечення належної реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів означає забезпечення конституційного права на участь в управлінні державними справами, що може бути охарактеризоване опосередкована взаємодія влади та громадськості.

У світлі Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021 (далі - Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки) [141] можна говорити про актуалізацію не тільки означеного опосередкованого виміру. Так, у Загальній частині зазначеної Стратегії мова йде також про необхідність забезпечити ефективну співпрацю влади та громадськості, впровадження стилю адміністрування, за якого жодного адміністративного рішення не обходиться без активної співпраці із громадськістю на усіх стадіях прийняття такого рішення.

Характеризуючи значення розвитку транспарентності з позиції Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в

Україні на 2016-2020 роки, І. М. Коропатнік вказує про запровадження європейських підходів до взаємодії збройних сил із громадськістю, зокрема щодо впровадження такої форми співпраці, як політичний діалог. Водночас, вчений піддає критичному аналізу можливість повного застосування європейських засад співпраці органів влади та громадськості з огляду на специфіку функціонування Збройних Сил України [65, с. 111].

У контексті діяльності судової влади вказане особливо актуальне при взаємодії органів суддівського самоврядування із громадськістю та іншими органами влади у випадках, визначених ч. 4 ст. 128 Закону «Про судоустрій і статус суддів» (присутність представників громадськості на зборах суддів) та ч. 11 ст. 130 Закону «Про судоустрій і статус суддів» (звернення уповноважених суб'єктів судової влади щодо забезпечення безпеки суддів). Крім того, вказане актуалізує значення діяльності апарату адміністративних судів щодо взаємодії із громадськістю, створення та підтримка позитивного іміджу роботи адміністративного суду.

Принцип транспарентності у діяльності адміністративних судів передбачає забезпечення кожній особі права бути обізнаним щодо їх діяльності. Принцип транспарентності реалізується у передбачених законом організаційних та функціональних формах шляхом застосування правових засобів, відповідних формам реалізації зазначеного принципу.

Правові засоби забезпечення реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів відрізняються специфічною правовою конструкцією, що складається з наступних елементів: 1) межі залучення представників громадськості до прийняття рішень уповноваженими суб'єктами з питань організації діяльності системи адміністративних судів (інформування, консультування, публічний діалог, партнерство); 2) ознаки зазначених засобів (нормативна визначеність, системність, спрямованість на реалізацію соціальних цінностей, закладених у зміст принципу транспарентності); 3) є передбаченими законом механізмами, за допомогою яких принцип транспарентності у діяльності адміністративних судів

реалізується. Зазначена конструкція стала основою розкриття організаційних та функціональних правових засобів реалізації вказаного принципу.

Правові засоби забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів урегульовані двома групами норм адміністративного законодавства щодо внутрішньоорганізаційної діяльності системи адміністративних судів та їх процесуальної діяльності. З огляду на викладене, за критерієм сфери правовідносин, у межах яких правові засоби реалізуються, їх доцільно систематизувати на: ті, що реалізуються у правовідносинах організації діяльності адміністративних судів (сфера судоустрою) - організаційні засоби; засоби, які реалізуються у процесуальних правовідносинах (сфера виконання завдань адміністративного суду) - функціональні засоби.

З огляду на викладене, варто зауважити про наступні особливості правових засобів реалізації транспарентності у діяльності адміністративних судів. Так, вказані засоби варто розглядати як видове поняття стосовно правових засобів реалізації транспарентності діяльності судової влади. Зазначені засоби визначені нормами як законодавства у сфері адміністративного судочинства, так і законодавства у сфері судоустрою. Правові засоби реалізації транспарентності у діяльності адміністративних судів можуть реалізовуватись суб'єктами, для яких це становить основний напрям їх діяльності (наприклад сектор зв'язків із громадськістю конкретного адміністративного суду), а також реалізовуватись у межах виконання інших завдань діяльності адміністративних судів (наприклад, при здійсненні правосуддя).

Інша систематизація зумовлена визначенням транспарентності як принципу, що має значення при реалізації усіх положень законодавства про адміністративне судочинство - загальних та спеціальних. Так, виходячи з норм ч. 1 ст. 18 Закону «Про судоустрій і статус суддів», у поєднанні із нормами ст. 2 вказаного Закону, що визначають завдання суду, можна зазначити, що умовою виконання завдань адміністративного суду є не тільки

забезпечення кожному права на справедливий суд у публічно-правових спорах, але й повага до інших прав і свобод у публічно-правових відносинах.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 КАС України, завданням адміністративного судочинства є такий розгляд і вирішення публічно-правових спорів, що є неупередженим, своєчасним, справедливим. Використання законодавцем категорії справедливості означає необхідність безпосереднього застосування положень права на справедливий суд відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Одним із складових такого права є: право бути почутим; юридична визначеність, що передбачає зокрема, можливість для учасників судового процесу передбачати наслідки своєї поведінки та поведінки суду [212, р. 99, 104]. Це означає, що реалізуючи зазначені положення щодо завдань адміністративного судочинства, адміністративний суд одночасно реалізує і відповідні положення принципу транспарентності: можливість звертатись до адміністративного суду; право на відповідну реакцію з боку адміністративного суду на таке звернення; наявність взаємного зв'язку у діяльності адміністративного суду та учасників судового процесу.

Разом з тим, реалізація принципу транспарентності діяльності адміністративних судів виявляється і у процесуальних нормах, що регулюють окремі процесуальні дії. Так, відповідно до ч. 2 ст. 169 КАС України, постановляючи ухвалу про залишення позовної заяви без руху, адміністративний суд має зазначити в ухвалі обґрунтування такого рішення.

Отже, принцип транспарентності у діяльності судової влади знаходить свій прояв у загальних засадах законодавства про судоустрій та адміністративне судочинство та у спеціальних нормах цього законодавства. Вказане дозволяє стверджувати про достатньо широке коло зазначених засобів, що є підставою для систематизації, критерієм якої визначено цільову спрямованість дії засобів: правові засоби, безпосередньо спрямовані на реалізацію зазначеного принципу та правові засоби, реалізація яких сприяє здійсненню вказаного принципу опосередковано.

Універсальний характер принципу транспарентності означає наявність достатньо широкого кола суб'єктів застосування правових засобів забезпечення реалізації цього принципу. Такими суб'єктами є не лише адміністративні суди, але й суб'єкти забезпечення функціонування системи адміністративних судів (ВРП, ДСА, РСУ тощо). Вказане зумовлює висновок, що правовим засобам реалізації транспарентності у діяльності адміністративних судів притаманна систематизація за критерієм суб'єктної належності, оскільки у значній кількості випадків застосування правових засобів забезпечення транспарентності здійснюється суб'єктом, для якого відповідна функція не є основною. Так, висвітлення інформації про свою діяльність на офіційній веб-сторінці порталу судової влади не належить до основних завдань адміністративного суду, оскільки його основна функція - правосуддя. У процесуальному контексті вирішення процесуальних питань (наприклад, надання дозволу щодо здійснення звукозапису або відеозапису судового засідання) може бути також охарактеризовано як супутня діяльність, оскільки основною є вирішення публічно-правового спору.

Таким чином, за критерієм характеру компетенції суб'єкта застосування правових засобів реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів виділено: засоби, застосування яких відноситься до основних функцій (напрямів) діяльності суб'єкта застосування; засоби, що реалізуються під час виконання основних функцій (завдань).

Заслуговує на увагу науковий підхід В. М. Пилаєвої яка, характеризуючи адміністративно-правові засоби реалізації принципу транспарентності у діяльності органів виконавчої влади, систематизує вказані засоби на чотири блоки. Такими визначено: 1) інформування (механізми реалізації права на доступ до публічної інформації; механізми висвітлення діяльності вказаних органів у ЗМІ; реалізація електронного урядування); 2) залучення представників громадськості до процесів ухвалення політичних рішень (налагодження зворотного зв'язку органів влади із громадськістю;

реалізація інструментів безпосередньої демократії; розвиток консультацій між органами влади та громадськістю; упровадження засобів електронної демократії); 3) розвиток політичного діалогу суспільства із владою; 4) розвиток партнерських засад у відносинах влади та суспільства [95, с. 215]. Наукова позиція В. М. Пилаєвої є обґрунтованою та не викликає заперечень для подальшого дослідження. Водночас, врахування потребує специфіка завдань та функціонування судової влади в цілому та системи адміністративних судів, зокрема. З іншого боку, завдання адміністративного судочинства та специфіка предмету судової адміністративної юрисдикції визначають доцільність використання наукової моделі В. М. Пилаєвої як основи для подальшого дослідження.

Положення ч. 2 ст. 19 Конституції України про спеціально дозвільний правовий режим діяльності суб'єктів судової влади надає підстави для висновку, що відповідні засоби реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративного суду реалізуються виключно у межах передбачених законодавством форм їх реалізації. Такими формами є вже досліджені форми реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів. Отже, систематизація правових засобів реалізації зазначеного принципу має відбуватись з урахуванням відповідних форм.

Здійснення усіх форм реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів (організаційних та функціональних) безпосередньо пов'язане із належним функціонуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі - ЄСІТС). Положенням про порядок функціонування окремих підсистем ЄСІТС визначено порядок функціонування окремих модулів вказаної системи в органах системи правосуддя та судах, а також порядок вчинення процесуальних дій в електронній формі із використанням підсистем (модулів) ЄСІТС. ЄСІТС забезпечує: ведення електронного діловодства, реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції, супроводження усіх етапів руху документів, не тільки у конкретному органі чи установі системи правосуддя, але й між

ними, а також - учасниками судового процесу та іншими суб'єктами; централізоване та захищене зберігання документів та інформації, як щодо судових справ, так і інших документів, в тому числі збереження в електронному архіві; проведення відеоконференцій у режимі реального часу; автоматизацію аналітичної роботи органів та установ системи правосуддя, в тому числі аналітичної роботи щодо обліку та звітності, планування й виконання бюджету; віддалений доступ до інформації, що зберігається в ЄСІТС відповідно прав доступу; розподіл справ, як між суддями, так і у ВРП та ВККС України; запис та трансляцію судових засідань; ведення Єдиних державних реєстрів судових рішень та виконавчих документів; роботу веб-порталів органів та установ системи правосуддя; роботу єдиного контакт-центру судової влади тощо (п.п. 2, 6 зазначеного Положення) [134].

Оцінюючи стан впровадження у реальну роботу судів та ефективність ЄСІТС, дослідники зазначають про: 1) безумовну перспективність якомога ширшого здійснення судочинства в електронній формі, зокрема, за допомогою ЄСІТС; 2) зазначена система здатна перекривати переважну більшість потреб у спілкуванні суду з учасниками судового процесу, а також суб'єктами, які не беруть участь у справі, але звертаються з організаційних питань; 3) наразі реально працюють далеко не всі підсистеми (модулі) ЄСІТС, а фактично лише «Електронний суд», «Електронний кабінет» та модуль відеоконференцзв'язку [192, с. 238-239]. Водночас, на сьогодні варто вказати про істотні проблеми у роботі навіть цих модулів: від нестабільного зв'язку до перебоїв у роботі з технічних причин. Також далеко не усі представники зареєстровані у модулі «Електронний кабінет», що унеможливлює належне використання ними ЄСІТС.

Необхідно підтримати позицію Н. Ю. Голубєвої, що наводиться С. В. Щербак та А. В. Кожевніковою, що інтеграцію електронних систем суду варто розглядати як один із завершальних етапів генези електронного судочинства. Після цього етапу відкриваються можливості для здійснення судочинства повністю у віддаленому форматі [22, с. 5-6; 192, с. 238-239]. З

огляду на викладене, універсальним, тобто характерним і для правовідносин у сфері судоустрою, і для правовідносин у сфері судочинства, засобом реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративного суду є належне функціонування ЄСІТС.

Повноцінне використання ЄСІТС дозволить: оприлюднювати повну інформацію про діяльність суб'єктів системи правосуддя у адміністративних справах (як організаційну, так і щодо виконання завдань) та підтримувати її у актуальному стані; отримувати звернення заінтересованих осіб (з організаційних та процесуальних питань) та передавати їх до уповноважених посадових осіб негайно, без втрат документів та інформації. Крім того, повноцінне використання ЄСІТС сприятиме ефективному здійсненню такої форми реалізації принципу транспарентності, як взаємодія органів суддівського самоврядування та громадськості й інших заінтересованих суб'єктів: присутність зазначених осіб на зборах суддів (ч. 4 ст. 128 Закону «Про судоустрій і статус суддів»); взаємодія вказаних суб'єктів щодо забезпечення безпеки судді (ч. 11 ст. 133 вказаного Закону). Таким чином, забезпечення належного функціонування ЄСІТС можна визначити як універсальний засіб реалізації принципу транспарентності в адміністративному суді.

Першою серед організаційних форм реалізації цього принципу виділено інформування про організаційну роботу у системі адміністративних судів. Така робота ведеться на рівні як конкретного адміністративного суду, так і системи адміністративних судів у цілому. Правовими засобами, що реалізуються у межах цієї організаційної форми необхідно визначити: механізми забезпечення інформаційної наповненості веб-сторінок конкретних адміністративних судів на офіційному веб-порталі судової влади України); вдосконалення нормативного закріплення вимог до обсягу інформації, яка має оприлюднюватись, порядку її оприлюднення; функціонування системи ЄСІТС. Таким чином, зазначена форма охоплює собою засоби як правозастосовного (оприлюднення інформації, процедури

оприлюднення), так і нормотворчого характеру (розвиток нормативного врегулювання роботи системи ЄСІТС).

Підтримання позитивного іміджу діяльності адміністративного суду серед громадськості будується на використанні концепції PR (паблік-рілейшинз) та потребує застосування спеціальних компетентностей, що визначає доцільність постановки питання про створення у апараті адміністративного суду окремих структурних підрозділів із відповідними функціями.

Другою організаційною формою реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративного суду визначено одержання та передання за належністю (голови адміністративного суду, керівнику апарату суду тощо) звернень представників громадськості, приватних осіб з питань організаційної діяльності. У межах цієї форми реалізуються такі правові засоби, як: процедури діяльності посадових осіб суб'єктів судової влади, уповноважених на одержання відповідних звернень та передання їх за належністю; процедури діяльності працівників суду чи іншого суб'єкта судової влади в межах системи адміністративних судів, які здійснюють технічну допомогу у роботі суб'єктів розгляду таких звернень (помічник чи секретар голови суду; секретар чи інша уповноважена особа Вищої ради правосуддя, органу суддівського самоврядування та іншого суб'єкта забезпечення діяльності адміністративних судів); забезпечення роботи «гарячих ліній», особистого прийому приватних осіб уповноваженими посадовими особами.

Третя організаційна форма реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів охоплює окремі форми взаємодії суб'єктів суддівського самоврядування із громадськістю, передбачені ч. 4 ст. 128 та ч. 11 ст. 133 Закону «Про судоустрій і статус суддів»: запрошення та присутність на зборах суддів працівників апарату суду, представників громадських об'єднань, журналістів та інших осіб; взаємодія судових органів та інших суб'єктів виконавчої влади, місцевого самоврядування, керівників

підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян щодо забезпечення безпеки судді.

Відповідно до ч. 4 ст. 128 Закону «Про судоустрій і статус суддів», встановлено повноваження голови суду запрошувати на збори суддів представників громадськості: судді у відставці, представників громадських об'єднань, журналістів тощо. Водночас, зазначене повноваження закріплене як дискреційне, з огляду на відсутність чіткого визначення підстав його реалізації. Правовими засобами реалізації цього повноваження є визначена законодавством діяльність уповноважених посадових осіб. Така діяльність полягає у: визначенні конкретних представників громадськості, яких доцільно запросити на конкретні збори суддів; направлення їм запрошень; створення умов для їхньої присутності на конкретних зборах суддів.

У Загальній частині Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки визначено основу діяльності держави - повага до автономії громадянського суспільства, виявом чого є, зокрема, обов'язки щодо створення сприятливих умов для розвитку громадської ініціативності, розвиток засобів участі громадськості у прийнятті рішень органами влади. Зазначається про необхідність залучення громадськості на всіх етапах прийняття рішень суб'єктами публічної влади: аналіз реалізації державної політики у певних сферах, виокремлення проблем, визначення напрямів удосконалення та розвитку, розробка проектів рішень та їх впровадження, оцінка результатів.

Попри істотну специфіку діяльності судової влади, і в тому числі системи адміністративних судів, положення зазначеної Стратегії вбачаються справедливими щодо організації проведення зборів суддів та присутності на них представників громадськості. Зазначене сприятиме розвитку механізму реалізації державної політики щодо сприяння розвитку громадянського суспільства, в тому числі й у сфері взаємодії із системою адміністративних судів, враховуючи, що участь досвідчених суддів у відставці, науковців, представників відповідних громадських організацій дозволить підвищити

якість визначення актуальних напрямів та пріоритетів розвитку як окремих адміністративних судів, так і їх системи, підтримання належної якості проведення комунікативних заходів, розвитку координації між органами суддівського самоврядування у сфері діяльності адміністративних судів та громадськістю.

В окремих випадках діяльність суб'єктів забезпечення роботи системи адміністративних судів може розглядатись як засіб реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів. Так, своїм рішенням № 8 від 03.02.2023 року Радою суддів України констатовано неприпустимість надто формального підходу судів, в тому числі адміністративних, до вирішення питання про надання публічної інформації. Зокрема, зазначено про неприпустимість обґрунтування такої відмови виключно рішенням Ради суддів України від 25.02.2022 року № 11, яким рекомендовано усім судам, ДСА України та іншим суб'єктам системи правосуддя тимчасово відстрочити надання відповідей на запити про надання публічної інформації, які надійшли після 24.02.2022 р. - до закінчення строку дії воєнного стану в Україні. Вказано про необхідність у кожному конкретному випадку зважати на «трискладовий тест» (п. 2 ч. 1 ст. 22 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. № 2939-VI (далі - Закон «Про доступ до публічної інформації») [127]), а також оцінювати відповідність відмови у наданні публічної інформації інтересам національної безпеки, громадського порядку, територіальної цілісності та іншим цінностям, визначеним у ч. 3 ст. 34 Конституції України та ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» у конкретному випадку [140].

Іншим видом форм реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів є функціональні форми.

Першою функціональною формою визначено оприлюднення інформації щодо процесуальної діяльності адміністративного суду та прийнятих ним рішень. Ця форма виявляється у: реалізації принципу гласності судового процесу (ст. 10 КАС України); оприлюдненні даних про

винесені судові рішення у ЄДРСР; оприлюдненні відповідної інформації на офіційній веб-сторінці конкретного адміністративного суду на веб-порталі «Судова влада України».

Одним з правових засобів реалізації принципу гласності судового процесу є процедура вирішення адміністративним судом питання про проведення закритого судового засідання (ч.ч. 8, 9 ст. 10 КАС України). Так, адміністративний суд має оцінити наявні обставини розгляду справи та у разі наявності підстав для проведення закритого судового засідання постановити про це ухвалу. Зазначені норми встановлюють лише окремі аспекти процедури вирішення цього питання, водночас вирішення адміністративним судом зазначеного питання здійснюється із урахуванням усіх інших вимог адміністративного судочинства: заслуховування сторін справи (ст. 209 КАС України), дослідження поданих у зв'язку із цим доказів (ст.ст. 211-222 КАС України), вихід та перебування судді у нарадчій кімнаті (ст.ст. 227, 228 КАС України), проголошення судового рішення (ст. 250 КАС України). Крім того, у цій процедурі, як і в будь-якій іншій, застосовуються усі передбачені розділом першим КАС України загальні положення адміністративного судочинства: принципи адміністративного судочинства (гл. 1), правила дослідження та оцінки доказів (гл. 5), процесуальні строки (гл. 6) тощо. Окрім зазначеної процедури можна вказати й про такі як вирішення питання про видалення із зали судового засідання особи, яка перешкоджає проведенню судового засідання (ч. 4 ст. 10 КАС України).

Також можливо виокремити обов'язки адміністративного суду, що мають самостійний характер: розглядати адміністративні справи відкрито крім випадків, передбачених законодавством (ч. 1 ст. 10 КАС України); допускати будь-яких осіб до присутності у відкритому судовому засіданні (ч. 2 ст. 10 КАС України); забезпечити можливість здійснювати фотозйомку, аудіозапис, відеозапис судового засідання, якщо при цьому використовуються виключно портативні відео- та аудіотехнічні засоби (ч. 5 ст. 10 КАС України) тощо. Окремі обов'язки адміністративного суду

слідують також із встановлених заборон. Наприклад, забороняється вимагати від особи, яка має бажання бути присутньою у судовому засіданні, будь-які документи, крім тих, що посвідчують її особу (ч. 2 ст. 10 КАС України).

Відповідно до ч. 10 ст. 243 КАС України, невід'ємним етапом ухвалення судового рішення є його викладення та оприлюднення із використанням ЄСІТС. Відповідно до абз. 3 п. 4 Положення про ЄСІТС, доступ до оброблюваної в ЄСІТС інформації здійснюється відповідно до вимог цього Положення, а також - Закону «Про доступ до судових рішень». Відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону «Про доступ до судових рішень», за загальним правилом, після дня виготовлення і підписання судового рішення воно має бути оприлюднене в електронній формі не пізніше наступного дня. Отже, правовими засобами оприлюднення інформації про перебіг розгляду справи та винесені адміністративним судом рішення є: передбачена законом діяльність судді адміністративного суду щодо виготовлення та підписання судового рішення; передбачена законом діяльність уповноважених осіб щодо оприлюднення такого судового рішення у ЄДРСР.

Відповідно до п. 8 Типового положення про апарат суду, до функцій апарату суду віднесено зокрема: формування оглядів статистичних даних про підсумки роботи суду (пп. 12); забезпечення взаємодії суду зі ЗМІ та громадськістю (пп. 36); здійснення інформаційного наповнення веб-сторінки суду (пп. 38). Таким чином, відповідні правові засоби можуть бути виокремлені у межах зазначених функцій.

До першої функціональної форми реалізації принципу транспарентності варто віднести також інформування учасників судового процесу про стан розгляду справи, якщо таке інформування здійснюється за ініціативою адміністративного суду, відповідно до закону. Дослідження судової практики з цього питання дозволяє звернути увагу на окремі проблеми процедурного характеру. Так, копію ухвали про залишення апеляційної скарги без розгляду було направлено стороні у справі через електронний кабінет протилежної сторони. Суд касаційної інстанції

констатував незаконність таких дій, а також те, що відповідача необхідно вважати таким, що не отримав копії зазначеної ухвали [108].

КАС України фактично розрізняє лише два способи направлення зазначеної ухвали: на офіційну електронну адресу особи через систему ЄСІТС або рекомендованим листом із повідомленням (ч. 5 ст. 18, ч. 5 ст. 251 КАС України). Тож на випадок відсутності у сторони справи офіційної електронної адреси законодавство про адміністративне судочинство чітко визначає належний спосіб направлення процесуальних документів. Водночас, вказане не дістало свого належного закріплення на підзаконному рівні, що й обумовлює відповідну судову практику.

Отже, з метою уточнення правового регулювання належного способу направлення процесуальних документів у разі відсутності у сторони у справі зареєстрованого Електронного кабінету у системі ЄСІТС необхідно внести зміни до п. 17 Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженого рішенням Ради суддів України від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, доповнити зазначений пункт наступними словами: «Особам, які не зареєстрували електронного кабінету в ЄСІТС, суд направляє документи у справі у порядку, визначеному процесуальним законодавством».

Другою функціональною формою реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративного суду визначено забезпечення учасникам судового процесу можливостей знати про свої процесуальні права та обов'язки, а також бути обізнаними про стан та перспективи розгляду своєї справи. Така форма реалізується, переважно, за зверненнями учасників судового процесу і полягає у діяльності адміністративного суду щодо надання також інформації та власне у її наданні у передбачених законом порядку та формі.

Правовими засобами забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів, що реалізуються у межах цієї форми, необхідно визначити передбачені КАС України процедури: звернення учасника справи

щодо створення можливостей для обізнаності про свої процесуальні права та стан перебігу розгляду справи (надання матеріалів справи для ознайомлення, допуск конкретної особи до участі у справі як свого представника, залучення перекладача до участі у справі тощо); реагування адміністративного суду на такі звернення. Серед перших процедур варто вказати на: процедури звернення із заявами, клопотаннями, запереченнями (ст.ст. 166, 167 КАС України). Процедури реагування адміністративного суду на ці звернення встановлюють КАС України, а якщо не встановлені – визначаються адміністративним судом (ч. 3 ст. 166 КАС України). Зазначені звернення розглядаються із дотриманням загальних положень адміністративного судочинства, визначених у розділі 1 КАС України.

Г. П. Тимченко, за результатами дослідження принципів цивільного та адміністративного судочинства, виділяє принципи, що застосовуються при вирішенні судом питання про надання матеріалів справи на ознайомлення: безпосередності, усності. Принцип безпосередності означає особисте сприйняття судом матеріалів, на підставі яких вирішується те чи інше процесуальне питання або приймається рішення по суті справи. Принцип усності виходить із існування у судовому процесі потреби обмінюватись інформацією саме в усній формі, а тому має існувати усна форма обміну інформацією між судом та іншими учасниками судового процесу. При цьому вказано, що інші засоби обміну інформацією визначального значення не мають (письмові, речові, включаючи відеозапис та аудіо запис) [165, с. 22]. Остання теза не сприймається беззаперечно, оскільки адміністративний суд як орган влади діє виключно у спеціально дозвільному правовому режимі. Тому у разі встановлення законодавством про адміністративне судочинство певних форм інформаційної взаємодії між учасниками судового процесу та адміністративним судом тільки такі форми мають використовуватись. Отже, навряд чи можна ставити питання про визначальне значення тих чи інших форм обміну інформацією (інформаційної взаємодії) між адміністративним судом та сторонами.

Врегулювання окремих видів звернень здійснюється нормами, в яких конкретизовано відповідні види та підстави звернень. Так, ч. 2 ст. 71 КАС України визначено, що підставою допуску перекладача до участі у справі є відповідне клопотання учасника справи. Про допуск перекладача до участі у справі постановляється ухвала у вигляді окремого процесуального документа.

У діяльності адміністративних судів зустрічаються випадки звернень осіб, які не є учасниками судового процесу, але мають бажання ознайомитись із матеріалами справи. Практику адміністративних судів щодо таких звернень не можна вважати стабільною. Так, за загальним правилом, відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону «Про судоустрій і статус суддів», звернення суб'єктів, які не є учасниками судового процесу відповідно закону, але які стосуються розгляду конкретної справи, судом не розглядаються. Водночас, зустрічаються випадки розгляду адміністративними судами відповідних звернень, втім результатами такого розгляду є відмова у наданні матеріалів справи для ознайомлення, оскільки заявник не є учасником судового процесу у цій справі [173]. Коментуючи такий підхід, варто вказати про необхідність застосування у даному випадку іншої форми реагування, а саме надання відповіді про неможливість розгляду такого звернення з підстав, визначених законом. Водночас, така відповідь має надаватись не на процесуальне звернення та не у процесуальному порядку, а у порядку, визначеному для звернень громадян, що не пов'язані із розглядом конкретної справи.

Правові засоби у межах здійснення зазначеної форми теж, як і у попередній формі, встановлюються у вигляді процедур, обов'язків адміністративного суду та заборон. Так, якщо адміністративний суд дійде висновку, що у судовому засіданні спір з певних причин не може бути вирішено по суті, то може бути оголошена перерва (ч. 2 ст. 223 КАС України). Відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 236 КАС України, у випадку оприлюднення Верховним Судом повідомлення про відкриття провадження у

зразковій справі, провадження у типовій справі зупиняється. Про це постановляється ухвала у письмовій формі (п. 14 ч. 5 ст. 243 КАС України).

У взаємовідносинах адміністративного суду та учасників судового процесу важливе значення має ідентифікація особи, що здійснюється, зокрема, за допомогою накладення підпису на процесуальні документи, які подаються до суду. Таким може бути власноручний підпис чи електронний цифровий підпис. В окремих випадках адміністративні суди не надають належної оцінки наявному у процесуальному документі власноручному підпису особи, зокрема, за відсутності у матеріалах справи зразків підпису. За таких обставин суд може визнати документи такими, які не були підписані. Водночас, адміністративний суд касаційної інстанції вказує на хибність цієї практики, відсутність у сторони у справі обов'язків підтверджувати справжність власного підпису [107]. Розвиток системи ЄСІТС визначає актуальність питання використання електронного цифрового підпису. У зв'язку із наведеним, з метою уточнення врегулювання правового значення електронного цифрового підпису на процесуальному документі необхідно внести зміни до п. 26 Положення про ЄСІТС, доповнити його наступними словами: «Кваліфікований електронний цифровий підпис та особистий підпис є ідентичними».

Третьою функціональною формою реалізації принципу транспарентності визначено передання уповноваженим особам звернень заінтересованих осіб щодо процесуальної діяльності адміністративного суду.

Зверненню ВРП, Ради суддів України до уповноважених органів влади з приводу забезпечення безпеки суддів, а також у зв'язку із порушенням гарантій незалежності суду і суддів передують ретельне опрацювання відповідних матеріалів, що відбувається відповідно до положень нормативних актів, які регламентують діяльність зазначених суб'єктів. Так, щодо ВРП варто виділити положення п.п. 2, 6 ч. 1, ч.ч. 2, 3 ст. 73 Закону «Про Вищу раду правосуддя», де закріплено загальні засади розгляду відповідних процедур: заявний характер, особливості розгляду окремих

категорій таких звернень. Відповідно до ч. 11 ст. 133 Закону «Про судоустрій і статус суддів», звернення Ради суддів України з питань забезпечення безпеки суддів підлягає обов'язковому розгляду суб'єктом, якому воно направлене, а також такий суб'єкт має вжити заходів щодо усунення відповідних загроз безпеці суддів. Діяльність з підготовки відповідних звернень і являє собою відповідні правові засоби (процедури) реалізації принципу транспарентності. Зовнішнім проявом таких процедур постають окремі процедурні рішення, що приймаються у ході їх здійснення, а також безпосередньо кінцеве рішення про відповідне звернення або про відмову у застосуванні заходів реагування.

Іншими важливими правовими засобами представляється звернення самого судді до ВРП та Генерального прокурора із повідомленням про втручання у його діяльність як судді (п. 9 ч. 7 ст. 56 Закону «Про судоустрій і статус суддів»), а також звернення відповідного органу суддівського самоврядування (зборів відповідного суду) (п. 5 ч. 5 ст. 128 вказаного Закону). Процедури підготовки таких звернень (у разі, якщо заявником виступають збори суддів), або гарантована законом можливість підготовки (якщо заявником виступає суддя) необхідно визначити правовими засобами реалізації принципу транспарентності.

Звернення ВРП до уповноважених суб'єктів у зв'язку із порушенням гарантій незалежності суду та суддів є засобом не тільки поширення інформації у громадянському суспільстві про діяльність адміністративних судів, але й запобігання інформаційним атакам на судову владу, спробам дискредитувати адміністративний суд загалом або окремих суддів, зокрема, шляхом розміщення у мережі інтернет недостовірних даних, що не відповідають дійсності. Так, 11.05.2021 р. ВРП звернулась до Офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів у кримінальних провадженнях за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 376, 377 КК України

(втручання в діяльність судових органів та погроза або насильство щодо судді відповідно) [152].

Визнаючи право на обізнаність про діяльність органів влади та на висвітлення інформації про цю діяльність через мережу Інтернет та ЗМІ, варто вказати про неприпустимість зловживань таким правом та створення у такий спосіб перешкод у здійсненні правосуддя чи випадків незаконного впливу на суддю чи суддів, втручання у діяльність щодо здійснення правосуддя у адміністративних справах. Діяльність ВРП, Ради суддів України у цьому контексті можна вважати засобом реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів, оскільки запобігання поширенню неналежної інформації, видалення недостовірної інформації, яка не відповідає дійсності формує об'єктивне сприйняття громадськістю результатів діяльності адміністративних судів. Крім того, наявність реагування на такі випадки, оприлюднення відповідних звернень із детальним мотивуванням на офіційних веб-сайтах варто розглядати як чинник впливу на зниження рівня правового нігілізму та недовіри суспільства до судової системи.

У юридичній літературі аналізується проблематика встановлення кримінальної відповідальності за наклеп. Так, О. М. Мозолевська посилається на досвід розвинених держав (Франція, Німеччина, Чехія, США та інші) та зазначає про криміналізацію наклепу, в тому числі, у випадках, коли він потенційно призводить до порушення суспільного порядку. У законодавстві України вчена пропонує обмежитись цивільною відповідальністю за «дифамацію»: приниження честі, гідності, ділової репутації через поширення недостовірної інформації [77, с. 134]. Не вдаючись до окремого дослідження щодо доцільності запровадження кримінальної відповідальності за поширення недостовірної інформації щодо діяльності судів (в тому числі - адміністративного суду) як окремого складу злочину, варто зауважити про встановлення Кримінальним кодексом України від 05.04.2001 р. № 2341-III [69] кримінальної відповідальності у зв'язку із

втручанням у діяльність суду щодо здійснення правосуддя (ст. 376 КК України). Зазначена норма реалізується ВРП та Радою суддів України при направленні відповідних звернень. Такий підхід законодавця варто вважати виправданим.

Висновки до розділу 2

1. Специфіка завдань та функцій судової влади (особливості діяльності щодо здійснення правосуддя, забезпечувальна спрямованість внутрішньоорганізаційної діяльності адміністративних судів) зумовлює й особливості поділу форм реалізації принципу транспарентності. Організація діяльності судів як офіційна діяльність уповноважених суб'єктів здійснюється відповідно до спеціально дозвільного правового режиму (ч. 2 ст. 19 Конституції України), що визначає правову форму здійснення діяльності адміністративними судами, в тому числі тієї, яка стосується реалізації принципу транспарентності.

2. Зовнішніми проявами діяльності щодо реалізації принципу транспарентності адміністративними судами визначені: передбачені законом рішення уповноважених суб'єктів (наприклад, щодо розміщення певної інформації на офіційній веб-сторінці адміністративного суду чи надання додаткових можливостей сторонам для ознайомлення із матеріалами справи); зовнішнє вираження дій, що вчиняються відповідно до законодавчих приписів (наприклад, збір інформації для розміщення на сайті чи прийняття процесуального рішення щодо витребування доказів у адміністративній справі); зовнішньо виражені фактичні наслідки відповідних дій, рішень (наприклад, розміщена на веб-сайті адміністративного суду інформація чи оприлюднене у Єдиному державному реєстрі судових рішень судові рішення).

3. Європейський досвід публічного адміністрування передбачає такі рівні участі представників громадськості в управлінні державними справами:

інформування, консультування, здійснення публічного діалогу; партнерство. Водночас, процесуальна діяльність адміністративних судів має виражену специфіку, а організаційна, на відміну від діяльності інших суб'єктів публічної влади, має суто цільову спрямованість - забезпечення здійснення процесуальної діяльності. Вказане зумовлює особливості взаємодії судової влади із громадськістю: 1) додатково актуалізується інформування громадськості про діяльність системи адміністративних судів; 2) консультування та партнерство є обмеженими у використанні; 3) публічний діалог реалізується, переважно, у формі присутності представників громадськості на зборах суддів (ч. 4 ст. 128 Закону «Про судоустрій і статус суддів»).

4. Характеристика правових засобів реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів надана з урахуванням: системного характеру діяльності щодо забезпечення транспарентності; поділу усієї діяльності адміністративних судів на організаційну (щодо внутрішньої організації своєї діяльності з метою виконання функцій судової влади) та функціональну (щодо власне виконання зазначених функцій).

5. Доведено доцільність закріплення єдиного переліку інформації, що підлягає висвітленню на офіційних веб-сторінках адміністративних судів усіх рівнів.

6. Елементами одержання та передання за належністю звернень з питань внутрішньоорганізаційної діяльності у системі адміністративних судів як другої організаційної форми реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів є: 1) прийняття кореспонденції та її реєстрація; 2) передання кореспонденції за належністю. Вказана форма стосується як вхідної, так і вихідної кореспонденції.

7. Оприлюднення інформації про процесуальну діяльність адміністративного суду та ухвалені ним судові рішення як перша функціональна форма реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів включає: реалізацію положень ст. 10 КАС України

(принцип гласності судового процесу); оприлюднення зазначеної інформації на офіційній веб-сторінці адміністративного суду на веб-порталі «Судова влада України», а також у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

8. Забезпечення обізнаності учасників судового процесу про свої процесуальні права та обов'язки, а також про стан та перспективи розгляду своєї справи як друга функціональна форма реалізації досліджуваного принципу охоплює діяльність адміністративного суду щодо заяв та клопотань, які надходять від учасників судового процесу справи. Тобто зазначена форма розглядається як заявна. З урахуванням визначених у ч. 1 ст. 2 КАС України завдань адміністративний суд зобов'язаний надавати оцінку конкретним обставинам перебігу розгляду справи та за потреби забезпечувати учасникам судового процесу можливості щодо вказаної обізнаності (відкладати судові засідання для ознайомлення представника сторони із додатковими матеріалами справи, залучати перекладача тощо).

9. Обґрунтовано характерні риси правових засобів реалізації транспарентності у діяльності адміністративних судів: є видовим поняттям по відношенню до правових засобів реалізації принципу транспарентності у діяльності судової влади; встановлюються нормами як у сфері судоустрою, так і процесуальними нормами; у сфері процесуальних відносин реалізуються із дотриманням правового режиму, притаманного для реалізації процесуальних правовідносин; притаманна реалізація суб'єктами, для яких це не становить основний напрям діяльності.

10. Систематизація правових засобів реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів здійснена на основі виділених організаційних та функціональних форм реалізації вказаного принципу, що дозволило виділити правові засоби, які реалізуються у їх межах. Визначення правових засобів здійснено з урахуванням особливостей правового режиму реалізації правовідносин у сфері судоустрою та правовідносин у сфері здійснення адміністративного судочинства відповідно.

Правові засоби реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів систематизовані за критерієм співвідношення із компетенцією суб'єкта його застосування на засоби: застосування яких належить до основної діяльності суб'єкта (наприклад, оприлюднення інформації про діяльність адміністративного суду на його офіційній веб-сторінці, що здійснюється сектором апарату адміністративного суду по роботі з громадськістю); застосування яких є супутнім порівняно із основними завданнями уповноважених суб'єктів (наприклад, забезпечення відкритого розгляду справи у ході здійснення правосуддя в адміністративній справі). За своєю правовою природою правові засоби реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів можуть бути систематизовані на: визначені законодавством процедури (наприклад, процедури висвітлення передбаченої законом інформації на офіційних веб-сторінках адміністративних судів); фактична діяльність уповноважених суб'єктів відповідно до встановлених законодавством процедур та вимог; діяльність щодо вдосконалення правового регулювання застосування зазначених засобів.

11. Запрошення представників громадськості (суддів у відставці, науковців, журналістів тощо) на збори суддів адміністративного суду є ефективним засобом реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів з огляду на компетентності зазначених суб'єктів (досвід суддів у відставці, знання науковців тощо).

12. Окремим напрямом реалізації принципу транспарентності є запобігання інформаційним атакам на адміністративні суди, поширенню у соціальних мережах недостовірної інформації про їх діяльність, що сприяє збереженню позитивного іміджу діяльності адміністративних судів серед громадськості.

Результати дослідження, які викладені у Розділі 2, відображено у наступних публікаціях автора: [178].

РОЗДІЛ 3

СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ СУДДЕЮ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО

3.1. Формування якісного законодавства щодо форм та засобів реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів

Поняття якості законодавства широко застосовується у юридичній літературі. В українській мові поняття «якість» має достатньо широкий зміст та вживається у значенні: інституційної визначеності певного предмету чи явища, тобто відображення його особливостей, того, що відрізняє його від інших предметів, явищ; придатність для використання, цінність, вартість; характерна ознака предмета, явища; сукупність певних характеристик продукції щодо її здатності задовольняти певні потреби, відповідності її певним стандартам [15, с. 1646]. Найбільш поширене використання поняття якості законодавства передбачає його сприйняття у значенні засобу впорядкування суспільних відносин, тобто у прикладному аспекті. Так, Я. О. Берназюк за результатами опрацювання проблеми якості закону як складової принципу верховенства права вказує на такі ознаки закону як точність, чіткість, зрозумілість, недвозначність, доступність, узгодженість, передбачуваність, виконуваність, послідовність. Підкреслено істотне значення якості закону, в тому числі, щодо його юридичної визначеності, для досягнення довіри суспільства до судової системи, а також для забезпечення інвестиційної привабливості держави та ефективності підприємницької діяльності як передумов економічного розвитку України [7].

Попри вказане значення якості законодавства, у наукових підходах щодо розуміння якості законодавства тривалий час панувала невизначеність.

Зокрема, П. В. Кіндрат при дослідженні теоретичних засад оцінки ефективності законодавства в інформаційній сфері доводив зв'язок ефективності зі здатністю держави забезпечувати шляхом застосування правових механізмів належний рівень балансу приватних, суспільних та державних інтересів. При цьому під законодавством в інформаційній сфері вчений розуміє законодавство, об'єктом регулювання якого виступають усі суспільні відносини щодо створення та обігу інформації (інформаційної діяльності). Вчений виокремлює категорію показників ефективності законодавства, які виявляють якість змісту та реалізації правових принципів в межах законодавчого регулювання. До основних умов ефективності законодавства в інформаційній сфері ним віднесено: належність визначення мети та завдань законодавчого регулювання, їх адекватність актуальному суспільному запиту; адекватність структури та змісту; поступовість збільшення інтенсивності законодавчого регулювання; визначеність меж правомірної поведінки; невідворотність юридичної відповідальності; функціональна спроможність суб'єктів публічної влади; належний рівень суспільної правосвідомості. Вказано про невчерпність наведеного переліку. Визначальним критерієм ефективності законодавства встановлено співставлення очікувань та результатів правового регулювання з урахуванням стану забезпеченості приватних, суспільних та державних інтересів. П. В. Кіндрат відзначає залежність показників якості законодавства від конкретної сфери суспільних відносин, в яких воно застосовується [53, с. 46, 129-130].

Вчений також визначає критерії якості закону, що визнається як його внутрішні характеристики. До таких критеріїв віднесено: індикатор структурної належності (відповідність нормативного акта за структурою); індикатор юридичної грамотності (належність граматичних та стилістичних конструкцій у тексті закону); індикатор лінгвістичної доступності (зрозумілість для осіб, які не є юристами, для широких верств населення); термінологічна єдність; цілісність (системність); індикатор забезпеченості

реалізації; індикатор колізійності; індикатор інтерпретації (відповідність інтерпретації закону його меті та спрямованості); індикатор цільової відповідності; індикатор системності (визначеність місця інформаційного законодавства у системах вищого порядку: національне законодавство, міжнародне законодавство); індикатор конституційності; індикатор імплементації (рівень впровадження міжнародно-правових норм до національного законодавства; індикатор рівня законодавчого забезпечення суспільних відносин (показник прогалин у законодавчому регулюванні); індикатор послідовності реалізації державної політики щодо розвитку інформаційного законодавства; функціональна спроможність суб'єктів публічної влади; індикатор структурної відповідності (відповідність законодавчого регулювання структурі суб'єктів публічної влади); індикатор дієздатності суб'єктів публічної влади (якісна відповідність їх повноважень законодавчим вимогам); індикатор інформатизації (розвиненість електронного документообігу); критерій корупціогенності [53, с. 101-107].

А. В. Бойко, аналізуючи зміст поняття якості адміністративно-процесуального законодавства (під яким вчений, фактично, розуміє законодавство про адміністративне судочинство), розкриває якість як цілісну сукупність його особливих властивостей, що виявляють природу вказаного законодавства як джерела права, а також закономірності його функціонування та розвитку як засобу регулювання суспільних відносин. Така сукупність особливих властивостей є умовою стабільності та ефективності адміністративно-процесуального законодавства. При цьому вчений підтримує позицію щодо співвідношення понять якості законодавства та його ефективності, коли якість визначається умовою ефективності. Ним виділено три групи критеріїв якості адміністративно-процесуального законодавства: юридичні, логіко-системні, лінгвістичні. Юридичні (перелік яких невичерпний) охоплюють собою правові засоби регулювання суспільних відносин: нормативність (правовий зміст), прийняття у встановленому порядку, конкретність, належна мета процесуальних норм

(відповідність завданням адміністративного судочинства). Логіко-системними критеріями якості адміністративно-процесуального законодавства визначено: логічність формулювання категорій та понять, нормативних приписів; системність та логічність зовнішніх та внутрішніх зв'язків законів. До лінгвістичних критеріїв віднесено: точність (однозначність, чіткість) понять та виразів; ясність (відсутність потреби додаткових пояснень); доступність (зрозумілість); лаконічність. Додатковим критерієм вказано своєчасність систематизації та оновлення адміністративно-процесуального законодавства [9, с. 72, 74, 136-139, 165-166].

Порівнюючи зазначені підходи, варто зауважити про різну предметну спрямованість досліджень П. В. Кіндрат та А. В. Бойко. У першому випадку об'єктом дослідження стали матеріальні інформаційні правовідносини, а у другому - процесуальні правовідносини адміністративного судочинства. Крім того, П. В. Кіндрат зосереджував увагу на ефективності законодавства, а А. В. Бойко - на його якості. Саме цим пояснюються відмінності в отриманих наукових результатах вчених, а також у їх методологічних підходах до дослідження. Хоча про це безпосередньо не зазначається у висновках, але навіть з наведених положень неважко помітити, що у підході до розв'язання питання про співвідношення якості законодавства та його ефективності відсутні відмінності і якість законодавства сприймається умовою його ефективності.

Визначення якості законодавства саме як умови його ефективності демонструється й у інших наукових дослідженнях. Так, В. І. Риндюк за результатами дослідження співвідношення цих понять стверджує про відображення ними різних аспектів права, а саме - якість відображає інституційний аспект, а ефективність - функціональний. Якісне законодавство досягає мети правового регулювання, отже є ефективним [151, с. 87-88].

Якість як у першу чергу статичний показник властивостей певного явища характеризує законодавство з позицій результату здійснення

правотворчої діяльності на певний момент часу. Іншими словами, якість законодавства відображає його певний стан. Тому неоднозначно сприймаються положення, висловлені П. В. Кіндрат щодо визначення таких індикаторів якості законодавства у сфері інформаційних правовідносин як: корупціогенність, розвиненість електронного документообігу, належне визначення повноважень суб'єктів публічної влади як критерій їх дієздатності тощо. Зазначені положення відображають стан реалізації та застосування законодавства уповноваженими суб'єктами, а отже відносяться до показників ефективності законодавства, а не його якості. З іншого боку, на позитивну оцінку заслуговує визначення автором таких показників якості законодавства у сфері інформатизації як: впровадження норм міжнародного законодавства (індикатор імплементації); зрозумілість законодавства для осіб, які не є юристами (індикатор лінгвістичної доступності) та деяких інших. З огляду на вимоги принципу транспарентності (поінформованість громадськості, залучення її до співпраці із суб'єктами системи адміністративних судів) такі показники виявляються перспективними для врахування при вирішенні досліджуваної проблеми.

Систематизація критеріїв якості адміністративно-процесуального законодавства на юридичні, логіко-системні та лінгвістичні, здійснена А. В. Бойко, відображає нормативно-позитивістський підхід до визначення якості закону, відповідно до якого до змісту закону висувається система вимог (системних, мовних, логічних) [30, с. 24; 151, с. 82-83]. Водночас, специфіка правового забезпечення реалізації принципу транспарентності відносно адміністративних судів означає не тільки необхідність досягнення прозорості у діяльності судової влади, але необхідність забезпечення максимально прозорого законодавства у сфері судоустрою та адміністративного судочинства, важливим аспектом якого є доступність.

Саме по собі явище транспарентності має походження з доктрини *good governance*, що виникла у науці публічного адміністрування у європейських державах. Це зумовлює необхідність врахування актуальних надбань

європейського досвіду та додатково актуалізує таку вимогу до розвитку законодавства щодо забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів як імплементація норм європейського та міжнародного права у сфері публічного адміністрування.

Наявність спільних підходів у наукових результатах П. В. Кіндрат, А. В. Бойко, деяких інших вчених щодо визначення якості законодавства та критеріїв якості свідчить про актуальність виділення єдиних засад нормативного закріплення принципу транспарентності як у правовідносинах у сфері судоустрою (зокрема, щодо організації системи адміністративних судів), так і у правовідносинах щодо здійснення адміністративного судочинства. Врахування наукових напрацювань П. В. Кіндрат, А. В. Бойко дозволяє запропонувати критеріями якісного законодавства щодо реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів визначити юридичні, логіко-системні та лінгвістичні із відповідним змістовим наповненням. Не викликає принципових заперечень виділення такого фактору якісного законодавства, як його своєчасне оновлення та систематизація. Водночас, варто зауважити про справедливості також виділення двох критеріїв, обґрунтованих П. В. Кіндрат - імплементація норм міжнародного та європейського права, доступність законодавства - при виділенні критеріїв якості законодавства, яке регулює забезпечення реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів. Зазначені два критерії є широкими за змістом, проте відображають загальні тенденції розвитку законодавства щодо реалізації транспарентності у діяльності адміністративних судів, що дозволяє їх визначити умовами формування якісного законодавства у досліджуваній сфері.

Таким чином, при формуванні якісного законодавства у сфері реалізації принципу транспарентності діяльності адміністративних судів варто виділяти: загальні умови (імплементація норм європейського та міжнародного права; забезпечення доступності законодавства), конкретні критерії (юридичні, логічні, лінгвістичні).

Подальший розгляд відповідних умов та критеріїв варто здійснювати, зважаючи на виділені форми реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів.

У першу чергу необхідно розглянути проблеми інформування суб'єктів, зовнішніх стосовно адміністративного суду: оприлюднення інформації про діяльність адміністративного суду (перша організаційна форма), оприлюднення інформації щодо процесуальної діяльності адміністративного суду (перша функціональна форма).

У другу чергу розглядатиметься робота зі зверненнями заінтересованих осіб: з питань організаційної діяльності адміністративного суду (друга організаційна форма); забезпечення учасникам судового процесу можливості бути обізнаними про свої процесуальні права та обов'язки, а також про стан та перспективи розгляду своєї справи (друга функціональна форма).

У третю чергу досліджуватимуться питання взаємодії адміністративного суду із зовнішніми суб'єктами: форми взаємодії органів суддівського самоврядування з іншими суб'єктами, передбачені ч. 4 ст. 128 та ч. 11 ст. 133 Закону «Про судоустрій і статус суддів» (третя організаційна форма); одержання та передання за належністю звернень заінтересованих осіб з питань процесуальної діяльності адміністративного суду, у випадках, передбачених законом (третя функціональна форма).

Умови формування якісного законодавства щодо забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів досліджуватимуться окремо з огляду на загальне значення.

У контексті інформування зовнішніх щодо адміністративного суду суб'єктів про його діяльність варто наголосити на окремих проблемах вирішення питання щодо здійснення розгляду справи у відкритому або закритому судовому засіданні. Так, одним з юридичних критеріїв якості закону є його конкретність. А. В. Бойко визначає вказаний критерій як баланс чітких меж змісту конкретної норми адміністративно-процесуального законодавства та застосування оціночних понять, яких має бути якомога

менше, водночас їх використання в окремих ситуаціях є об'єктивно необхідним [9, с. 102-104].

З моменту прийняття КАС України законодавче закріплення змісту принципу гласності в адміністративному судочинстві неодноразово ставало предметом уваги науковців. Так, варто відмітити три комплексних дослідження, безпосередньо присвячених проблематиці принципу гласності в адміністративному судочинстві: адміністративно-правові засади забезпечення принципу відкритості адміністративного судочинства в період розбудови громадянського суспільства (О. І. Гоптарєв, 2019 р.) [23], принципи гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України: теорія, досвід реалізації та адаптації до європейських стандартів (О. А. Мілієнко, 2016 р.) [76], принципи гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України (В. М. Кондратенко, 2013 р.) [60]. Водночас, зазначені та інші наукові дослідження не мали своїм наслідком внесення змін до законодавчого закріплення вказаного принципу у статті 10 КАС України. Втім, варто констатувати наявність проблем із застосуванням відповідних положень.

Ухвалою від 02.02.2023 р. у справі № 9901/425/21 Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду частково задовольнив клопотання Служби безпеки України про розгляд справи у закритому судовому засіданні. При цьому сторона позивача просила про проведення закритого судового засідання з огляду на наявність у справі документів, які містять державну таємницю. Сторона ж відповідача просила у задоволенні клопотання відмовити, оскільки по певних вимогах позову немає потреби досліджувати документи, що містять державну таємницю. Суд дійшов висновку про необхідність проведення закритими тих судових засідань, на яких досліджуватимуться документи, що містять державну таємницю. В іншій частині розгляд справи проводити відкрито [170]. Зазначена спірна ситуація свідчить про недостатню зрозумілість для процесуальних представників, одним з яких є адвокат, положення частини 9

статті 10 КАС України, відповідно до якої адміністративному суду надається повноваження самостійно вирішувати питання: проводити розгляд справи закритим повністю чи оголосити закритою лише частину розгляду справи. Такий виклад зазначеної норми містить ознаки дискреційності, оскільки зазначена норма не містить посилань на підстави обрання адміністративним судом конкретного варіанту рішення.

Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 6 КАС України, при розгляді справи адміністративний суд керується принципом верховенства права, в тому числі з урахуванням судової практики ЄСПЛ. Проаналізована у попередньому абзаці позиція Касаційного адміністративного суду про обмеження проведення закритого судового засідання лише дослідженням документів, що містять державну таємницю відповідає цьому припису. Водночас, це свідчить про доцільність внесення змін до ст. 10 КАС України з метою уточнення нормативного визначення вказаного повноваження адміністративного суду. З цією метою пропонується: виключити з частини 9 статті 10 КАС України останнє речення; доповнити частину 8 зазначеної статті після слів «Розгляд справи у закритому» словами «повністю або частково».

Важливим засобом інформування заінтересованих осіб про діяльність адміністративних судів є належна діяльність електронних систем. Так, однією зі стадій адміністративного процесу (адміністративного судочинства) виділяється виконання судових рішень в адміністративних справах (виконавче провадження), що урегульоване зокрема, у ст.ст. 370-383 КАС України. У КАС України врегульовано питання: обов'язковості судових рішень, негайного виконання судових рішень, порядку виконання судових рішень, звернення судових рішень до виконання, виправлення помилок у виконавчих документах, зупинення процесу виконання судового рішення, примирення сторін виконавчого провадження та деякі інші. В тому числі, виділяються три види судового контролю за виконанням судових рішень адміністративного суду: подання звіту про виконання судового рішення до адміністративного суду; штраф; провадження у справах щодо актів суб'єкта виконання судового

рішення [159, с. 204-205]. Таким чином, можна констатувати тісний взаємозв'язок судової діяльності та виконавчого провадження: без виконавчого провадження не можна говорити про ефективне здійснення судової влади, в тому числі й у адміністративних справах. З іншого боку, адміністративним судом здійснюється контроль щодо виконавчого провадження.

Вимоги транспарентності у сфері адміністративного судочинства безпосередньо стосуються й діяльності адміністративного суду у виконавчому провадженні, попри те, що адміністративний суд не є суб'єктом виконання судового рішення. Своєчасне вручення судового рішення стороні уможливорює його своєчасне виконання. Повнота та своєчасність надання стороні інформації про здійснюване виконавче провадження уможливорює ефективне здійснення судового контролю. У цьому зв'язку на безумовну позитивну оцінку заслуговує функціонування «Автоматизованої системи виконавчого провадження» (далі - АСВП) відповідно до, зокрема, Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 05.08.2016 р. № 2432/5 (далі - Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження) [130]. АСВП є інформаційно-комунікаційною системою, що забезпечує зберігання, збирання, пошук, облік, узагальнення, а також надання відомостей про виконавчі провадження. Крім того, АСВП забезпечує функціонування Єдиного реєстру боржників, зокрема формування та захист від несанкціонованого доступу до нього (абз. 2 п. 2 р. 1 Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження).

Відповідно до п. 2 р. 4 зазначеного Положення, встановлено обов'язок суб'єкта виконання судового рішення вносити до АСВП відомості про всі проведені виконавчі дії та прийняті процесуальні рішення. Вносяться відомості також про документи, отримані на запит суб'єкта виконання судового рішення, звернення сторін виконавчого провадження, відповіді виконавця судового рішення на такі звернення, а також скановані копії

зазначених документів. Відповідно до п. 6 р. 4 Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження, якщо документ виконавчого провадження направляється в електронному вигляді, то він формується у АСВП із накладенням електронного цифрового підпису.

Наведені та інші положення свідчать про достатньо високий рівень захисту даних у АСВП та, водночас, забезпечення їх доступності до учасників виконавчого провадження. Втім, в окремих випадках виникають проблеми щодо інформування сторін виконавчого провадження та, як наслідок, із здійсненням судового контролю за виконавчим провадженням. Так, Восьмий апеляційний адміністративний суд своєю ухвалою від 15.06.2023 р. у справі № 500/4737/22 задовольнив апеляційну скаргу, а справу направив для продовження розгляду до адміністративного суду першої інстанції. Оскаржувана ухвала стосувалась вирішення питання про залишення адміністративного позову без розгляду: ухвалою Тернопільського окружного адміністративного суду від 07.03.23 р. у справі № 500/4737/22 адміністративний позов було залишено без розгляду на підставі пропуску строку звернення до адміністративного суду. Скасовуючи цю ухвалу, апеляційний суд зазначив про неврахування судом першої інстанції того, що державним виконавцем було внесено зміни до виконавчого документа, якого стосувався адміністративний позов, і про зазначені зміни позивачеві стало відомо тільки при ознайомленні із матеріалами виконавчого провадження. Таким чином, строк звернення до адміністративного суду необхідно обраховувати не з моменту видання виконавчого документа, а з моменту внесення до нього змін. За таких обставин строк звернення до суду не є пропущеним. Крім того, порушувались питання щодо законності внесення державним виконавцем змін до документів виконавчого провадження [110].

Аналіз Положення про АСВП свідчить, що в ньому відсутні норми щодо зобов'язання суб'єкта виконання судового рішення вносити до АСВП відомості про внесення змін до документів виконавчого провадження, в тому числі змін технічного характеру. Саме відсутність таких норм стала у

розглянутому випадку причиною ініціювання апеляційного розгляду і, відповідно, затягування здійснення судового контролю у виконавчому провадженні.

Внесення змін до юридичних документів, в тому числі й щодо виконавчого провадження, необхідно розглядати як виняток. Так, відповідно до абз. 1 п. 7 р. 2 Положення про АСВП, внесення змін до реєстраційних даних кореспонденції, в тому числі виконавчих документів не допускається, за винятком виправлення описок, технічних помилок, а також за необхідності доповнення зазначених даних. У разі внесення відповідних змін оформлюється ухвала. З огляду на викладене, внесення змін до документів виконавчого провадження вбачається достатньо значимим юридичним фактом для фіксації його у АСВП.

Відповідно до абз. 1 п. 2 р. 4 Положення про АСВП, до АСВП внесенню підлягають відомості про: проведення виконавчих дій, прийняття процесуальних рішень. Втім, внесення змін до документів виконавчого провадження не може вважатись виконавчою дією, а також достатньо спірним питанням є визначення їх як процесуальних рішень. Тому варто констатувати прогалину у врегулюванні зазначеного питання, що не відповідає критерію системності законодавства щодо забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів, а також критерію точності (однозначності, чіткості). Таким чином, з метою усунення зазначеної прогалини, забезпечення системності та точності врегулювання питання обсягу відомостей, що вносяться до АСВП, доцільно однозначно закріпити обов'язок суб'єкта виконання судового рішення вносити зазначені відомості. Для цього необхідно внести зміни до абз. 1 п. 2 р. 4 Положення про АСВП, викласти його в такій редакції: «... про проведення всіх виконавчих дій, прийняття процесуальних рішень, внесені зміни до виконавчих документів». Це дозволить відображати у АСВП факт внесення змін до виконавчих документів та відповідно створить умови для своєчасного ознайомлення сторін виконавчого провадження із такими

змінами та сприятиме транспарентності виконавчого провадження у адміністративних справах і відповідно, судовому контролю за його здійсненням.

Другий важливий напрям транспарентності охоплює роботу із зверненнями заінтересованих осіб, що можуть стосуватись організаційної діяльності адміністративного суду (друга організаційна форма забезпечення транспарентності) або забезпечення учасникам судового процесу можливості бути обізнаними про свої процесуальні права та обов'язки, а також про стан та перспективи розгляду своєї справи за їх зверненнями (друга функціональна форма реалізації транспарентності).

Серед логіко-системних критеріїв якості законодавства щодо реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів виділено критерій системності та логічності зовнішніх та внутрішніх зв'язків законодавства. А. В. Бойко, розкриваючи зазначений критерій щодо якості адміністративно-процесуального законодавства, зазначає про необхідність розрізнення зв'язків внутрішніх (у межах одного юридичного документа) та зовнішніх (що виходять за межі конкретного документа, є зв'язками цього документа із іншими актами законодавства). При цьому суперечності в тексті нормативно-правових актів можуть бути явними або прихованими, тобто такими, виявлення яких вимагає здійснення додаткових спеціальних аналітичних операцій [9, с. 116].

Законодавство з питань організації діяльності адміністративних судів, а також законодавство про адміністративне судочинство наразі перебуває у стадії активного становлення, що виражається у активному розвитку електронних систем (ЄСІТС, ЄДРСР, Автоматизована система виконавчого провадження, Автоматизована система документообігу суду), триваючих процесах розвитку процесуальної форми розгляду судових справ. Істотний вплив у цьому відношенні має недостатнє фінансування та недокомплектування системи адміністративних судів, що зумовлює пошук більш ефективних форм та засобів виконання завдань діяльності

адміністративних судів та завдань адміністративного судочинства. Тому явище суперечливості та недостатньої узгодженості притаманне й законодавству про судоустрій та про адміністративне судочинство. В окремих випадках вказане призводить до нестабільної судової практики вирішення процесуальних питань, пов'язаних із реалізацією принципу транспарентності при здійсненні адміністративними судами правосуддя.

Так, Шостий апеляційний адміністративний суд ухвалою від 17.01.2024 р. у справі № 320/21069/23 скасував ухвалу Київського окружного адміністративного суду про повернення позовної заяви. Підставою для повернення стало подання позовної заяви не через систему ЄСІТС, зокрема її підсистему «Електронний суд», а направлення її на офіційну адресу електронної пошти суду, із підписанням її електронним цифровим підписом представника позивача. Скасовуючи зазначену ухвалу, апеляційний зауважив, що представник позивача у даній справі не має статусу адвоката, а отже на нього не поширюється обов'язок реєструватись у підсистемі «Електронний суд». Крім того, направлена позовна заява відповідає вимогам не тільки процесуального закону, але й загальним вимогам діловодства, оскільки підписана належним чином та направлена на офіційну електронну адресу суду. Юридична сила документа не може бути заперечена на підставі викладення його у електронній формі. При цьому апеляційний суд також послався на висновок Великої Палати Верховного Суду від 13.09.2023 р. у справі № 204/2321/22, відповідно до якого обов'язок звертатись до суду в електронній формі виключно через підсистему «Електронний суд» поширюється тільки на осіб, визначених у п. 10 Положення про ЄСІТС (адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, судові експерти тощо) та інших осіб, які мають обов'язок зареєструвати свої офіційні електронні адреси у ЄСІТС. Усі інші особи мають право звертатись на офіційну електронну адресу суду [105; 116]. Позиція про неможливість заперечення юридичної сили документу виключно через викладення його у електронній формі є

усталеною у судовій практиці, оскільки слідує й з більш ранніх позицій [112; 114].

Зазначений підхід Великої Палати Верховного Суду та Шостого апеляційного адміністративного суду варто підтримати, оскільки відсутність у особи спеціального статусу (адвокат, нотаріус тощо) не повинна призводити до виникнення в неї додаткових обов'язків, зокрема щодо реєстрації своєї електронної адреси у ЄСІТС і, відповідно, до обмежень її права на звернення до адміністративного суду. Водночас, варто вказати на окремі недоліки чинного законодавства.

Так, відповідно до п. 25 Положення про ЄСІТС, звернення щодо розгляду справи мають подаватись виключно через відповідні підсистеми ЄСІТС, крім випадків, визначених процесуальним законом чи Положенням про ЄСІТС. Водночас, випадки звернення до адміністративного суду осіб, які не мають статусу адвоката через офіційну адресу електронної пошти адміністративного суду не регламентовані ані законодавством про адміністративне судочинство, ані зазначеним Положенням, при тому що безпосередньо стосуються розгляду справи у суді. Саме категоричність формулювання зазначеної норми у зумовлює окреслену неоднозначну судову практику. З огляду на викладене, з метою забезпечення єдиної судової практики доцільно розширити сферу виключень, передбачених у п. 25 Положення про ЄСІТС, включивши до них також випадки, що обумовлені загальними вимогами діловодства та електронного документообігу. З цією метою варто внести зміни до пункту 25 Положення про ЄСІТС, викласти пункт 25 у такій редакції: «..., якщо інше не передбачено законодавством».

Формування якісного законодавства щодо забезпечення транспарентності діяльності суб'єктів кадрового забезпечення адміністративних судів передбачає усунення недоліків правового регулювання (прогалин та колізій), досягнення однозначності та передбачуваності нормативних приписів, не тільки для суб'єктів застосування відповідного законодавства, але й - для суб'єктів, які є

учасниками відповідних правових процедур. Передбачуваність правового регулювання є умовою позитивної оцінки системи адміністративних судів не тільки з боку громадян, але й з боку самих елементів такої системи, якими є як суб'єкти кадрового забезпечення адміністративних судів, так і самі судді. Однозначність та передбачуваність мають розглядатись не тільки як запорука відсутності непродуктивних витрат часу. Наявність неоднозначних, суперечливих норм є несумісним із вимогою доступності інформації про правову процедуру та діяльність у її межах, що є основною вимогою транспарентності.

Відповідно до п.п. 4.2.1, 4.2.3 Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021 (далі - Стратегія), до напрямів та заходів щодо зміцнення незалежності судової влади та забезпечення її підзвітності суспільству відносяться зокрема: забезпечення транспарентності роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі - ВККС України) (у контексті суддівського врядування); удосконалення порядку обрання (призначення) членів Вищої ради правосуддя та проведення одноразового оцінювання відповідності чинних членів Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та доброчесності із залученням міжнародних експертів, а також забезпечення додержання членами Вищої ради правосуддя стандартів професійної етики й доброчесності; забезпечення сприйняття суду суспільством як органу влади, діяльність якого має соціально-відповідальний характер, зокрема через посилення уваги до потреб учасників судового процесу та покращення доступу до правосуддя [142]. Водночас, останній напрям необхідно визнати справедливим не тільки стосовно громадян як учасників судового процесу, але й - стосовно суддів як учасників передбачених законом кадрових процедур: добору, відбору, призначення, звільнення.

У юридичній літературі розкривається чимало адміністративно-правових напрямів вдосконалення законодавства щодо функціонування

судової влади, які мають безпосереднє відношення до забезпечення транспарентності діяльності судової влади загалом та адміністративних судів зокрема: узгодження компетенції органів суддівського врядування (зокрема Державної судової адміністрації та Вищої ради правосуддя); розподіл повноважень щодо організації діяльності конкретних судів; комунікація органів судової влади із суспільством; розвиток правового регулювання окремих процедур кадрового забезпечення діяльності судів [4, с. 175-181, 187]. Попри висловлення відповідних пропозицій станом на 2021 рік, значні проблеми залишились.

Відповідно до ч.ч. 11-18, 20, 21 Закону «Про Вищу раду правосуддя» Етична рада для здійснення своїх повноважень ухвалює та оприлюднює на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя обґрунтований висновок щодо відповідності кожного кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та доброчесності. Водночас, висновки Етичної ради щодо відповідності або невідповідності кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та доброчесності самі по собі не мають наслідком обрання/призначення на відповідну посаду, а є лише однією з умов для розгляду цих питань компетентним органом (етапом у процедурі обрання/призначення члена Вищої ради правосуддя), тобто не зумовлюють самостійних правових наслідків[171]. У зв'язку із цим, небажаною є ситуація, за якої Етична рада та Вища рада правосуддя приймають суперечливі рішення і обидва ці рішення знаходяться у мережі Інтернет. Це не відповідає вимогам передбачуваності діяльності судової влади. Тому доцільно запровадити ознайомлення з рішенням Етичної ради лише безпосередньо зацікавлених осіб, зокрема шляхом направлення такого рішення судді щодо якого вирішується відповідне питання.

Згідно чч. 1, 2 ст.83 Закону «Про судоустрій і статус суддів», ВКС України має право ухвалювати мотивоване рішення про підтвердження або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді. Таке рішення є підставою для відповідної рекомендації про звільнення,

тому обставини прийняття цього рішення повинні перевірятися судом лише після та разом з ухваленим рішенням ВРП за результатами такої рекомендації. Водночас, порядок оскарження таких рішень визначений у різних нормах законодавства [104]. Це ускладнює його сприйняття заінтересованим суб'єктом (суддею, щодо якого приймається відповідне рішення). Вказане стає причиною необґрунтованих позовів про оскарження зазначених рішень ВККС України. З метою мінімізації подібних ситуацій, збільшення транспарентності роботи ВККС України доцільно запровадити обов'язок ВККС України роз'яснювати порядок подальшого оскарження у самому рішенні.

Третій напрям забезпечення якісного законодавства щодо принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів стосується забезпечення постійної взаємодії між адміністративними судами та іншими суб'єктами (приватними особами, громадськістю, органами державної влади, органами місцевого самоврядування).

З метою підтримання постійного взаємозв'язку адміністративних судів із представниками громадськості, приватними особами, іншими суб'єктами публічної влади актуальним є розміщення не тільки контактних даних відповідальних суб'єктів адміністративного суду, але й анонсів запланованих комунікативних заходів, конференцій, круглих столів тощо. Варто окремо наголосити, що така інформація має висвітлюватись на регулярній та системній основі, вона не має носити ситуативного характеру. Усі зазначені напрями роботи мають бути зафіксовані у посадових інструкціях відповідальних суб'єктів, а також в іншому порядку, відповідно до чинного законодавства.

На окрему увагу заслуговує питання розвитку законодавчих гарантій участі громадськості у проведенні зборів суддів (ч. 4 ст. 128 Закону «Про судоустрій і статус суддів»). У зазначеному Законі не встановлено, в яких випадках, які категорії представників мають запрошуватись; чи мають складатись списки осіб, яких заплановано запрошувати; в якому порядку

надсилати запрошення тощо. Прагнення до настільки деталізованого правового регулювання здійснення цієї форми забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів зумовлене винятковим її значенням не тільки для якісного залучення представників громадськості до проведення зборів суддів, але й для забезпечення законності проведення цих зборів. У цьому зв'язку необхідно зауважити, що зазначені гарантії не дістали належного закріплення не тільки на законодавчому рівні, але й на підзаконному.

Так, у Положенні про Раду суддів України затверджені рішенням З'їзду суддів України від 16.09.2010 р. [101] йдеться про: співпрацю Ради суддів України із громадськими об'єднаннями, міжнародними організаціями тощо (пп. 24 п. 6); отримання від суб'єктів національної правової системи інформації, необхідної для здійснення роботи (пп. 1 п. 7); залучення до своєї роботи представників громадськості, суддів у відставці, фахівців у певних галузях тощо (пп. 2 п. 7). Втім, порядок реалізації цих напрямів діяльності не встановлено навіть у загальних рисах.

Таким чином, найбільш проблемними з практичної точки зору сьогодні постають такі критерії якості законодавства щодо забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів, як: конкретність (юридичний критерій), узгодженість зв'язків між окремими нормативно-правовими актами (логіко-системний критерій), а також точність (конкретність, правова визначеність) (лінгвістичний критерій).

Законодавство щодо забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів представляється цілісною системою, яка має визначену мету свого існування (забезпечення реалізації соціальних цінностей, що становлять зміст транспарентності), а також елементи (конкретні сфери правового регулювання щодо забезпечення транспарентності, представлені формами та засобами реалізації цього принципу). Оскільки кожний елемент системи взаємодіє з іншими, то зміни в одному з елементів позначаються на усій системі. Таким чином, кожен з

виділених юридичних, логіко-системних, лінгвістичних критеріїв має значення для досягнення якості всієї системи законодавства щодо забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів. Зазначене свідчить, що попри виділення проблемними окремих критеріїв якості, актуальним залишається забезпечення відповідності розглядуваного законодавства усім іншим критеріям: юридичним (нормативність, прийняття у встановленому порядку, належна правова мета норм законодавства); логіко-системним (логічність формулювання понять та категорій та нормативних приписів загалом; логічність зв'язків як у межах конкретного законодавчого акту, так і у межах усього законодавства); лінгвістичним (ясність, доступність, лаконічність). З огляду на інституційну відокремленість зазначеного законодавства, зумовлену метою та предметом правового регулювання, необхідно відмітити, що діяльність щодо забезпечення відповідності вказаного законодавства зазначеним критеріям якості має бути цілісною та системною.

Специфіка реалізації принципу транспарентності виявляється у соціальних цінностях, що складають його зміст: інформованість громадськості про діяльність адміністративних судів; належне реагування суб'єктів системи адміністративних судів на звернення представників громадськості щодо діяльності адміністративних судів; підтримання постійного зв'язку суб'єктами системи адміністративних судів, як між собою, так і з громадськістю та приватними особами). Вказане зумовлює вимогу доступності законодавства про реалізацію вказаного принципу. У цьому зв'язку варто вказати про певні проблемні моменти. Так, актуальним є розкриття на офіційних веб-сайтах конкретних адміністративних судів структури системи забезпечення принципу транспарентності, суб'єктів такого забезпечення (які конкретно структурні підрозділи здійснюють оприлюднення інформації про діяльність адміністративного суду на його сайті), повноважень таких суб'єктів, точного переліку інформації, що має оприлюднюватись, порядку оприлюднення інформації.

Необхідно вичерпно висвітлювати законодавство про звернення громадян, що підлягає застосуванню, строки розгляду відповідних звернень, зразки оформлення відповідних заяв, їх бланки які є доступними для скачування. В обов'язковому порядку мають бути оприлюднені контактні дані структурних підрозділів адміністративного суду, що є відповідальними за конкретні напрями роботи із громадськістю.

Умовою формування якісного законодавства щодо реалізації транспарентності в діяльності адміністративних судів визначено імплементацію норм європейського та міжнародного права.

Міжнародною спільнотою напрацьовано значний досвід врегулювання засад гласності та відкритості у діяльності суб'єктів публічної влади взагалі та адміністративних судів зокрема. Так, можна навести наступні документи, у яких закріплено сучасні стандарти реалізації зазначених принципів: Загальна декларація прав людини (ст.ст. 7-11) [37], Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (ст. 6) [58], Code of conduct concerning public access to Council and Commission documents (93/730/EC) [204], або Кодекс про порядок публічного доступу до документів інститутів влади; Рекомендація № R (81) 19 про доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні державних органів [148]; Рекомендація № R (95) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах [149]; The Madrid Principles on the Relationship between the Media and Judicial Independence [216] (Мадридські принципи взаємодії засобів масової інформації та суддівської незалежності). Варто відмітити і практику ЄСПЛ, представлено такими рішеннями, як: Pretto and Others [202]; Екбатані проти Швеції [201]; Соціалістична партія та інші проти Турції [203]; Де Хаес (De Haes) та Гійселс (Gijssels) проти Бельгії [200] тощо.

О. І. Гоптарев, опрацьовуючи проблематику адміністративно-правових засад забезпечення принципу відкритості адміністративного судочинства,

надає авторську класифікацію міжнародно-правових стандартів забезпечення доступу до публічної інформації в судових органах. Так, за суб'єктами прийняття виділяються стандарти, прийняті: Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи (Комітетом Міністрів Ради Європи), ЄСПЛ. За видами документів, в яких закріплено стандарти: конвенції, принципи, рекомендації, резолюції, рішення ЄСПЛ. Самі міжнародні стандарти представлені такими положеннями: максимально можлива відкритість судових засідань, а також інформації щодо судової справи; обмеження права на висвітлення судового процесу має ґрунтуватись на законодавстві; розгляд справи упродовж розумного строку; доступ до документів, переданих до канцелярії суду має бути відкритим; рішення суду має проголошуватись публічно; сторонам має бути забезпечено можливість отримати копію судового рішення у їх справі; кожному має бути надана можливість ознайомитись із судовим рішенням на за наявності у нього законного інтересу; забезпечення доступності судових рішень для громадськості; відкрите проведення судових засідань; обмеження висвітлення судового процесу у ЗМІ має бути тільки на підставах, встановлених законом; форма повідомлення підстави обмеження висвітлення судового процесу має передбачати максимальну інформованість; можливість прямих трансляцій судових засідань. а також їх запису [23, с. 159-160].

Подальший розвиток зазначених стандартів, у поєднанні з іншими чинниками розвитку системи судочинства та судоустрою, у першу чергу такими, як цифровізація, призвів до формування збалансованого підходу до розвитку транспарентності у діяльності судової влади. Так, сьогодні вказується про такий пріоритет, як підтримання оптимального балансу між прозорістю роботи суду та конфіденційністю інформації, з якою працює суд [207]. У Висновку КРЄС № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів, що присвячений, з-поміж іншого, обов'язку судді висловлюватись задля захисту демократії та верховенства права на національному, європейському та міжнародному рівнях, вказується про необхідність відшукування балансу між основоположним правом суддів на свободу вираження своїх поглядів та

легітимним інтересом демократичного суспільства щодо збереження довіри до суду з боку суспільства. У тих випадках, коли поділ влади, демократія чи верховенство права перебувають під загрозою, судді мають бути стійкими та зобов'язані виступати на захист конституційного ладу, незалежності судової влади, а також на відновлення демократії. Водночас, судді мають проявляти стриманість у висловленнях, сприяти повазі до своєї незалежності, безсторонності авторитету судової влади, гідності посади. Судді мають уникати участі у публічних суперечках, мають усвідомлювати переваги та ризики спілкування із ЗМІ [18, с. 3, 8, 19, 20]. Прозорість роботи суду висувається однією з основних вимог при створенні нових судових органів. Поряд із цим зауважується також про необхідність забезпечення таких цінностей, як: демократія, поділ влади, механізм стримування та противаг, повага до верховенства права, ефективність захисту прав людини [198, р. 14, 16].

Серед наведених підходів перспективним до реалізації вбачається уточнення обсягу інформації, що висвітлюється на офіційних веб-сторінках судів, зокрема уникнення висвітлення інформації, що безпосередньо стосується особи. Так, на офіційній веб-сторінці Київського окружного адміністративного суду наявна інформація щодо: списків судових справ, що призначені до розгляду; список поданих апеляційних скарг; список справ, що розподілені в автоматичному порядку [24]. За відповідними посиланнями можливо отримати інформацію про: номер судової справи, дату, час та місце судового засідання, прізвище, ім'я, по-батькові сторони у справі та іншу точну інформацію характеру щодо розгляду справи у відношенні конкретної особи. Попри те, що така інформація безпосередньо не віднесена до інформації з обмеженим доступом відповідно до ч. 2 ст. 21 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-XII [138], однак дозволяє ідентифікувати фізичну особу, яка є стороною у справі.

Виходячи з положень абз. 10 ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. № 2297-VI, до персональних даних

віднесено інформацію про фізичну особу, яка може бути ідентифікована або є ідентифікованою. Така інформація може бути поширена: за згодою суб'єкта персональних даних; без згоди, але виключно у випадках, визначених законом та в інтересах зокрема, прав людини [136].

Відповідно до ч. 2 ст. 11 Закону «Про судоустрій і статус суддів», є відкритою та підлягає невідкладному оприлюдненню на офіційному веб-порталі інформація про зокрема: сторони спору, його предмет, надходження апеляційної чи касаційної скарги, стадії розгляду спору, дату й час та місце судового засідання. Водночас, у законодавстві про судочинство та судоустрій не розкривається, в чому саме можуть полягати інтереси прав людини при розкритті такої інформації. При цьому, відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону «Про доступ до судових рішень», не може бути розголошено у текстах судових рішень такі відомості, як: місце проживання, перебування фізичної особи, номер телефону, адреса електронної пошти та інші відомості, за якими можна ідентифікувати фізичну особу. Практика роботи ЄДРСР свідчить, що стосовно фізичних осіб не зазначається також прізвище, ім'я, по-батькові. З огляду на викладене, з метою забезпечення захисту персональних даних, а також досягнення балансу між конфіденційністю та прозорістю роботи адміністративного суду, перспективним напрямом формування якісного законодавства щодо забезпечення прозорості є вирішенні питання щодо допустимості оприлюднення прізвища, імені та по-батькові сторони у справі. У разі висновку про недопустимість такого оприлюднення відповідні зміни мають бути внесені до ч. 2 ст. 11 Закону «Про судоустрій і статус суддів».

Окремою умовою забезпечення якісного законодавства щодо реалізації прозорості у діяльності адміністративних судів необхідно визначити своєчасність його оновлення та систематизації.

Особливістю інформаційної діяльності органів влади є її здійснення уповноваженими посадовими особами, офіційний характер [29, с. 182], що означає поширення на неї спеціально дозвільного правового режиму (ч. 2 ст.

19 Конституції України). Поряд із цим, перелік інформації, що оприлюднюється, має бути чітко визначений або чітко визначеними мають бути критерії обсягу інформації, яка оприлюднюється.

Таким чином, поєднання спеціально дозвільного правового режиму здійснення із конкретним характером інформаційної діяльності зумовлює високі вимоги до точності правового регулювання відповідних інформаційних правовідносин.

Окремо слід відмітити високу питому вагу інформаційних систем у досягненні транспарентності діяльності адміністративних судів. Так, вже тривалий час використовуються такі системи, як: Автоматизована система документообігу суду [131]; ЄДРСР; ЄСІТС та її підсистеми; АСВП. Правове регулювання діяльності вказаних систем теж має відповідати високим вимогам чіткості, але водночас системно врегульовувати значне коло правових та технічних питань функціонування вказаних систем достатньо складно.

Аналіз чинного законодавства щодо забезпечення транспарентності діяльності адміністративних судів свідчить про його активний розвиток, та водночас, недостатню стабільність. Так, у 2017 році затверджено положення про структурні підрозділи Київського окружного адміністративного суду, діяльність яких безпосередньо стосується забезпечення транспарентності його діяльності: відділ документального забезпечення та контролю (канцелярія) [100], апарат [99]. Водночас, офіційні веб-сторінки Вінницького окружного адміністративного суду, Волинського окружного адміністративного суду, Житомирського окружного адміністративного суду не містять такої інформації. Положення про ЄСІТС з моменту свого затвердження 17.08.2021 року, тричі зазнавало змін, доволі значних за обсягом. При цьому, у самому Положенні про ЄСІТС зазначається про необхідність внесення до нього додаткових змін у міру завершення розроблення інших підсистем (модулів) ЄСІТС (п. 7). До Положення про АСВП протягом 2021-2023 років зміни вносили 18 разів (6 змін протягом

2021 року, 7 - протягом 2022 року та 5 - протягом 2023 року). Також зміни було внесено 04.01.2024 р. З огляду на викладене, своєчасність внесення змін та оновлень до законодавства щодо забезпечення транспарентності діяльності адміністративних судів варто визначити умовою досягнення його якості.

3.2. Гармонізація нормативно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів із законодавством Європейського Союзу

Проблематика гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу та міжнародним законодавством щодо забезпечення транспарентності діяльності адміністративних судів не отримала широкої уваги науковців. Натомість варто констатувати достатньо ретельне опрацювання міжнародного досвіду забезпечення принципів гласності та відкритості як у діяльності адміністративних судів, так і у діяльності органів виконавчої влади. Дослідження вказаної проблематики здійснювалось у контексті підготовки відповідних дисертаційних досліджень. Варто вказати на роботи таких дослідників, як О. І. Гоптарев, О. А. Мілієнко, В. М. Кондратенко, Г. А. Терещук. Надбання вказаних вчених можна охарактеризувати як визначення найбільш актуальних питань впровадження міжнародних стандартів до національного законодавства з проблем гласності, відкритості, транспарентності. Тому визначення наукового підходу до розуміння гармонізації як єдиного напрямку розвитку національного законодавства щодо транспарентності діяльності адміністративних судів залишається актуальним.

Визначення наукового підходу до вирішення зазначеної проблеми має ґрунтуватись на загальному розумінні гармонізації національного законодавства, відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної

енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. (далі - Угода про асоціацію). Зазначеною Угодою передбачено чимало напрямів гармонізації законодавства та співпраці Європейського співтовариства та України, які охоплено Розділами 2-6 Угоди [166]. Водночас, істотні особливості суспільних відносин у кожній сфері, специфіка поточного стану законодавства та інші відмінності заважають виробленню єдиного підходу до поняття та сутності гармонізації законодавства України до законодавства Європейського союзу. Так, О. В. Чорна, за результатами опрацювання проблематики визначення сутності гармонізації національного митного законодавства до вимог та положень міжнародних стандартів, зазначає про відсутність у юридичній спільноті загальноприйнятого розуміння поняття міжнародних митних стандартів [188, с. 154]. Вказане означає необхідність узагальнення наявних наукових здобутків, присвячених визначенню сутності гармонізації як напряму розвитку національного законодавства.

Автори Звіту з наукового дослідження проблематики механізмів гармонізації національного законодавства з міжнародним правом та європейським правом, за результатами проведеної роботи визначають вказану гармонізацію як процес цілеспрямованого зближення відповідних правових систем через усунення наявних суперечностей між ними, утвердження спільних принципів у сфері права та затвердження на цій основі мінімальних стандартів. Інструментом такого зближення виступає приведення законодавства держав-членів та держав, що не є членами у відповідність до вимог міжнародного права на підставі положень міжнародних договорів. Гармонізація законодавства визначається передумовою його уніфікації, а конкретними засобами гармонізації визначаються: імплементація, адаптація, стандартизація тощо. Механізм гармонізації законодавства України із міжнародним та європейським законодавством розглядається як система нормативно-правових та організаційних елементів, за допомогою яких досягається уніфікований порядок регулювання правовідносин в межах укладених договорів, через

імплементацию до національного законодавства положень цих договорів [40, с. 13].

З огляду на викладене, гармонізацію національного законодавства з питань транспарентності діяльності адміністративних судів необхідно розуміти як зближення відповідних національних нормативних положень та положень Європейського Союзу, що досягається через усунення наявних суперечностей, вироблення спільних мінімальних стандартів транспарентності у діяльності судів, зокрема адміністративних. При цьому обов'язковим інструментом такої гармонізації виступає приведення національних нормативних положень щодо транспарентності у діяльності адміністративних судів у відповідність до стандартів Європейського Союзу.

Інформаційні правовідносини, що складаються між суб'єктами системи адміністративних судів та іншими зовнішніми щодо них суб'єктами (інші органи державної влади, представники громадськості, приватні особи) торкаються значної кількості аспектів як діяльності адміністративних судів, так і діяльності зазначених суб'єктів. Так, форми та засоби реалізації принципу транспарентності стосуються як внутрішньоорганізаційної, так і процесуальної діяльності адміністративного суду. При цьому транспарентність вимагає висвітлення результатів здійснення цих напрямів діяльності, а отже має вплив на усі її аспекти. Щодо органів державної влади, громадськості, приватних осіб то наявність необхідної інформації про діяльність адміністративних судів, існування взаємозв'язку із адміністративними судами уможливорює виконання завдань та функцій органів влади, реалізацію інтересів громадськості та приватних осіб. Таким чином, відповідно до положень Угоди про асоціацію можна визначити наступні важливі напрями у досягненні такої гармонізації: верховенство права, повага до прав людини та основоположних свобод (ст. 14); захист персональних даних (ст. 15); правове, і зокрема судове співробітництво (ст. 16); забезпечення загальнодоступності інформаційних технологій та якості інформаційних послуг (ст. 389); зміцнення контактів та розвиток обміну

досвідом між усіма сферами громадянського суспільства як у межах України, так і між Україною та ЄС (ст. 443); доступ до судів для захисту суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів (ст. 471). Отже, гармонізація законодавства у сфері транспарентності діяльності адміністративних судів торкається достатньо значного кола суспільних відносин.

Масштабність явища гармонізації досліджуваного законодавства, специфіка відповідних правовідносин свідчить про доцільність постановки питання про можливість розгляду такої гармонізації як окремого напрямку розвитку системи національного законодавства, а не розглядати його виключно у межах певних проблемних питань, як це здійснено у наведених вище дисертаційних дослідженнях.

У науковій літературі у структурі процесу гармонізації виділяють такі етапи. По-перше, визначаються критерії гармонізації та коло проблем правового регулювання у певній сфері, напрацьовуються матеріали для подальшого здійснення гармонізації: переклад актів законодавства ЄС, набуття теоретичних знань та практичного досвіду суб'єктами здійснення гармонізації тощо. По-друге, проводиться порівняльне дослідження національного законодавства та законодавства, щодо якого проводиться гармонізація, виробляються пропозиції щодо гармонізації, прогнозується вплив гармонізації на національну правову систему. На третьому етапі визначається конкретний перелік нормативно-правових актів, що потребують гармонізації та перелік міжнародних договорів, які необхідно укласти, визначаються форми, засоби, рівні, межі гармонізації. На четвертому етапі здійснюється синхронне та узгоджене внесення змін у національне законодавство. На п'ятому етапі здійснюється реалізація нових та оновлених нормативно-правових актів, а також здійснюється їх оцінка на міжнародному та національному рівнях [40, с. 13].

Усі зазначені етапи характерні для дисертаційних досліджень, в яких аналізуються питання наближення національного законодавства у сфері транспарентності у діяльності адміністративних судів до норм європейського

та міжнародного права. Так, О. І. Гоптарєв, опрацьовуючи проблематику міжнародно-правових стандартів правового забезпечення принципу відкритості у адміністративному судочинстві, визначає актуальний напрям наближення національного законодавства до міжнародних стандартів (підвищення принципу відкритості у адміністративному судочинстві); конкретні проблеми правового регулювання (невиправдано широке визначення підстав обмеження публічності судового процесу); визначає зміст актуальних міжнародних стандартів щодо цієї сфери [23, с. 130-136]. Подібний підхід можна констатувати й у інших наукових роботах дослідників у цій сфері: О. А. Мілієнко, В. М. Кондратенко, Г. А. Терещук.

Науково-аналітичне супроводження процесів впровадження міжнародних стандартів у сфері гласності, відкритості та транспарентності діяльності адміністративних судів, а також органів виконавчої влади також передбачає реалізацію зазначених етапів. Так, умовою формування переважної більшості пропозицій постає проведення порівняльних досліджень національного законодавства у відповідній сфері та зарубіжного із подальшою їх конкретизацією та наведенням авторської думки щодо їх прогнозованого впливу на національну правову систему.

Хоча у дисертаційних дослідженнях, як правило, не наводиться вичерпного переліку нормативних актів, що підлягають гармонізації, втім достатньо детально наводяться норми, що мають бути змінені чи скасовані. Таким чином, третій і четвертий виділені етапи гармонізації (визначення норм, що потребують змін та власне внесення змін), як правило, не мають чіткого розподілу, що зумовлено специфікою дисертаційного дослідження як форми наукової роботи. Також дисертаційним дослідженням не притаманний п'ятий етап гармонізації, що полягає у визначенні шляхів та здійсненні практичної реалізації гармонізованих нормативно-правових актів. Проведений розгляд свідчить, що дослідження міжнародного досвіду правового забезпечення принципів гласності, відкритості, транспарентності за своєю методикою наближається до процесу гармонізації із відмінностями,

обумовленими специфікою методики її проведення. Таким чином, загальні етапи гармонізації національного законодавства із зарубіжним законодавством актуальні й щодо гармонізації законодавства у сфері забезпечення принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів із законодавством Європейського Союзу.

Проблематика гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу не може бути повно опрацьованою без урахування взаємозв'язків Європейського Союзу як правового утворення із суміжними категоріями: міжнародною правовою спільнотою, з одного боку, та державами-членами ЄС, з іншого. Так, визначаючи співвідношення права Європейського Союзу із міжнародним правом, вказують про їх тісну взаємодію: норми міжнародного права є основою для права ЄС, з іншого боку право ЄС тяжіє до інституційної відокремленості від міжнародного права. Такі процеси спричиняють окремі конфлікти у правовому регулюванні та правозастосуванні. Щодо ж співвідношення права ЄС із національним правом держав-членів ЄС, за загальним принципом примата права ЄС, у разі наявності колізії між нормою права ЄС та національним правом держави-члена ЄС, вищу юридичну силу має норма права ЄС. Водночас, Суд ЄС визнає повагу до основних прав громадян держав-членів ЄС невід'ємною частиною правових принципів, що захищаються Судом ЄС [31, с. 80, 93-94].

З огляду на викладене, заслуговує на підтримку позицію О. В. Чорної, яка за результатами опрацювання проблеми гармонізації національного митного законодавства до вимог міжнародних стандартів, вказує про необхідність виділення напрямів такої гармонізації, відповідно до стандартів: міжнародного права; практики ЄС; норм та стандартів держав-членів ЄС [188, с. 155].

Гармонізація національного законодавства щодо реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів має відбуватись не тільки з урахуванням зазначених трьох рівнів, але й з урахуванням взаємозв'язків між ними. Так, норми міжнародного права виступають

основою для законодавства ЄС, але для держав-членів пріоритет має саме законодавство ЄС, як таке, що має щодо них пряму дію, а не норми міжнародного права. Тому для гармонізації законодавства України із законодавством ЄС безпосереднім орієнтиром мають виступати стандарти, закладені саме у праві ЄС. Врахування норм міжнародного права вбачається необхідним, втім результати такого врахування мають оцінюватись на предмет їх відповідності праву ЄС. Щодо ж законодавства держав-членів ЄС, то гармонізація у цьому напрямі має полягати у врахуванні найкращих практик правотворення та правозастосування, але, як і у попередньому випадку, результати мають оцінюватись щодо відповідності законодавству ЄС.

У ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплено, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [58]. Вказане положення можна вважати нормативною основою транспарентності у діяльності судової влади у європейському регіоні.

Принцип транспарентності у діяльності судової влади у контексті справедливого судового розгляду було визначено у XVII ст. у правовій науці Великобританії: «Недостатньо знати, що правосуддя є, необхідно бачити, що воно здійснюється» [68, с. 211]. На думку соціальних філософів, публічна та приватна сфери є надбанням новоєвропейської культури. Нині сфера публічності й транспарентності – це аспекти, яким притаманна невизначеність. Оскільки відбуваються процеси колонізації життєвого світу, засоби комунікації уможливають перебування кожної особи у сфері публічного. За допомогою засобів масової інформації дані про правосуддя та судочинство стають більш доступними суспільству, що таким чином одержує можливість ознайомитись із якістю правосуддя, його відповідністю не лише

вимогам законам, а й домінуючим у сучасному суспільстві ідеям, ідеалам, морально-ціннісним настановам [68, с. 214].

Аналіз процесуального законодавства європейських країн свідчить про те, що загальним правилом для них є відкритий розгляд судових справ. Зокрема, у ФРН вважають, що відкритий доступ громадськості на судові засідання є виявом фундаментальних прав особистості. Судове ж рішення, винесене з порушенням цієї вимоги, може бути касаційно оскаржене. Винятком у європейській практиці відкритих судових процесів є Великобританія, де дозвіл на присутність осіб, які не є учасниками судового процесу, може надати суддя. У більшості документів ОБСЄ термін «транспарентність» використовується безпосередньо, а в матеріалах, пов'язаних із діяльністю Європейського суду з прав людини, частіше використовуються «відкритість» і «публічність». Дослівний переклад українською мовою терміна «транспарентність» означає «прозорий» або «доступний». Досить часто ці поняття вживають як синоніми, що є результатом нечіткого визначення юридичної природи публічності у сфері судової влади. Тому «публічність», «відкритість», «транспарентність» досить часто вважають синонімами, хоча наявні й протилежні точки зору. При цьому транспарентність судової влади визначають як такий рівень організації судової влади в суспільстві, за якого забезпечується вільний доступ громадян до судових процедур, правосуддя, до формування суддівського корпусу [68, с. 210].

Поняттям «транспарентність» сьогодні позначають усі аспекти організації та діяльності сучасної держави: від порядку формування державних органів до прийняття й оприлюднення для широкого кола осіб текстів законів, біографій кандидатів на високі державні посади тощо. Логічно, що судова влада та її функціонування не є винятком, а тому прозорість суду, відкритість судових процесів і доступ до судової інформації посідає нині почесне місце в системі політико-правових цінностей сучасного світу [68, с. 211].

Розрізняють декілька форм транспарентності судової влади. Перша форма транспарентності – це вільне одержання інформації про суд як про орган державної влади. Зазвичай до такої інформації належать дані про організацію судової системи, кількість суддів, територіальність судів та їх юрисдикцію, ієрархічність судових інстанцій, а також порядок діяльності й розпорядок роботи, процес відбору кандидатів на посаду судді, порядок відставки суддів. Друга форма транспарентності судової влади передбачає інформацію про конкретний судовий процес (дані про майбутні процеси в конкретному суді; інформація про поточний судовий календар; можливість ознайомлення з матеріалами справи та судовими рішеннями, а також вільний доступ до судової зали). Інформація, яку передбачає ця форма транспарентності, часто підлягає законодавчому регулюванню або обмеженню. Зазначені обмеження можуть бути різними: пов'язаними з особистістю конкретного учасника судового процесу, предметними (державна таємниця), пов'язаними з питаннями моралі, що виникають під час судового процесу. Саме в межах цієї форми транспарентності йдеться про публічність і відкритість судочинства. Транспарентність передбачає публічність судового процесу та гласність як її елемент. Тобто принцип гласності характеризує саме судочинство, спосіб розгляду та слухання справи, що власне й зближує його за змістом із принципами усності й безпосередності судового розгляду. Усність і безпосередність судового розгляду є такими процесуальними засобами, що сприяють виявленню фактичних обставин справи, усуненню можливих помилок, тобто є гарантією правильності й обґрунтованості рішення суду, а факультативно – гарантією гласності. Відступ від усності та безпосередності розгляду справи з необхідністю обмежують гласність, хоча б формально справа слухалась у відкритому судовому засіданні, тому реалізація цих принципів є необхідною умовою гласності судочинства. Досить часто ознаки гласності й відкритості судового процесу ототожнюють, однак це не є коректним, оскільки гласність передбачає забезпечення судом зацікавлених осіб інформацією про судовий

процес (дата й час проведення, доступність інформації про прийняті рішення тощо). Відкритість же судового процесу передбачає надання особам, які не причетні до досудового розгляду, права бути присутніми під час судових засідань (варто мати на увазі, що процесуальне законодавство обмежує таке право). Третя форма транспарентності судової влади – свобода одержання інформації про суддівське самоуправління, його структуру, порядок і форми діяльності [68, с. 211-212].

Опрацювання підходів міжнародних організацій до впровадження принципу транспарентності у публічному управлінні чітко показує кореляцію цього принципу з підходами доброго врядування та запобігання корупції, а також широкого його тлумачення як такого, що поєднує принципи підзвітності, прозорості та участі громадськості. Це ставить засаду транспарентності на друге місце за значенням після верховенства права у систему здійснення публічного адміністрування. Обидва принципи мають розгалужену систему елементів, що разом формують фундамент ефективного публічного управління. Якщо транспарентність визначає підхід правильної побудови публічного управління, верховенство права через свою сфокусованість на захисті природних прав людини перед державним впливом, то вона має і негативну конотацію – щодо захисту деяких прав людини перед вимогами принципу прозорості [163, с. 342-343].

Таким чином, поняття транспарентності діяльності судової влади розвивалось у європейській правовій доктрині, починаючи із XVII ст. та наразі є одним з основних принципів діяльності не тільки судів, але й публічної адміністрації загалом. Основною вимогою транспарентності у сфері здійснення правосуддя є відкритий розгляд судових справ. Транспарентність передбачає тісну співпрацю органів судової влади із засобами масової інформації з метою забезпечення доступності громадян до судових процедур, а також до процедур формування суддівського корпусу. Транспарентність судової влади тісно пов'язана із засадами підзвітності,

прозорості та участі громадськості у діяльності публічної влади, що в цілому охоплюється концепцією *good governance*.

У межах своєї компетенції інститути ЄС можуть приймати такі акти, як: директиви, регламенти, рекомендації, рішення, висновки. Серед зазначених актів особливе місце займають директиви, як акти прямої дії, в яких відображається кінцевий результат, що має бути досягнуто державою-членом ЄС у результаті гармонізації національного законодавства. Основне призначення директив - забезпечення гармонізації національного законодавства у визначених сферах. Оскільки досягнення зазначених у директивах результатів як правило вимагає внесення змін до національного законодавства, то директиви часто містять вказівки щодо змісту відповідних змін. І хоча основний розсуд залишається за національними органами, деталізація таких вказівок може бути значною. У випадку невиконання директив державою членом санкції можуть бути застосовані не тільки з боку інституцій ЄС, але й приватні особи можуть подавати позови до державних органів держави-члена, якщо вказаним невиконанням порушено їх права, свободи, законні інтереси [31, с. 199, 200].

Наразі Україна має статус країни-кандидата на вступ до ЄС [17], втім проголошений курс на подальшу інтеграцію та набуття членства зумовлює перспективність врахування положень чинних директив ЄС у сфері інформаційних правовідносин, з метою забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів.

Відповідно до ст. 5 Директиви Європейського парламенту та Ради 2002/58/ЄС від 12.06.2002 р. [209], у разі використання загальнодоступних комунікаційних мереж та надання загальнодоступних комунікаційних послуг держави-члени ЄС мають забезпечувати конфіденційність спілкування та даних. Не допускається перехоплення, прослуховування, зберігання тощо відповідної інформації.

Такий стандарт є усталеним у європейській спільноті та є основою для національного законодавства у сфері інформаційних відносин. Водночас,

викликає сумніви щодо відповідності зазначеному стандарту висвітлення на офіційній веб-сторінці адміністративного суду у широкому доступі деталізованої інформації про сторін у справі, зокрема їх прізвища, імені та по-батькові, оскільки за цією інформацією можливо ідентифікувати відповідну особу, а тому може бути віднесена до персональних даних. Визначення відповідних положень щодо принципу гласності у ст. 11 Закону «Про судоустрій і статус суддів», на наше переконання, не є достатньою підставою для цього, адже сторони можуть отримати інформацію про дату, час, місце розгляду своєї справи у своєму електронному кабінеті у системі ЄСІТС.

Варто вказати і на окремі проблемні питання застосування законодавства про функціонування ЄДРСР. Так, в окремих судових рішеннях, оприлюднених у ЄДРСР, наявна інформація щодо прізвища, імені та по-батькові сторін. На додаток до констатації відсутності відповідності такої ситуації зазначеному стандарту, варто вказати, що у таких випадках порушуються вимоги ст. 7 Закону «Про доступ до судових рішень», відповідно до яких не допускається зазначення у текстах судових рішень інформації, за якою можна ідентифікувати фізичну особу.

Визнаючи, що вказівка прізвища, імені та по-батькові особи, що є стороною у справі, носить характер локальної помилки, варто звернути увагу, що у зазначеному Законі «Про доступ до судових рішень» не визначено порядок усунення таких помилок, навіть у загальних рисах. З огляду на специфіку правових відносин, що становлять предмет регулювання зазначеного Закону, а отже ускладненості застосування загального порядку звернення заінтересованих осіб та виправлення вказаних недоліків, а також на виконання окресленого стандарту вбачається за доцільне передбачити принаймні загальні риси зазначеного порядку у цьому Законі.

Іншим перспективним положенням для впровадження у національне законодавство є забезпечення окремої форми вирішення спорів, що виникають у зв'язку із наданням інформаційних послуг, розміщенням

інформації у мережі інтернет. Так, Директивою Європейського парламенту та Ради 2002/22/ЕС від 07.03.2002 р. [208] визначено зобов'язання суб'єктів надання електронних комунікаційних мереж та послуг, а також права користувачів таких послуг. 25.11.2009 р. до зазначеної Директиви було внесені зміни Директивою Європейського парламенту та Ради 2009/136/ЕС від 25.11.2009 р. [210] , відповідно до якої частину 1 статті 34 викладено у новій редакції. Новою редакцією передбачається обов'язок держав-членів ЄС щодо забезпечення прозорих, недискримінаційних, простих і недорогих позасудових процедур вирішення суперечок між підприємствами, що надають електронні комунікаційні послуги та/або мережі та споживачами/користувачами таких послуг/мереж. В тому числі, пропонується запровадження системи компенсації шкоди. Необхідно відмітити, що такий порядок вирішення спорів розглядається як позасудовий та такий, що не є перешкодою для подальшого звернення до суду чи застосування інших форм захисту, передбачених національним законодавством.

Подібна форма вирішення спорів передбачається й у статті 25 Директиви Європейського Парламенту і Ради № 2018/1972 від 11 грудня 2018 року про запровадження Європейського кодексу електронних комунікацій [27]: має існувати суб'єкт вирішення спорів, яким за загальним правилом, є орган влади, відповідальний за розміщення інформації відповідно до вимог закону. Це може бути регуляторний орган або інший компетентний суб'єкт публічної влади. Такий орган повинен мати експертні знання щодо вимог до інформації, порядку її опублікування, порядку надання доступу до комунікаційних мереж та інших знань щодо використання електронних комунікаційних мереж.

В умовах поступового усвідомлення того, що інформованість громадськості про діяльність адміністративних судів має бути організаційно забезпечена зазначена практика уявляється перспективною для національної системи гарантування реалізації принципу транспарентності у діяльності

адміністративних судів. Її перевагами варто відмітити інституційну визначеність, а також спроможність відшкодування понесеної споживачем шкоди у зв'язку із неналежним висвітленням інформації. Водночас, для повної реалізації такої системи потрібні інституційні перетворення: усталеність практики функціонування уповноважених підрозділів у складі апарату суду; усталеність практики відповідних суб'єктів підприємницької діяльності. Крім того, необхідним є належне законодавче забезпечення таких процесів, що сьогодні виявляється достатньо проблемним.

Так, у Висновку Європейської комісії щодо членства України в ЄС від 17.06.2022 р. констатовано необхідність прийняття закону про медіа, що дозволить досягти узгодженості законодавства України із директивами ЄС щодо аудіовізуальних медіа послуг та розширить можливості сектора медіа [206, р. 21]. 31.03.2023 р. набрав чинності Закон України «Про медіа» від 13.12.2022 р. № 2849-IX [139], предмет регулювання якого стосується зокрема, забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, отримання та поширення інформації, на плюралізм думок, а також регулювання діяльності у сфері медіа. Водночас, і в цьому Законі не дістали відображення положення щодо зазначених альтернативних форм вирішення спорів у сфері інформаційних правовідносин. Натомість дістали централізованого регулювання питання здійснення контролю та нагляду у сфері медіа, основним суб'єктом якого визначено Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення (ст. 70, ч. 1 ст. 97 вказаного Закону). У аналітичному звіті Європейської комісії від 01.02.2023 р. зазначено про помірний рівень підготовки України у сфері медіа: в цілому відповідність національного законодавства *acquis* ЄС, але необхідність забезпечення незалежності регулятора (Національної ради), що має істотне значення для гарантування регуляторної незалежності. Також констатовано значні досягнення України щодо надання цифрових послуг своїм громадянам та юридичним особам, а також щодо використання інструментів інформаційного суспільства у напрямку досягнення ефективності та

прозорості публічного адміністрування [205, с. 32-33]. Саме досягнення зазначеної регуляторної незалежності можна розглядати умовою подальшого розвитку регулювання сфери медіа, в тому числі, запровадження зазначеної альтернативної форми вирішення спорів.

Підсумовуючи проведений аналіз, варто вказати, що транспарентність та доступність інформації, з одного боку, та забезпечення суспільної безпеки, з іншого, - протилежні за змістом пріоритети.

Проблема визначення уповноваженого суб'єкта оприлюднення інформації в мережі Інтернет обговорюється на сторінках наукової літератури вже протягом достатньо тривалого часу. Як правило, дослідниками порушується питання: чи таким суб'єктом має бути окремий структурний підрозділ апарату суду, або варто укласти договори із зовнішніми суб'єктами, наприклад суб'єктами підприємницької діяльності, які є фахівцями з питань функціонування електронних комунікативних мереж, розміщення інформації та взаємодії із громадськістю. Так, О. М. Мозолевська, аналізуючи правові засади інформаційних відносин у системі місцевих загальних судів, доходить висновку про доцільність запровадження практики шляхом укладання договорів між судами та ЗМІ щодо оприлюднення відповідної інформації. Стверджується про можливість здійснення такої діяльності в межах Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації». При цьому вказується на необхідність визначення порядку такого фінансування [77, с. 133].

Вказаний О. М. Мозолевською Закон втратив чинність з 31.03.2023 р. на підставі Закону України «Про медіа» (далі - Закон «Про медіа»). Оцінюючи законодавчі передумови для подібної практики, необхідно вказати про положення ч. 4 ст. 63 зазначеного Закону про право органів державної влади надавати державні гранти та здійснювати інші форми державної підтримки суб'єктам медіа, замовляти у них послуги та роботи, за умови

якщо такі медіа є зареєстрованими відповідно до цієї статті. Водночас, Закон «Про медіа» не визначає спеціальних засад та механізмів такої співпраці. Оцінюючи перспективи реального здійснення такої практики, варто звернути увагу на те, що у зазначеному Законі передбачено виключно державне її фінансування. Це перешкоджає широкому здійсненню такої практики та зумовлює надання переваги діяльності внутрішніх підрозділів апарату відповідних органів влади. Така ситуація має сприйматись як тимчасова, адже наявність спеціальних знань у суб'єктів медіа значно розширило би можливості органів влади щодо висвітлення своєї діяльності та підтримання її позитивного іміджу в очах громадськості. Таким чином, практику довірливої співпраці адміністративних судів та медіа щодо оприлюднення інформації про діяльність адміністративного суду варто вважати перспективною.

Основоположні засади взаємодії адміністративних судів та медіа відображені у Мадридських принципах взаємодії медіа та суддівської незалежності: 1) медіа мають право збирати інформацію про судові провадження, коментувати її, передавати її громадськості, не порушуючи при цьому презумпції невинуватості; 2) право коментування здійснення правосуддя не підлягає будь-яким спеціальним обмеженням; 3) таємниця розслідування має розглядатись така, що спрямована, передусім, на користь особи, щодо якої ведеться розслідування, отже не перешкоджає такій особі комунікувати із медіа та повідомляти інформацію про обставини справи; 4) проведення примирних процедур у межах судового провадження може бути належною підставою для проведення закритого провадження; 5) не вимагається забезпечення прямої трансляції судового розгляду чи запису судового засідання у будь-якому випадку, але за відсутності перепон такі можливості мають надаватись; 6) дискреційні повноваження щодо обмеження окреслених гарантій можуть належати виключно судді, а в разі наміру судді застосувати такі повноваження, то медіа, будь-які інші заінтересовані особи мають право бути почутими, а також право на

оскарження застосування таких повноважень; 7) достатніми підставами для обмеження окреслених гарантій можуть бути: необхідність для захисту неповнолітніх та інших особливих груп у демократичному суспільстві; національна безпека (але право на судовий захист не повинно обмежуватись, а медіа у цьому випадку мають право знати про підстави таких обмежень та можливість оскаржити відповідні рішення); мінімальний обсяг та час обмеження, що необхідне для досягнення мети; 8) тягар доказування необхідності застосування обмежень покладається на сторону, що вимагає його застосування [216].

Крім того, варто відмітити такі положення, як: судді мають отримувати загальні поради щодо роботи з пресою; у конкретних справах судова влада може сформулювати розумні вказівки для суддів; балансу між незалежністю судової влади та свободою преси, суб'єктивними правами особи досягти складно, тому мають використовуватись такі засоби, як: судовий захист, прес-рада, омбудсмен з питань преси, з розумінням того, що проблем можна значною мірою уникнути шляхом встановлення Кодексу етики для медіа, який повинен бути розроблений самими представниками професії [216].

Попри сплив значного проміжку часу з моменту затвердження зазначених принципів, їх положення можуть вважатись актуальними до подальшого впровадження у національне законодавство. Так, на законодавчому рівні не отримали належного закріплення такі засади, як: закріплення проведення процедур примирення як достатньої (але не обов'язкової) підстави для проведення закритого судового засідання; можливості для суб'єктів медіа щодо оскарження актів посадових осіб адміністративного суду, що обмежують можливості щодо обміну інформацією; захист прав особи, інтереси національної безпеки як підстава для обмеження доступу до судового засідання представників медіа та приватних осіб. Окремо варто вказати на перспективність розвитку таких напрямів, як: вироблення рекомендацій для суддів адміністративних судів щодо спілкування з медіа з урахуванням специфіки юрисдикції

адміністративних судів; розробку етичного кодексу для представників медіа щодо спілкування із персоналом адміністративних судів. У останньому контексті варто вказати на видання у 2008 році посібника для суддів на тему: «Суди у відносинах з журналістами та ЗМІ» [11]. Водночас, попри затребуваність такої тематики, у подальшому подібних посібників не видавалось.

Тенденції розвитку транспарентності у діяльності органів державної влади взагалі та у діяльності адміністративних судів, зокрема, впливають з положень Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021 [141]. Так, у розділі 5 зазначеної Стратегії наведено стратегічні напрями її реалізації, четвертим з яких є створення сприятливих умов для існування та розвитку міжсекторальної співпраці між громадянським суспільством та іншими його інститутами (передусім, владними суб'єктами). У межах цього напрямку вказується на корисність підвищення довіри між різними секторами суспільства, насамперед громадськістю, бізнесом, владою, яка сьогодні є недостатньою внаслідок браку базових критеріїв та принципів діяльності цих секторів. Шляхом подолання такого становища вбачається налагодження комунікацій та спільна взаємодія вказаних секторів суспільства. Засадами спільної діяльності пропонується: належне врядування, етичність, відкритість, прозорість, публічність, як засоби забезпечення взаємної довіри, поваги, а також ефективного врегулювання конфлікту інтересів. Істотне значення надається також принципу субсидіарності: залучення інститутів громадянського суспільства до виконання регіональних та державних програм. Серед конкретних завдань у межах цього напрямку виділяються: розвиток комунікації правоохоронних органів із правозахисними та іншими інститутами громадянського суспільства через функціонування зокрема, консультативно-дорадчих органів, обмін таким чином інформацією та обговорення проблемних питань; підтримка та заохочення з боку органів

державної влади спільних із інститутами громадянського суспільства проектів, спрямованих на розвиток громадянського суспільства та України у цілому [141].

З наведених та інших положень вказаної Стратегії очевидним постає ключове значення обміну інформацією між суб'єктами влади та інститутами громадянського суспільства, діяльності обох сторін на засадах зокрема, прозорості. Водночас, реалізація цього має відбуватись з урахуванням передового світового досвіду інформаційної взаємодії у громадянському суспільстві, зокрема того досвіду, який дістав відображення у ключових актах права Європейського Союзу. Зокрема, підлягають врахуванню критерії вирішення деяких проблемних питань щодо доступу до офіційних документів: баланс права на доступ до документів та права на захист персональних даних; підстави втручання у право на захист персональних даних; баланс між вимогами прозорості діяльності та вимогами таємниці приватного життя.

Так, у першому контексті варто навести таке правило: право на доступ до документів та інформації, що перебуває у розпорядженні державних органів має бути збалансованим із правом на захист персональних даних, якщо персональні дані містяться у документах, що запитуються. Так, Суд Європейського Союзу виправдав затирання імен конкретних посадових осіб у запитованому документі, оскільки від цих осіб не було отримано згоду на зазначення їх імен у цих документах, а запитуюча сторона не навела переконливих та обґрунтованих аргументів щодо необхідності надання цих персональних даних [103, с. 30]. Щодо підстав втручання у право на захист персональних даних (надання інформації, що містить персональні дані), то такі підстави включають наявність конкретної та обґрунтованої причини розкриття інформації. Не може бути розкрита інформація, що містить персональні дані виключно на підставі того, що запитуюча їх сторона має право на доступ до документів. Так, у справі «Таршашаг о Собадшагйогокерт проти Угорщини» правозахисна громадська організація вимагала надання

інформації по справі, що перебувала на розгляді (не перебуваючи стороною у цій справі). Така інформація містила персональні дані про позивача. Конституційний Суд, який розглядав справу, відмовив у наданні доступу до інформації по справі, оскільки така інформація включає персональні дані, згода про надання яких відсутня. ЄСПЛ, оцінюючи таку позицію національного суду, вказав на право громадськості отримувати інформацію загального характеру. Також ЄСПЛ вказав, що перешкоди у отриманні такої інформації можуть відбити у громадських організацій та ЗМІ бажання виконувати функції «сторожового пса суспільства». ЄСПЛ констатував порушення статті 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [103, с. 31; 215].

Таким чином, якщо інформація становить суспільний інтерес та може бути представлена без розкриття відповідних персональних даних, то вона має бути розкрита. У діяльності національних інституцій така засада реалізована у належній мірі. Так, у судових рішеннях, що висвітлюються у ЄДРСР наводяться обставини справи, рішення адміністративного суду по суті справи, але не наводяться прізвище, ім'я, по-батькові сторін у справі, а також інші дані, визначені у ст. 7 Закону «Про доступ до судових рішень».

Щодо балансу між прозорістю діяльності та таємницею приватного життя, то необхідно виходити з призначення прозорості як принципу: наближення громадян до участі у прийнятті рішень, забезпечення легітимності, ефективності та підзвітності діяльності уряду. В тому числі має оприлюднюватись інформація про фінансування державою певних фондів. Попри те, що цілі діяльності отримувачів можуть мати приватний характер, джерела фінансування мають розкриватись, оскільки це дозволяє здійснювати громадський контроль щодо належного використання державних коштів [103, с. 31-32]. У цьому контексті варто вказати, що, відповідно до ч. 1 ст. 151 Закону «Про судоустрій і статус суддів», здійснення, зокрема, фінансового забезпечення діяльності органів судової влади покладається на Державну судову адміністрацію України. Водночас, на

офіційній веб-сторінці ДСА України на веб-порталі «Судова влада України» відсутня інформація щодо фінансування адміністративних судів, в тому числі - фінансування конкретних адміністративних судів [183]. Така інформація протягом 2016-2018 років оприлюднювалась на офіційних веб-сторінках конкретних адміністративних судів. Так, на сторінці Київського окружного адміністративного суду оприлюднено інформацію щодо кошторисів за 2016-2018 роки [102], а за більш пізні роки інформація відсутня. Таким чином, актуальне висвітлення інформації про фінансування системи адміністративних судів у цій частині не відповідає засадам транспарентності.

У юридичній літературі окремим проблемним питанням відмічаються факти, коли суддею створюються перешкоди у доступі представників громадськості до судових засідань. Так, 14.09.2023 р. суддя Деснянського районного суду міста Чернігова Рощина Т. заборонила проводити фіксацію (як відео- так і аудіо-) відкритого судового засідання [160]. 18.08.2023 р. Головою Вишгородського районного суду Київської області видано розпорядження № 4, яким на час дії воєнного стану в Україні (до 15.11.2023 р.) не допускається участь у відкритих судових засіданнях вільних слухачів, крім працівників правоохоронних органів та військової служби правопорядку [21]. Щодо адміністративних судів, то подібних актів не виявлено. Водночас, варто вказати на істотні проблеми із оприлюдненням трансляцій відкритих судових засідань на офіційних веб-сторінках відповідних адміністративних судів на веб-порталі «Судова влада України». Так, на відповідній сторінці Київського окружного адміністративного суду у вкладці «Справи» оприлюднено зазначені трансляції [88]. Водночас, на відповідній сторінці Вінницького окружного адміністративного суду такі трансляції відсутні [87].

Відповідно до ч.ч. 5, 6 ст. 10 КАС України, присутні в залі судового засідання особи, а також представники медіа мають право проводити аудіо- та відеозапис, фотозйомку судового засідання з використанням портативних засобів без отримання дозволу адміністративного суду. Для здійснення трансляції судового засідання необхідно отримати дозвіл адміністративного

суду. Проведення судового засідання у режимі відеоконференції транслюється у мережі Інтернет в обов'язковому порядку. Крім того, варто враховувати положення Рекомендації Rec(2003)13 Комітету Міністрів державам-членам «Щодо надання інформації через засоби масової інформації стосовно кримінального судочинства» (прийнята Комітетом Міністрів 10 липня 2003 року на 848-му засіданні заступників Міністрів) щодо: права громадськості на одержання інформації про діяльність зокрема, судових органів через ЗМІ; судові органи мають забезпечити доступність для журналістів інформації щодо кримінальних судових процесів. Також важливими є й інші положення: обов'язок суду забезпечити можливості громадськості бути поінформованою про діяльність суду через медіа; презумпція невинуватості; конкретний характер інформації про діяльність суду, яка надається через медіа, а також її обґрунтованість (така інформація має бути перевіреною або для принаймні мають існувати обґрунтовані припущення); окремі правила доступу до такої інформації; шляхи надання інформації про діяльність суду суб'єктам медіа (ініціативний характер надання інформації, переважними формами надання є проведення прес-конференцій, прес-релізів, які проводяться уповноваженими на це посадовими особами або в інший санкціонований спосіб); регулярність надання інформації під час здійснення судових процесів [150].

Попри те, що зазначені положення висловлені стосовно кримінального судочинства, вони є актуальними і у сфері здійснення правосуддя адміністративними судами. Оскільки адміністративні суди приймають рішення щодо актів органів державної влади, то забезпечення доступу громадськості до судових засідань можна розглядати як забезпечення конституційного права на участь в управлінні державними справами (ст. 40 Конституції України). Вказане додатково актуалізує окреслену проблематику.

Питання доступу до судових засідань завжди були в центрі наукової уваги як на національному, так і на міжнародному рівні. Можливість бути

присутнім у судовому засіданні варто розглядати також як реалізація права на доступ до інформації, а також є важливим засобом забезпечення незалежності та неупередженості судового розгляду справи. У зв'язку з цим виділяють принцип прямої трансляції та запису у залі судового засідання, що полягає у допустимості такої трансляції, якщо це не завдає шкоди учасникам судового процесу. В інших випадках трансляція та відеозйомка судового засідання мають бути заборонені [23, с. 146]

З огляду на необхідність забезпечення принципу відкритості адміністративного судочинства, питання застосування фото- та відеозйомки в судовому засіданні викликає постійний резонанс як у нашій країні, так і на міжнародному рівні, оскільки, це, по-перше, є проявом права на доступ до інформації, а, по-друге, відбивається на неупередженості й незалежності судового розгляду. У зв'язку з цим особливий інтерес становить принцип прямих трансляцій і записів у залах судових засідань. Зазначається, що пряме транслявання ЗМІ з зали судових засідань і зйомка такого засідання підлягають забороні завжди, крім тих випадків, коли це прямо дозволяє закон чи уповноважений судовий орган. Транслявання та зйомку можна дозволити лише в тому разі, якщо вони не створюють небезпеки впливу на потерпілих, свідків, учасників судового розгляду, присяжних чи суддів [23, с. 146].

Окреслена проблематика обумовлює наявність питання про співвідношення приватних інтересів учасників справи та інтересів представників громадськості щодо отримання доступу до інформації про судові засідання. Необхідно підтримати окреслений підхід та зазначити про пріоритет захисту персональних даних, а також необхідність створення умов для реалізації учасником судового процесу своїх процесуальних прав.

Відповідно до ч. 7 ст. 10 КАС України, фіксація перебігу судового засідання сторонніми особами, забезпечення до нього доступу шляхом трансляції не повинне перешкоджати як веденню судового засідання адміністративним судом, так і реалізації процесуальних прав учасниками судового процесу. Зазначена норма свідчить про послідовну реалізацію у

національному законодавстві окреслених міжнародних стандартів. Водночас, випадки, коли без достатнього правового обґрунтування має місце заборона доступу представників медіа до судових засідань, або, тим більше, заборона доступу вільних слухачів до суду у цілому доводиться кваліфікувати як порушення засад транспарентності судового процесу. Подібними порушеннями можна вважати й відсутність оприлюднення на офіційній веб-сторінці адміністративного суду онлайн-трансляції судового засідання.

Таким чином, одним з визначальних обов'язків адміністративного суду, відповідно до ст. 10 КАС України, є забезпечення доступу представників громадськості та усіх інших заінтересованих осіб до судових засідань як вільних слухачів, крім випадків, передбачених законодавством про судоустрій та законодавством про адміністративне судочинство. Попри те, що зазначені положення не впливають безпосередньо на визначення етапів та стадій розгляду адміністративної справи і в цілому можуть бути охарактеризовані як технічні по відношенню до здійснення правосуддя, вони становлять собою один з принципів адміністративного судочинства, а тому їх порушення може розглядатись у кожному конкретному випадку як порушення права на справедливий суд у контексті пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Вважаємо, що за наявності таких порушень може відбуватись реагування у порядку, визначеному або законодавством про судоустрій (подання дисциплінарної скарги щодо поведінки судді), або процесуальним законом (подання апеляційної скарги).

Висновки до розділу 3

1. Необхідно критично сприймати науковий підхід П. В. Кіндрат щодо визначення таких показників якості законодавства, як: належне визначення повноважень суб'єктів публічної влади, розвиненість електронного документообігу, корупціогенність як критеріїв, оскільки такі показники є

стосуються засобів ефективного застосування законодавства, а отже є показниками його ефективності, а не якості. Засади нормативного закріплення принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів виділено на основі наукових підходів А. В. Бойко та П. В. Кіндрат та з урахуванням інформаційної складової у відповідних правовідносинах.

2. Актуальне законодавство щодо забезпечення транспарентності у діяльності адміністративних судів має недоліки, виходячи з таких критеріїв якості: конкретність, узгодженість норм між різними, але пов'язаними нормативно-правовими актами (логіко-системний критерій), точність (конкретність) (лінгвістичний критерій).

3. На офіційних веб-сторінках адміністративних судів необхідно розміщувати інформацію стосовно запланованих комунікативних заходів (круглих столів, конференцій тощо), а не тільки стосовно проведених, що сприяє реалізації принципу транспарентності. Крім того, необхідно оприлюднювати контактні дані посадових осіб, відповідальних за контакти адміністративних судів із громадськістю. Така інформація має оприлюднюватись системно.

4. У посадових інструкціях відповідальних посадових осіб апарату адміністративного суду має бути конкретизовано напрями взаємодії із громадськістю, а також відповідні права та обов'язки цих посадових осіб.

5. Необхідно деталізувати правове регулювання порядку участі громадськості у проведенні зборів суддів (ч. 4 ст. 128 Закону «Про судоустрій і статус суддів»). Зокрема, має бути визначено такі питання, як: чи мають складатись списки осіб, яких заплановано запрошувати; в яких випадках, які категорії представників мають запрошуватись; в якому порядку необхідно надсилати запрошення тощо.

6. Гармонізацію нормативно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів із законодавством Європейського Союзу розкрито як окремий напрям розвитку національної правової системи. При цьому використано наукові

напрацювання дослідників проблематики принципів гласності та відкритості адміністративного судочинства: О. І. Гоптарєв, О. А. Мілієнко, В. М. Кондратенко, Г. А. Терещук.

7. Процесам гармонізації нормативно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів із законодавством Європейського Союзу притаманні усі етапи, що характерні для явища гармонізації як такого: визначення проблем правового регулювання та критеріїв гармонізації; порівняльне дослідження; визначення переліку нормативно-правових актів, що підлягають гармонізації, а також її форм, засобів, меж, рівнів; внесення змін до законодавства; реалізації отриманих положень та їх оцінка як на національному, так і на міжнародному рівні.

8. Вимагає додаткової оцінки на відповідність положенням Директиви Європейського парламенту та Ради 2002/58/ЕС від 12.06.2002 р. актуальна практика адміністративних судів щодо висвітлення на своїх офіційних веб-сторінках на веб-порталі «Судова влада України» інформації щодо прізвища, імені та по-батькові сторін у адміністративній справі, оскільки така інформація відноситься до персональних даних.

9. Сприятиме оперативності захисту персональних даних визначення у Законі «Про доступ до судових рішень» порядку усунення з тексту судового рішення персональних даних, що були залишені у тексті внаслідок помилки.

10. Визначення у національному законодавстві окремої позасудової форми вирішення спорів, що виникають у зв'язку із наданням інформаційних послуг (за прикладами, передбаченими у частині 1 статті 34 Директиви Європейського парламенту та Ради 2002/22/ЕС від 07.03.2002 р. та у статті 25 Директиви Європейського Парламенту і Ради № 2018/1972 від 11.12.2018 р.) дозволить забезпечити якість та оперативність розгляду таких спорів. Законодавчою основою для цього є забезпечення незалежності регулятора у сфері медіа (Національна рада з питань телебачення та радіомовлення), основи для чого закладено Законом «Про медіа». Водночас, потребує

усталеності діяльність суб'єктів відповідних інформаційних правовідносин (відповідних підрозділів апарату суду, суб'єктів підприємницької діяльності тощо). Тому запровадження зазначеної форми варто визначити як перспективне. Вироблення рекомендацій щодо спілкування з медіа для суддів адміністративних судів також є перспективним напрямом гармонізації розглядуваного законодавства.

Результати дослідження, які викладені у Розділі 3, відображено у наступних публікаціях автора: [177]; [179].

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено ґрунтовний аналіз теоретичної основи та практичних питань щодо реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів, що дозволило запропонувати вирішення наукового завдання у частині розкриття сутності, змісту та юридичного значення адміністративно-правових засад реалізації зазначеного принципу, розробити конкретні пропозиції, спрямовані на вдосконалення норм адміністративного матеріального та процесуального законодавства. Серед основних висновків сформовані наступні.

1. У комплексних юридичних дослідженнях поняття транспарентності діяльності судової влади уперше розкривається в роботі О. І. Овсяннікової. У подальшому поняття транспарентності досліджувалось в аспекті діяльності органів виконавчої влади та прокуратури. У сучасних дослідженнях має місце зближення наукових підходів до змісту транспарентності в діяльності органів прокуратури та в діяльності органів публічної влади, розширення кола спільних рис транспарентності у цих сферах. Відповідні дослідження проводились стосовно процесуальної діяльності адміністративного суду, але їх предметом були засади гласності та відкритості.

2. З'ясовано зміст терміну «транспарентність» через аналіз його визначень у нормативних актах як: засіб відкритості та прозорості процесу ухвалення рішень; елемент забезпечення доступу громадськості до більшого обсягу інформації стосовно мотивів та підстав ухвалення регулюючих рішень; спосіб посилення підзвітності; засіб забезпечення зворотного зв'язку при проведенні оцінки регуляторної діяльності; засіб зниження рівня інформаційної асиметрії.

Чинниками формування змісту принципу транспарентності у діяльності системи адміністративних судів виступають загальні принципи права, конституційні принципи національної правової системи, принципи

європейського адміністративного права, в тому числі засади належного публічного адміністрування та належного врядування. Крім того, специфіка компетенції адміністративного суду щодо вирішення публічно-правового спору зумовлює необхідність поширення вимог принципу транспарентності не тільки на акти організаційного характеру у діяльності адміністративних судів, але й на судові рішення процесуального характеру: рішення суду та постанови (ч.ч. 3, 4 ст. 241 КАС України). Таким чином, зміст принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів виходить за межі публічного адміністрування у цій сфері (організаційний аспект) та поширюється й на процес здійснення правосуддя (функціональний аспект). Це дає можливість віднести принцип транспарентності до загальних принципів діяльності адміністративних судів.

Принцип транспарентності в діяльності адміністративних судів є нормативно закріпленою основою належної комунікації адміністративних судів з іншими суб'єктами: суб'єктами судової системи, суб'єктами інших гілок влади, а також приватними особами. Така комунікація передбачає не тільки обмін інформацією, але й зворотній зв'язок, що полягає, передусім, у реагуванні адміністративних судів на рівні адміністрування: створення умов для отримання заінтересованими суб'єктами інформації про діяльність адміністративних судів; забезпечення представникам громадськості можливостей бути присутніми у відкритих судових засіданнях; забезпечення представникам громадськості можливостей брати участь у вирішенні питань забезпечення діяльності адміністративних судів тощо.

Вимогами транспарентності як принципу діяльності адміністративних судів є: інформованість приватних осіб із роботою адміністративних судів (як внутрішньоорганізаційною, так і функціональною); своєчасне реагування адміністративного суду на законні звернення, в тому числі щодо реалізації процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків; постійний зв'язок адміністративного суду та інших суб'єктів (з одного боку адміністративний суд враховує у своїй подальшій діяльності результати

розгляду звернень зовнішніх суб'єктів, а з іншого - зовнішні суб'єкти враховують отримані від адміністративного суду відповіді у своїй подальшій діяльності).

Транспарентність діяльності адміністративних судів є умовою забезпечення права на справедливий суд (п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), забезпечення ефективності діяльності адміністративних судів, забезпечення легітимності діяльності судової влади, забезпечення розвитку партнерських засад у організаційних відносинах адміністративних судів та суб'єктів громадянського суспільства; довіри суспільства до діяльності адміністративних судів, як процесуальної так і організаційної. Крім того, транспарентність діяльності адміністративних судів є запобіжником зловживань як повноваженнями, так і процесуальними правами.

Базовими елементами системи адміністративно-правових засад реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів є: природа адміністративного суду як центрального суб'єкта реалізації принципу транспарентності; мета реалізації принципу транспарентності; зв'язок принципу транспарентності з іншими засадами діяльності адміністративних судів; нормативно-правова основа реалізації принципу транспарентності; система суб'єктів правовідносин, що виникають у зв'язку із здійснення принципу транспарентності; форми та засоби реалізації вказаного принципу.

Розвиток транспарентності постає одним з керівних чинників розвитку системи адміністративних судів взагалі та конкретних адміністративних судів, зокрема, в тому числі й діяльності адміністративних судів, як процесуальної, так і внутрішньоорганізаційної. Принцип транспарентності як орієнтир для подальшого розвитку системи адміністративних судів є наступним за значенням після принципу верховенства права.

3. Такі принципи діяльності адміністративних судів, як: доступність правосуддя, компетентність суду, право на перегляд судового рішення,

відкритість та гласність судового процесу та його фіксація за допомогою технічних засобів; офіційне з'ясування всіх обставин справи; державна мова судочинства та діловодства в адміністративному суді характеризуються самостійним змістом, але водночас можуть розглядатись як елементи транспарентності як принципу діяльності адміністративних судів. При цьому принцип транспарентності діяльності адміністративних судів є не тільки складним, але й комплексним, оскільки має єдину спрямованість, що впливає на зміст та реалізацію усієї діяльності адміністративних судів.

Реалізація принципів диспозитивності, змагальності та офіційного з'ясування усіх обставин справи не є можливою без виконання таких вимог транспарентності процесуальної діяльності адміністративного суду, як: забезпечення сторонам можливостей подання достатньої кількості доказів та відстоювання своєї позиції у справі; поінформованість сторін у справі про те, які докази вже подані до адміністративного суду, а які адміністративний суд повинен витребувати за власною ініціативою; переконаність адміністративного суду у наданні сторонам справи достатніх можливостей для розпорядження своїми процесуальними правами, в тому числі щодо предмету спору.

4. Форми та правові засоби реалізації транспарентності є елементом теоретичної моделі реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів.

Форми реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів систематизовано, за критерієм сфери застосування, на організаційні (реалізуються у внутрішньоорганізаційній діяльності адміністративних судів) та функціональні (реалізуються у процесі здійснення правосуддя та інших функцій судової влади, що здійснюються адміністративними судами).

До організаційних форм реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів віднесено: оприлюднення інформації про діяльність адміністративного суду (на його офіційній веб-сторінці на веб-

порталі «Судова влада України», при проведенні комунікативних заходів тощо); отримання та передання за належністю уповноваженим особам суду (голови суду тощо) звернень з питань організаційної діяльності у межах системи адміністративних судів; форми взаємодії органів суддівського самоврядування з іншими суб'єктами, передбачені Законом «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 4 ст. 128 та ч. 11 ст. 133).

До функціональних форм реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів віднесено: оприлюднення інформації щодо процесуальної діяльності адміністративного суду, в тому числі винесені ним судові рішення; забезпечення учасникам судового процесу можливості бути обізнаними про свої процесуальні права та обов'язки, а також про стан та перспективи розгляду своєї справи; одержання та передання за належністю звернень заінтересованих осіб з питань процесуальної діяльності адміністративного суду, у випадках, передбачених законом.

5. Без належної організації роботи судів неможливою є реалізація гарантій транспарентності, закріплених законодавством про адміністративне судочинство. Це свідчить про тісний взаємозв'язок організаційних та функціональних форм на практиці, а також підкріплює висновок про цілісність принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів.

Оприлюднення інформації про внутрішньоорганізаційну діяльність у системі адміністративних судів, як форма реалізації принципу транспарентності має реалізовуватись на засадах концепції public-relations, що передбачає не тільки надання достатньої та доступної інформації, але й створення та підтримання позитивної оцінки діяльності системи адміністративних судів з боку інших суб'єктів (приватних осіб, громадськості, органів державної влади та органів місцевого самоврядування). Така діяльність вимагає наявності фахових компетентностей, що актуалізує зосередження її здійснення в межах окремого структурного підрозділу апарату адміністративного суду.

Умовами ефективності такої форми реалізації принципу транспарентності як присутність представників громадськості на зборах судді (ч. 4 ст. 128 Закону «Про судоустрій і статус суддів») є: усунення наявних недоліків щодо оприлюднення інформації про роботу адміністративних судів та забезпечення обізнаності представників громадськості щодо питань, які становлять для них інтерес; оприлюднення інформації про заплановане проведення зборів суддів конкретного суду та забезпечення фізичної можливості вказаним представниками бути присутніми.

6. Правові засоби забезпечення реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів - це визначені законодавством про судоустрій та адміністративне судочинство системно відокремлені правові способи та методи, що реалізуються у передбаченому законодавством порядку уповноваженими суб'єктами та спрямовані на реальне втілення соціальних цінностей, що становлять зміст транспарентності, у діяльності адміністративних судів (інформування приватних осіб, належне реагування на звернення приватних осіб, взаємозв'язок між суб'єктами системи адміністративних судів та приватними особами).

Правові засоби забезпечення реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративного суду доцільно систематизувати за критерієм сфери діяльності адміністративного суду: організаційна діяльність; функціональна діяльність.

Визначальними елементами юридичної конструкції правових засобів забезпечення реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів є такі. По-перше, рівні залучення громадськості до прийняття владних рішень щодо організації діяльності системи адміністративних судів (інформування громадськості; консультування, публічний діалог та партнерство носять обмежений характер). По-друге, ознаки вказаних засобів (нормативна визначеність, системний характер, спрямованість на досягнення обізнаності щодо діяльності адміністративних

судів, своєчасного реагування уповноважених осіб на звернення представників громадськості, підтримання постійного взаємного зв'язку між адміністративними судами та громадськістю). По-третє, визначення вказаних засобів як передбачених законом механізмів, застосування яких сприяє реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів. Зазначена конструкція актуальна як для організаційних, так і для функціональних засобів.

Принцип транспарентності знаходить реалізацію при застосуванні як найзагальніших засад, так і спеціальних норм законодавства, що визначає діяльність адміністративних судів. Вказане актуалізує систематизацію правових засобів реалізації принципу транспарентності в адміністративному судочинстві за цільовим критерієм: правові засоби, реалізація яких безпосередньо забезпечує реалізацію принципу транспарентності та правові засоби, реалізація яких опосередковано сприяє реалізації вимог цього принципу.

Забезпечення належного функціонування ЄСІТС можна визначити як універсальний засіб реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів.

7. Якісне законодавство щодо реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів передбачає наявність у нього таких ознак, як інституційна визначеність (наявність визначеного кола суспільних відносин, що ним регулюються) та системність (визначеність змістових елементів зазначеного законодавства та зв'язків між ними). Інституційна визначеність обумовлюється: реалізацією соціальними цінностями, що становлять зміст транспарентності (обізнаність про діяльність, належне реагування на звернення, постійна взаємодія); притаманністю правовідносинам щодо реалізації зазначеного принципу інформаційної складової. Системність обумовлюється існуванням форм (організаційних та функціональних) та структурно відокремлених засобів реалізації зазначеного принципу (процедури діяльності уповноважених суб'єктів, фактична

діяльність цих суб'єктів, діяльність щодо удосконалення правового регулювання застосування вказаних засобів).

Принцип транспарентності передбачає обмін інформацією між адміністративним судом та іншими суб'єктами (приватні особи, громадськість, органи влади тощо), що зумовлює виділення інформаційної складової у правовідносинах, що виникають у зв'язку із реалізацією принципу транспарентності. Тому, на основі наукових підходів П.В. Кіндрат та А.В. Бойко, критерії якісного законодавства щодо реалізації вказаного принципу систематизовано на: юридичні (нормативність, прийняття у визначеному порядку, конкретність, належне визначення мети реалізації норм у сфері адміністративного судочинства), логіко-системні (логічність визначення норм, узгодженість логічних зв'язків), лінгвістичні (точність, ясність, доступність, лаконічність).

Необхідними умовами формування якісного законодавства щодо реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративного суду є: імплементація норм європейського та міжнародного права щодо реалізації зазначеного принципу; доступність законодавства для осіб, які не є юристами; своєчасність систематизації та оновлення вказаного законодавства.

8. Гармонізація нормативно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів із законодавством Європейського Союзу передбачає зближення положень національного законодавства із положеннями права Європейського Союзу у цій сфері. Засобами такого зближення постають: усунення суперечностей; опрацювання спільних стандартів транспарентності у діяльності адміністративних судів. Обов'язковим засобом гармонізації виступає приведення положень національного законодавства у відповідність із Директивами Європейського Союзу у сфері захисту персональних даних, діяльності медіа та взаємодії адміністративних судів із медіа та громадськістю.

Гармонізація у досліджуваній сфері передбачає врахування трьох рівнів зарубіжного законодавства у сфері транспарентності діяльності судів, в тому числі адміністративних: законодавство власне Європейського Союзу як інституційно відокремленого правового утворення; законодавство окремих держав-членів ЄС; міжнародне право як основа законодавства ЄС. При цьому мають враховуватись зазначені та інші зв'язки між такими рівнями відповідно до права ЄС.

Основними напрямками гармонізації є: забезпечення верховенства права, поваги до прав та основоположних свобод людини; захист персональних даних; судове співробітництво; загальнодоступність інформаційних технологій у діяльності адміністративних судів; якість інформаційних послуг; розвиток обміну досвідом, зміцнення контактів між адміністративними судами та різними сферами громадянського суспільства, як в Україні, так і в ЄС; доступність правосуддя у адміністративному суді.

У контексті гармонізації національного законодавства у досліджуваній сфері та законодавства ЄС виділено наступні актуальні проблеми, які потребують вирішення на законодавчому рівні: забезпечення збалансованості у таких сферах, як суб'єктивне право на доступ до офіційних документів та суб'єктивне право на захист персональних даних; вимоги щодо прозорості діяльності офіційних інституцій та вимоги щодо збереження таємниці приватного життя; визначення підстав втручання у право на захист персональних даних.

9. Запропоновано наступні конкретні пропозиції щодо внесення змін до законодавства:

- з метою законодавчого закріплення права сторони у адміністративній справі у межах принципу гласності та відкритості на інформацію не тільки про результати розгляду її справи, але й про результати її вирішення доцільно доповнити перше речення частини першої статті 11 КАС України словами «та вирішення», і викладення зазначеного речення у такій редакції: «Ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про дату, час і місце

розгляду своєї справи або обмежений у праві отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду та вирішення його судової справи»;

- з метою уточнення нормативного визначення повноваження адміністративного суду щодо проведення розгляду справи відкрито або у закритому судовому засіданні, і в якій частині, пропонується: виключити з частини 9 статті 10 КАС України останнє речення; доповнити частину 8 зазначеної статті після слів «Розгляд справи у закритому» словами «повністю або частково»;

- з метою забезпечення узгодженості визначення у п. 25 Положення про ЄСІТС порядку звернення до адміністративного суду із загальними положеннями національного законодавства, зокрема загальними вимогами діловодства, необхідно внести зміни до пункту 25 Положення про ЄСІТС, викласти пункт 25 у такій редакції: «..., якщо інше не передбачено законодавством»;

- з метою законодавчого закріплення обов'язку державного виконавця, приватного виконавця вносити до АСВП відомості щодо внесених змін до документів виконавчого провадження необхідно внести зміни до абз. 1 п. 2 р. 4 Положення про АСВП, викласти його в такій редакції: «... про проведення всіх виконавчих дій, прийняття процесуальних рішень, внесені зміни до виконавчих документів» вдосконалення адміністративних матеріальних та процесуальних норм, дія яких спрямована на забезпечення транспарентності адміністративного судочинства;

- з метою уточнення визначення кола відомостей, що підлягають внесенню у комп'ютерну програму «Діловодство спеціалізованого суду» доцільно внести зміни до абз. 5 розділу 2 Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 № 30, доповнення його після слів «... з однієї судової інстанції до іншої» словами «, передачі судових справ з одного суду до іншого»;

- з метою уточнення нормативного забезпечення належного способу направлення процесуальних документів у разі відсутності у сторони у справі зареєстрованого Електронного кабінету у системі ЄСІТС запропоновано внести зміни до п. 17 Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженого рішенням Ради суддів України від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, доповнити зазначений пункт наступними словами: «Особам, які не зареєстрували електронного кабінету в ЄСІТС, суд направляє документи у справі у порядку, визначеному процесуальним законодавством»;

- з метою уточнення врегулювання правового значення електронного цифрового підпису на процесуальному документі необхідно внести зміни до п. 26 Положення про ЄСІТС, доповнити його наступними словами: «Кваліфікований електронний цифровий підпис та особистий підпис є ідентичними».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне судочинство України: теорія та практика: монографія. Ред. О.М. Нечитайло. К.: ВАІТЕ, 2015. 288 с.
2. Андронов І. В. Транспарентність судової влади в умовах діджиталізації цивільного судочинства. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 127–133.
3. Баєва Л.В., Назаренко П.Г. Класифікація принципів судової влади в Україні: загальнотеоретичний аналіз. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2017. № 28. С. 19-22.
4. Баєва О.І. Організаційні основи судочинства: адміністративно-правовий аспект: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права». Київ, 2021. 239 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0422U100064/> (дата звернення: 03.03.2023).
5. Бакутін Є.І. Адміністративно-правове регулювання використання технічних засобів фіксації правопорушень: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 170 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0421U104079/> (дата звернення: 12.02.2024 р.).
6. Берназюк О. Адміністративні електронні послуги: поняття та умови впровадження в Україні. *Підприємництво, господарство, право*. 2019. №5. С. 196-199.
7. Берназюк Я.О. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/182593-kategoriya-yakist-zakonu-yak-skladova-printsipu-verkhovenstva-prava-ta-garantiya-zastosuvannya-sudom-naybilsh-spriyatlivogo-dlya-osobi-tlumachennya-zakonu> (дата звернення: 29.02.2024 р.).
8. Бліхар М. М. Правові засади взаємодії органів судової влади та громадянського суспільства: боротьба за верховенство права та незалежність суддів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. No 2.

С. 84–86. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-2/19> (дата звернення: 28.01.2024 р.).

9. Бойко А.В. Якість адміністративно-процесуального законодавства: питання теорії та практики: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Університет митної справи та фінансів. Дніпро, 2019. 192 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0419U004784/> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

10. Бойко І.В., Соловійова О.М. Європейські стандарти та український концепт адміністративної процедури. Modern researches: progress of the legislation of Ukraine and experience of the European Union : Collective monograph. Riga : Izdevniecība “Baltija Publishing”, 2020. Part 1. P. 442–462.

11. Буроменський М., Сердюк О., Підкуркова І. Суди у відносинах з журналістами та ЗМІ: Посібник для суддів. Київ, 2008. 64 с.

12. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2016. Т. 5: Адміністративне право / редкол.: Ю.П. Битяк (голова) та ін. 2020. 960 с.

13. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2016. Т. 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол.: В.Т. Нор (голова) та ін. 2020. 1005 с.

14. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2017. Т. 2: Філософія права / редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін. 2017. 1128 с.

15. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

16. Андрійчук М.Т., Андрійчук Т.С. Взаємодія мас-медіа та органів державної влади. КПП ім. Ігоря Сікорського. Київ, КПП ім. Ігоря Сікорського, 2018. 114 с.

17. Висновки Європейської ради щодо України та заявок на членство України, Республіки Молдова та Грузії, 23 червня 2022 року. URL: <http://surl.li/rgahv> (дата звернення: 06.03.24 р.).

18. Висновок КРЄС № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів. URL:

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/OPINION_No_25_UK_final.pdf (дата звернення: 06.03.2023 р.).

19. Гаврилюк О.О. Принцип гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2012. 196 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0412U006211/> (дата звернення: 18.12.2023 р.).

20. Гаврюшенко Г. В. Організаційно-правові засади забезпечення транспарентності прокурорської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 217 с.

21. Голова Вишгородського суду розпорядилась не допускати вільних слухачів на відкриті засідання: що з цим рішенням не так. URL: <https://watchers.media/articles/golova-vyshgorodskogo-sudu-rozporyadylas-ne-dopuskaty-vilnyh-sluhachiv-na-vidkryti-zasidannya-shho-z-tsym-rishennyam-ne-tak/> (дата звернення: 06.03.24 р.).

22. Голубєва Н.Ю. Електронне судочинство: міжнародний досвід: монографія. Одеса: Фенікс, 2020. 204 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14039> (дата звернення: 01.02.2024 р.).

23. Гоптарєв О.І. Адміністративно-правові засади забезпечення принципу відкритості адміністративного судочинства в період розбудови громадянського суспільства: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Донецький юридичний інститут МВС України. Кривий Ріг, 2019. 214 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0421U103069/> (дата звернення: 01.02.2024 р.).

24. Громадянам. Київський окружний адміністративний суд. URL: <https://adm.ko.court.gov.ua/sud1070/> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

25. Губачова Д.В. Взаємодія громадських об'єднань з суб'єктами публічної адміністрації: адміністративно-правовий аспект: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2024. 188 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0424U000027/> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

26. Дзьобань О.П. Філософія інформаційного права: світоглядні й загальнотеоретичні засади. Монографія. Харків, Майдан, 2013. 360 с.

27. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2018/1972 від 11 грудня 2018 року про запровадження Європейського кодексу електронних комунікацій: директива Європейського Союзу від 11.12.2018 р. № 2018/1972. Офіційний вісник Європейського Союзу від 17.12.2018 — 2018 р., / L 321 /, стор. 36.

28. Довідка про стан організації діяльності Київського окружного адміністративного суду протягом 2017 року. URL: https://adm.ko.court.gov.ua/sud1070/inform/rezyljtatu_dovidka (дата звернення: 24.02.2024 р.).

29. Дорогих С.О. Правові та організаційні основи інформаційної діяльності законодавчої гілки влади в Україні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2017. 208 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0417U003322/> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

30. Дудар С.К. Критерії якості закону: проблема доктринального визначення в аспекті правової інтеграції України та ЄС. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 23–26.

31. Європейське право: право Європейського союзу: підручник: у 3 кн. За заг. ред. В.І. Муравйова. К.: Ін Юре, 2015. Кн. перша: Інституційне право Європейського союзу. В.І. Муравйов, О.М. Шпакович, О.М. Лисенко, О.В. Св'ятун. К.: Ін Юре, 2015. 312 с.

32. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Ред. група: Д. Вон, І. Зарецька, С. Сученко, В. Валанчюс, Ю. Землицька (відп. ред.), К. Мадоян. Київ, 2015. 708 с.

33. Єдаменко І.В. Адміністративно-правові засади функціонування суддівського самоврядування в Україні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Вищий навчальний заклад «Відкритий міжнародний університет розвитку людини

«Україна». Київ, 2016. 230 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0416U005173/> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

34. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

35. Ємеянов В. М., Берсан Є. В. Проблеми та перспективи розвитку електронного урядування в Україні. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Державне управління. 2016. Т. 281. Вип. 269. С. 11-17.

36. Єсімов С. С., Бондаренко В. А. Транспарентність як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій. Соціально-правові студії. 2018. Випуск 1. С. 42–49. URL: <https://bit.ly/3mnvZvZ> (дата звернення: 12.04.2023).

37. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. Офіційний вісник України офіційне видання від 15.12.2008 — 2008 р., № 93, стор. 89, стаття 3103, код акта 45085/2008

38. Загальна теорія права: підручник / О.В. Петришини, Д.В. Лук'янов, С.І. Максимов, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2020. 568 с.

39. Збори суддів 29 серпня 2023 року о 13:00 год. URL: https://1aa.court.gov.ua/sud4850/info_sud/samovrjaduvahhja/1468245 (дата звернення: 24.02.2024 р.).

40. Звіт по темі: «Механізми гармонізації законодавства України з європейським та міжнародним правом». Інститут Держави і права імені В.М.Корецького НАН України. № 0212U004690. Київ, 2011. 17 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0212U004690/> (дата звернення: 06.03.24 р.).

41. Звіт про виконання Вищою радою правосуддя Закону України «Про доступ до публічної інформації» у жовтні 2023 року. URL: <https://hcj.gov.ua/statistics/zvit-pro-vykonannya-vyshchoyu-radoyu-pravosuddya-zakonu-ukrayiny-pro-dostup-do-62> (дата звернення: 16.11.2023).

42. Звіт про результати реалізації проєктів регіонального розвитку, визначених Планом заходів з реалізації у 2021-2023 роках Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року за 9 місяців 2021 року. URL: <http://surl.li/rlcji> (дата звернення: 16.11.2023).

43. Іванищук А.А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні: дис. ... д.ю.н.: 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2017. 466 с.

44. Іванова Л.Ю. Форми адміністративно-юрисдикційної діяльності органів внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2015. 135 с. URL: (дата звернення: 02.02.2024 р.).

45. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики: моногр. За ред Р. А. Калюжного та В. О. Шамрая. К., Акад. ДПС України, 2002. 296 с.

46. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2022 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/zvit_2022.pdf (дата звернення: 24.01.24 р.).

47. Інформація про діяльність суду. URL: <https://adm.ko.court.gov.ua/sud1070/inform/> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

48. Інформація про надходження до бюджету Харківської області місцевих податків і зборів станом на 01.02.2022 URL: <https://kharkivoda.gov.ua/dokumenti/487/3364/3388/114577> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

49. Калушка В.М. Адміністративно-правові засади державної мовної політики України: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2024. 223 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0424U000032/> (дата звернення: 06.03.2024 р.).

50. Київський окружний адміністративний суд впроваджує додатковий засіб комунікації. URL: <https://adm.ko.court.gov.ua/sud1070/pres-centr/news/1290043/> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

51. Київський окружний адміністративний суд. Прес-центр. URL: <https://adm.ko.court.gov.ua/sud1070/pres-centr/> (дата звернення: 16.11 2023).

52. Київський окружний адміністративний суд. URL: <https://adm.ko.court.gov.ua/sud1070/> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

53. Кіндрат П.В. Теоретичні засади оцінки ефективності законодавства в інформаційній сфері: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2017. 175 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0417U003975/> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

54. Коврах В.А. Оскарження адміністративних актів в адміністративному судочинстві: дис. ... доктор філософії: 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2021. 148 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0821U102392/> (дата звернення: 19.12.2023 р.).

55. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Офіційний вісник України. Офіційне видання від 26.08.2005 – 2005 р., № 32, стор. 11, стаття 1918, код акта 33303/2005.

56. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень. Конференція міжнародних неурядових організацій Ради Європи. 2009. 19 с. URL: <https://rm.coe.int/16802eeddb> (дата звернення 18.01.2024).

57. Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України: навч. посібник. Київ: Прецедент, 2007. 613 с.

58. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. Урядовий кур'єр офіційне видання від 17.11.2010 — № 215

59. Кондратенко В.М. Адміністративно-правові засоби забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю: дис. ... д.ю.н.: 12.00.07. Приватна установа

«Науково-дослідний інститут публічного права». Харків, 2019. 471 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0519U001669/> (дата звернення: 12.02.2024 р.).

60. Кондратенко В.М. Принципи гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Нац. академія внутрішніх справ. Київ, 2013. 226 с.

61. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Голос України офіційне видання від 13.07.1996 — № 128.

62. Конституція України. Науково-практичний коментар / гол. редкол. В.Я. Тацій, відп. секретар О.В. Петришин. Х.: Право, 2011. 1128 с.

63. Корецький І.О. Принцип змагальності сторін в адміністративному судочинстві: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2017. 223 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0417U004757/> (дата звернення: 06.03.2024 р.).

64. Королько, В. Г. Паблік рилейшнз. Наукові основи, методика, практика. Київ, 2001. 400 с.

65. Коропатнік І.М. Адміністративно-правові засади взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України: дис. ... д.ю.н.: 12.00.07. Міжрегіональна Академія управління персоналом. Київ, 2016. 523 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0517U000027/> (дата звернення: 22.02.2024 р.).

66. Коршун А. О. Зміст принципу гласності і відкритості діяльності органів судової влади: загальноправовий аспект. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. No 3. С. 54–60.

67. Коршун А. О. Принцип гласності і відкритості діяльності органів судової влади. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Київ: Хай-Тек-Прес, 2022. 191 с.

68. Кошова О.В. Транспарентність сучасної судової влади. Філософські та методологічні проблеми права. 2015. № 1–2. С. 209–216.

69. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 29.06.2001 — 2001 р., № 25, стаття 131.

70. Кудіна О. А. Транспарентність влади в Україні: проблеми становлення та чинники забезпечення. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2013. Т. 21. Вип. 23 (4). Політологія. С. 33–38.

71. Курко О.М. Адміністративно-правові форми прокурорської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, 2014. 182 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0415U001997/> (дата звернення: 02.02.2024 р.).

72. Лавренюк Ю.Ф. Пріоритетні напрями антикорупційної політики України. Державне управління. 2014. 1(1). С. 35-37.

73. Ленівський Р.В. Законність і правопорядок в Україні: адміністративно-правові засоби забезпечення: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Вищий навчальний заклад "Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна". Київ, 2018. 178 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0418U004004/> (дата звернення: 12.02.2024 р.).

74. Мазурик С.В. Інформаційно-правове забезпечення діяльності органів прокуратури України: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2017. 222 с.

75. Мамчур Л.О. Адміністративно-правові засади взаємодії правоохоронних органів України з публічними інституціями: дис. ... к.ю.н. спец.: 12.00.07. Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2019. 220 с.

76. Мілієнко О.А. Принципи гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України: теорія, досвід реалізації та адаптації до європейських стандартів: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. 254 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0417U000128/> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

77. Мозолевська О.М. Правові засади інформаційних відносин у системі місцевих загальних судів України: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2013. 220 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0413U002251/> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

78. Москвич Л. Принципи ефективності судової системи. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5759/1/Moskvych_103.pdf (дата звернення: 27.11.23 р.)

79. Наказ керівника апарату Верховного Суду від 19 жовтня 2022 року №151 «Про організацію роботи щодо оприлюднення публічної інформації та забезпечення до неї доступу». URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/norm_prav_akti/ (дата звернення: 05.02.2024 р.).

80. Наливайко Л., Романов М. Поняття, ознаки та значення транспарентності в контексті євроінтеграції. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/1. С. 158–163.

81. Ніронка Ю.М. Адміністративно-правове забезпечення громадського контролю за діяльністю органів публічної влади: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права». Київ, 2020. 216 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0420U100681/> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

82. Новікова Т.В. Транспарентність адміністративного процесу в умовах діджиталізації. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2-4. С. 46-52.

83. Нормативно-правові акти, якими у своїй діяльності керується Київський окружний адміністративний суд. URL: https://adm.ko.court.gov.ua/sud1070/pro_sud/normativno_pravovi_zasadu_1/ (дата звернення: 13.02.2024 р.).

84. Овсяннікова О.О. Транспарентність судової влади: дис. ... к.ю.н.: 12.00.10. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого.

Харків, 2009. 271 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0409U005250/> (дата звернення: 24.11.23)

85. Олексіюк Т.М. Доступ до публічної інформації в Україні у контексті Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2023. 234 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0424U000045/> (дата звернення: 06.03.2024).

86. Онлайн трансляції судових засідань. URL: <https://court.gov.ua/affairs/online/> (дата звернення: 12.04.2023).

87. Онлайн-трансляції судових засідань Вінницького окружного адміністративного суду. URL: <https://court.gov.ua/affairs/online/sud0270> (дата звернення: 06.03.24 р.).

88. Онлайн-трансляції судових засідань Київського окружного адміністративного суду. URL: <https://court.gov.ua/affairs/online/sud1070> (дата звернення: 06.03.24 р.).

89. Організаційно-розпорядчі документи Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/norm_prav_akti/ (дата звернення: 05.02.2024 р.).

90. Організація судових та правоохоронних органів: підручник / за ред. І.Є. Марочкина. Х.: Право, 2013. 448 с.

91. Основні принципи незалежності судових органів від 13.12.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text (дата звернення: 24.01.24 р.).

92. Охотницька Н.В. Поняття і принципи побудови судової системи України. Науковий вісний ЛДУВС. 2014. № 3. С. 12-20

93. Пашковська М. В. Поняття транспарентності в сучасній науці Державне управління. *Ефективність державного управління*. 2013. № 34. С. 135-143.

94. Перелік відомостей, що становлять службову інформацію та можуть міститися в документах Київського окружного адміністративного суду. Київський

окружний адміністративний суд. URL: https://adm.ko.court.gov.ua/sud1070/nakaz_pro_slujbovu_info/ (дата звернення: 13.04.2023).

95. Пилаєва В.М. Адміністративно-правові засади забезпечення транспарентності в діяльності органів виконавчої влади в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харківський нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. Харків, 2017. 245 с.

96. Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації. Указ Президента від 05 травня 2011 року № 547. Офіційний вісник Президента України. 2011. № 15. Ст. 708.

97. Піляй І.В. Принцип транспарентності в діяльності органів прокуратури України: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2018. 143 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0418U003793/> (дата звернення: 18.12.2023 р.).

98. План роботи Одеської обласної державної (військової) адміністрації на I квартал 2024 року. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/plan-roboty-odeskoyi-oblasnoyi-derzhavnoyi-vijskovoi-administracziyi-na-i-kvartal-2024-roku.pdf> (дата звернення: 18.12.2023 р.).

99. Положення про апарат Київського окружного адміністративного суду. URL: https://adm.ko.court.gov.ua/userfiles/Polozh_pro_aparat.pdf (дата звернення: 06.03.2023 р.).

100. Положення про Відділ документального забезпечення і контролю (канцелярія) Київського окружного адміністративного суду. URL: https://adm.ko.court.gov.ua/userfiles/Polozh_pro_viddil.pdf (дата звернення: 24.02.2024 р.).

101. Положення про Раду суддів України, затверджене рішенням З'їзду суддів України від 16.09.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-10#Text> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

102. Порядок та механізм витрачання бюджетних коштів. URL: <https://adm.ko.court.gov.ua/sud1070/inshe/finances/> (дата звернення: 06.03.24 р.).

103. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/Handbook_data_protection_UKR.pdf (дата звернення: 06.03.24 р.).

104. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 02.02.2022 р. у справі № 9901/39/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103133039> (дата звернення: 03.03.2023).

105. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.09.2023 р. у справі № 204/2321/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113701392> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

106. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 23.04.2019 р. у справі № 826/8550/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81399199> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

107. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 17.05.2023 р. у справі № 120/2366/22-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110923762> (дата звернення: 03.03.2023).

108. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 25.07.2023 р. у справі № 460/30010/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112414561> (дата звернення: 03.03.2023).

109. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 15.02.2024 р. у справі № 640/26225/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117022624> (дата звернення: 03.03.2023).

110. Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 15.06.2023 р. у справі № 500/4737/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111724550> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

111. Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду від 03.10.2019 р. у справі № 2а/0270/3539/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84827701> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

112. Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду від 25.08.2020 р. у справі № 133/1800/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91159127> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

113. Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду від 27.09.2022 р. у справі № 120/17594/21-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106465367> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

114. Постанова Третього апеляційного адміністративного суду від 21.11.2019 р. у справі № 160/6623/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85929258> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

115. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 01.10.2020 р. у справі № 826/3167/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92051018> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

116. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 17.01.2024 р. у справі № 320/21069/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116395671> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

117. Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40742> (дата звернення: 12.03.2023 р.).

118. Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за зверненням зборів суддів Дніпровського районного суду міста Києва та повідомленням судді Дніпровського районного суду міста Києва Іваніної Ю.В.: рішення Вищої ради правосуддя від 23.01.2024 р. № 174/0/15-24. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/43454> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

119. Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Білоцерківського міськрайонного суду Київської області Буцмака Ю.Є.: рішення Вищої ради правосуддя від 14.11.2023 р. № 1053/0/15-23. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/41363> (дата звернення: 15.11.2023).

120. Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Львівського апеляційного суду Стельмаха І.О.: рішення Вищої ради правосуддя від 08.02.2024 р. № 370/0/15-24. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/43716> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

121. Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Київського окружного адміністративного суду Колеснікової І.С.: рішення Вищої ради правосуддя від 14.12.2023 р. № 1312/0/15-23. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/42489> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

122. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 24.02.2017 — 2017 р., / 7-8 /, стор. 6, стаття 50.

123. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя: Закон України від 14.07.2021 р. № 1635-IX. Голос України офіційне видання від 04.08.2021 — № 146.

124. Про втручання в діяльність суддів та тиск на органи суддівського самоврядування: рішення Ради суддів України від 22.07.2015 р. № 72. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr072414-15#Text> (дата звернення: 13.04.2023 р.).

125. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Голос України офіційне видання від 31.12.2015 — № 250.

126. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. Урядовий кур'єр офіційне видання від 18.04.2006 — № 73, / 73-74 /.

127. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.

128. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 1. Ст. 1.

129. Про електронні довірчі послуги. Закон України 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 45, ст.400.

130. Про затвердження Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження: наказ Міністерства юстиції України від 05.08.2016 р. № 2432/5. Офіційний вісник України офіційне видання від 23.08.2016 — 2016 р., № 64, стор. 454, стаття 2182, код акта 82815/2016

131. Про затвердження Положення про автоматизовану систему документообігу суду: рішення Ради суддів України від 02.04.2015 р. № 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0025414-15#Text> (дата звернення: 07.03.2024 р.).

132. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних: постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 835. Офіційний вісник України офіційне видання від 03.11.2015 — 2015 р., № 85, стор. 10, стаття 2850, код акта 79096/2015.

133. Про затвердження Положення про порядок проведення громадських слухань в місті Києві: рішення Київської міської ради від 12.11.19 р. № 41/7614. URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/poryadok-provedennya-gromadskyh-sluhan> (дата звернення: 24.02.2024 р.)

134. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

135. Про затвердження Типового положення про апарат суду: наказ Державної судової адміністрації України від 08.02.2019 р. № 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0131750-19#Text> (дата звернення: 28.01.2024 р.).

136. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. Голос України офіційне видання від 16.09.2010 — № 172.

137. Про інформаційні агентства. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 13. Ст. 83.

138. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 01.12.1992 — 1992 р., № 48, стаття 650.

139. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. Урядовий кур'єр офіційне видання від 26.01.2023 — № 18.

140. Про надання публічної інфо про діяльність органів держвлади, судів та установ правосуддя: рішення Ради суддів України № 8 від 03.02.2023 р. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents?id=146&page=7&per-page=8#> (дата звернення: 22.02.2024 р.).

141. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення: 22.02.2024 р.).

142. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки : Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. Офіційний вісник України. 2021. № 17. С. 29. Ст. 836.

143. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. Ст. 545.

144. Про телебачення і радіомовлення. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 10. Ст. 43.

145. Про телекомунікації. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 12. Ст. 155.

146. Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі: Указ Президента України від 16.11.2004 р. № 1417/2004. Урядовий кур'єр офіційне видання від 24.11.2004 — № 224.

147. Протокол Громадських слухань проєктів містобудівної документації 24 жовтня 2023 року. URL: https://rada-uzhgorod.gov.ua/rada_docs/show/protokol-hromadskykh-slukhan-proiektiv-mistobudivnoi-dokumentatsii-24-zhovtnia-2023-roku (дата звернення: 06.03.2023 р.).

148. Рекомендація № R (81) 19 про доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні державних органів. URL: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-r-81-19-pro-dostup-do-informatsiyi-shho-znahodytsya-u-rozporyadzhenni-derzhavnyh-organiv/> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

149. Рекомендація № R (95) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_95_11_1995_09_11.pdf (дата звернення: 06.03.2023 р.).

150. Рекомендація Rec(2003)13 Комітету Міністрів державам-членам «Щодо надання інформації через засоби масової інформації стосовно кримінального судочинства» (прийнята Комітетом Міністрів 10 липня 2003 року на 848-му засіданні заступників Міністрів). URL: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-rec-2003-13-shhodo-nadannya-informatsiyi-cherez-zasoby-masovoyi-informatsiyi-stosovno-kryminalnogo-sudochynstva/> (дата звернення: 06.03.24 р.).

151. Риндюк В.І. Якість та ефективність законодавства: співвідношення понять. *Правове регулювання економіки*. 2018. № 17. С. 80-90. URL:

<https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/48046b69-891c-4c19-b83c-befac97c6b84/content> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

152. Рішення Вищої ради правосуддя від 11.05.2021 р. № 992/0/15-21. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/680> (дата звернення: 22.02.2024 р.).

153. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та 65 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 5 частини першої статті 3, абзацу третього частини третьої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції», пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб»: рішення Конституційного Суду України від 06.06.2019 р. № 3-р/2019. Офіційний вісник України офіційне видання від 05.07.2019 — 2019 р., № 51, стор. 58, стаття 1752, код акта 94956/2019.

154. Романченко О. Транспарентність регуляторів фінансового ринку та розвиток ризик-менеджменту у фінансових установах. URL: (дата звернення 12.09.2023).;

155. Савчук Р.М. Перекладач як учасник адміністративного судочинства: процесуальний статус, компетентність, неупередженість: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 204 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0418U000646/> (дата звернення: 20.12.2023 р.).

156. Словник іншомовних слів / Укл.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ, 2000. 680 с.

157. Смокович М. Електронне судочинство оперативно вирішує правові спори, а в сучасних умовах пандемії гарантує безпеку учасникам процесу.

URL: <https://www.facebook.com/supremecourt.ua/posts/812437012864519/> (дата звернення: 15.11.2023).

158. Смокович М.І. Адміністративне судочинство як фактор глобалізації захисту прав людини. *Юридичний вісник*. 2012. № 2(23). С. 65-69.

159. Смокович М.І., Бевзенко В.М. Адміністративний процес України: теорія, практика. Заг. ред. В.М. Бевзенка. Київ: ВД «Дакор», 2021. 1204 с.

160. Суд у Чернігові заборонив журналістам аудіофіксацію відкритого засідання. URL: <https://imi.org.ua/news/sud-u-chernigovi-zaboronyv-zhurnalistam-audiofiksatsiyu-vidkrytogo-zasidannya-i55410> (дата звернення: 06.03.24 р.).

161. Таіров А.І. Інформаційне забезпечення функціонування органів державної влади: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2010. 20 с.

162. Терещук Г.А. Зарубіжний досвід забезпечення принципу транспарентності та «доброго врядування» в діяльності публічної адміністрації. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2019. № 3 (65). С. 222-226.

163. Терещук Г.А. Концептуальні засади адміністративно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності органів публічної адміністрації України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Західноукраїнський нац. ун-т. Тернопіль, 2021. 414 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0521U101344/> (дата звернення: 14.11.2023).

164. Тертична Е.В. Судова влада у концепції поділу влади в Україні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права». Львів, 2014. 233 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0414U002942/> (дата звернення: 23.11.23)

165. Тимченко Г.П. Принципи цивільного та адміністративного судочинства в Україні: проблеми теорії і практики: дис. ... д.ю.н.: 12.00.07. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАНУ. Київ, 2012. 412 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0512U000770/> (дата звернення: 22.02.2024 р.).

166. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р.. Офіційний

вісник України офіційне видання від 26.09.2014 — 2014 р., № 75, том 1, стор. 83, стаття 2125.

167. Узагальнені дані запитів про доступ до публічної інформації у Житомирській обласній раді за січень-грудень 2023 року. URL: <https://zt.gov.ua/dlia-hromadskosti/dostup-do-publichnoji-informatsiji/zvit-pro-robotu-iz-zapytamy/23390-uzahalneni-dani-zapytiv-pro-dostup-do-publichnoi-informatsii-u-zhytomyrskii-oblasnii-radi-za-sichen-hruden-2023-roku> (дата звернення: 20.12.2023 р.).

168. Ул'яновська О.В. Адміністративно-правові засади реалізації права на судовий захист в Україні: дис. ... д.ю.н.: 12.00.07. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права». Київ, 2019. 389 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0519U000346/> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

169. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 17.11.2022 р. у справі № 560/5541/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107370414> (дата звернення: 20.12.2023 р.)

170. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 02.02.2023 р. у справі № 9901/425/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108779387> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

171. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 22.02.2023 р. у справі № 990/34/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109139255> (дата звернення: 03.03.2023).

172. Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 08.12.2017 р. у справі № 826/7629/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70830307#> (дата звернення: 18.12.2023 р.)

173. Ухвала П'ятого апеляційного адміністративного суду від 07.06.23 р. у справі № 420/18339/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111413838> (дата звернення: 22.02.2024 р.).

174. Ухвала Сумського окружного адміністративного суду від 05.09.2022 р. у справі № 480/1246/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106086474> (дата звернення: 24.02.2024 р.).

175. Ухвала Сьомого апеляційного адміністративного суду від 21.09.21 р. у справі № 296/9749/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99796149> (дата звернення: 22.02.2024 р.).

176. Федоренко Є.О. Адміністративно-правові засади реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів: проблематика наукового підходу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 177-182.

177. Федоренко Є.О. Засади транспарентності діяльності судів за правом Європейського Союзу. Протидія терористичним актам у міському середовищі: збірник матеріалів Наукового форуму. Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 21 червня 2023 р.). Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. 396 с., С. 147-150.

178. Федоренко Є.О. Поняття форм реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2023. № 66.

179. Федоренко Є.О. Розвиток законодавчого забезпечення транспарентності діяльності суб'єктів кадрового забезпечення адміністративних судів. Трансформація законодавства України в період дії правового режиму воєнного стану та у післявоєнний час: збірник тез доповідей та повідомлень за матеріалами круглого столу (м. Харків, 17 березня 2023 р.). Х.: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2023. 232 с. Електронне наукове видання. URL: [17.03.2023.pdf \(nlu.edu.ua\)](https://nlu.edu.ua/17.03.2023.pdf). С. 196-198.

180. Федоренко Є.О. Співвідношення принципу транспарентності із принципами гласності та відкритості у діяльності адміністративних судів. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2024. 1(70). С. 77–83.

181. Федоренко Є.О. Транспарентність як універсальний принцип діяльності адміністративних судів. Міжнародні наукові конференції

Юридичного факультету; Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи Національний авіаційний університет; Україна. 2024-03-19. с.271-273 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://conference.nau.edu.ua/index.php/TL/Paradigm/paper/view/11425>

182. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 751 с.

183. Фінансова звітність Державної судової адміністрації України. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/pokazniki-diyalnosti/finansova_zvitnist/ (дата звернення: 06.03.24 р.).

184. Хотинська-Нор О.З. Транспарентність судової системи та адвокатури як чинник формування громадянської свідомості суспільства. Вісник кримінального судочинства. 2016. No 2. С. 176–182. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Hotunska-Nor.pdf. (дата звернення: 26.03.2023).

185. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підручник. Ред. О.В. Гетманцев. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 412 с.

186. Цивільний процес: навч. посібник. Уклад.: К.В. Гусаров, М.В. Жушман, С.О. Кравцов та ін. За заг. ред. проф. К.В. Гусарова. Харків: ТОВ «Оберіг», 2020. 229 с.

187. Цимбалюк В.С. Кодифікація інформаційного законодавства України: дис. ... д.ю.н.: 12.00.07. Харків, 2013. 435 с.

188. Чорна О.В. Гармонізація митного законодавства України до вимог міжнародних стандартів: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 176 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0415U003693/> (дата звернення: 06.03.24 р.).

189. Шамрай О.В. Електронний суд в українському судочинстві: нормативне врегулювання та перші практичні здобутки. URL: <https://nsj.gov.ua/ua/science/naukovi-statti/oksana-shamrayelektronniy-sud-v->

[ukrainskomu-sudochinstvi-normativne-vreguluvannya-ta-pershi-praktichni-zdobutki/](#) (дата звернення: 24.02.2024 р.).

190. Шевцова Н.В. Диспозитивність та офіційність при вирішенні податкових спорів в адміністративному судочинстві України: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2011. 213 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0411U004552/> (дата звернення: 20.12.2023 р.).

191. Шпенюв Д.Ю. Інформаційні правовідносини: дис. ... к.ю.н. спец.: 12.00.07. Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2012. 191с.

192. Щербак С.В., Кожевнікова А.В. Електронізація судочинства: сучасний стан та орієнтири розвитку електронного суду в Україні у світлі цивільного процесу. 2023. № 4. С. 238-242. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/57.pdf (дата звернення: 01.02.2024 р.).

193. Щербанюк О.В. Принципи транспарентності та гласності як реальні конституційні умови здійснення народовладдя. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 98-101.

194. Щодо Положення про автоматизовану систему документообігу суду: рішення Ради суддів України від 26.11.2010 р. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr030414-10#Text> (дата звернення: 14.02.2024 р.).

195. Щорічна доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. URL: <https://hcj.gov.ua/page/shchorichna-dopovid-pro-stan-zabezpechennya-nezalezhnosti-suddiv-v-ukrayini> (дата звернення: 12.03.2023 р.).

196. Щорічна доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2020 рік. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 24.02.2024 р.).

197. Щорічна доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2022 рік. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2022_rik_p_ro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 24.02.2024 р.).

198. Amicus curiae Brief relating to the procedure for appointing to office and dismissing the Director of the National Anti-Corruption Bureau and the Director of the State Bureau of Investigation, adopted by the Venice Commission at its 134th Plenary Session (Venice, 10-11 March 2023). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)004-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)004-e) (дата звернення: 06.03.2023 р.).

199. Burke W., Teller M. A Guide to Owning Transparency. How Federal Agencies Can Implement and Benefit from Transparency. Washington, 2009. 88 p. URL: http://www.academia.edu/7758087/A_Guide_To_Owning_Transparency_How_Federal_Agencies_can_Implement_and_Benefit_from_Transparency (дата звернення 21.11.2023).

200. Case of de Haes and Gijssels v. Belgium, 24/02/1997, 19983/92. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-117714> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

201. Case of Ekbatani v. Sweden, 26/05/1988, 10563/83. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-100704> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

202. Case of Pretto and Others v. Italy, 08/12/1983, 7984/77. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-104057> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

203. Case of Socialist Party and Others v. Turkey, 25/05/1998, 21237/93. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/%20eng?i=001-104126> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

204. Code of conduct concerning public access to Council and Commission documents (93/730/EC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993X0730:en:HTML> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

205. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union: Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Brussels, 01.02.2023. SWD(2023) 30 final. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/59c236e7-5cc3-421e-b254-50ee2a9454b4_en?filename=SWD_2023_30_Ukraine.pdf (дата звернення: 06.03.24 р.).

206. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Brussels, 17.6.2022. COM(2022) 407 final. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10321-2022-INIT/en/pdf> (дата звернення: 06.03.24 р.).

207. Croatia: How adopting digital by default could reduce length of court proceedings. URL: <https://rm.coe.int/0900001680ace731> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

208. Directive 2002/22/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on universal service and users' rights relating to electronic communications networks and services (Universal Service Directive). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32002L0022> (дата звернення: 06.03.24 р.).

209. Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32002L0058> (дата звернення: 06.03.24 р.).

210. Directive 2009/136/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 amending Directive 2002/22/EC on universal service and users' rights relating to electronic communications networks and services, Directive 2002/58/EC concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector and Regulation (EC)

No 2006/2004 on cooperation between national authorities responsible for the enforcement of consumer protection laws (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009L0136> (дата звернення: 06.03.24 р.).

211. Fedorenko, Ye.O. (2023). Genesis of the Principle of Transparency in the Activities of Administrative Courts. Problems of Legality, 161, 155-168. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.161.274305>.

212. Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (civil limb). URL: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_eng.pdf (дата звернення: 18.09.2023).

213. Potěšil L., Rozsnyai K., Olszanowski J., Horvat M. Simplification of Administrative Procedure on the Example of the Czech Republic, Poland, Slovakia, and Hungary (V4 Countries). Administrative Sciences. 2021. Vol. 11(1). P. 9. <https://doi.org/10.3390/admsci11010009>.

214. Sunde J. Ø. The History of Nordic Legal Culture and Court Culture: The Story of What Should not Have Been, but Still Came to Be. Books in the Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice. Series: IUSGENT. 2021. Vol. 90. P. 49–67.

215. Tarsasag a Szabadsagjogokert v. Hungary, 14.04.2009, 37374/05. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-117145> (дата звернення: 12.04.2023).

216. The Madrid Principles on the Relationship between the Media and Judicial Independence. URL: <https://www.icj.org/the-madrid-principles-on-the-relationship-between-the-media-and-judicial-independence/> (дата звернення: 06.03.2023 р.).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України

9. Федоренко Є.О. Генеза принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 161. С. 155–168. DOI: 10.21564/2414-990X.161.274305
10. Федоренко Є.О. Адміністративно-правові засади реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів: проблематика наукового підходу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 177-182. DOI: 10.32782/39221450
11. Федоренко Є.О. Поняття форм реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2023. № 66. С. 61-64. DOI: 10.32782/2307-1745.2023.66.13
12. Федоренко Є.О. Співвідношення принципу транспарентності із принципами гласності та відкритості у діяльності адміністративних судів. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2024. № 1(70). С. 77–83. DOI: 10.18372/2307-9061.70.18485
13. Федоренко Є.О. Правові засоби забезпечення реалізації принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2026. № 1. DOI: 10.25313/2520-2308-2026-1-11892

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Федоренко Є.О. Засади транспарентності діяльності судів за правом Європейського Союзу. *Протидія терористичним актам у міському*

середовищі: [Матеріали наукового форуму, м. Київ, Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова, 21 червня 2023 р.]. С. 147-150.

7. Федоренко Є.О. Розвиток законодавчого забезпечення транспарентності діяльності суб'єктів кадрового забезпечення адміністративних судів. *Трансформація законодавства України в період дії правового режиму воєнного стану та у післявоєнний час*: [Матеріали круглого столу, м. Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 17 березня 2023 р.]. С. 196-198.

14. Федоренко Є.О. Транспарентність як універсальний принцип діяльності адміністративних судів. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи*: [Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2024 р.]. С. 271-273.

ДОДАТОК Б

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукових досліджень та
трансферу технологійДержавний університет
«Київський авіаційний інститут»

Сергій ГНАУШОК

2026 року

АКТ

Комісія у складі:

- голови – декана Факультету права та міжнародних відносин,
к.ю.н., доцента Жукорської Ярини Михайлівни;
- членів комісії: – завідувача кафедри теорії держави і права,
конституційного та адміністративного права, к.ю.н.,
доцента Макеєвої Олени Миколаївни;
- професора кафедри теорії держави і права,
конституційного та адміністративного права, д.ю.н.,
професора Кунєва Юрія Дем'яновича.

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри теорії держави і права, конституційного та адміністративного права Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут» Федоренка Євгена Олександровича на тему «Адміністративно-правові засади реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів», підготовленого для захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», впроваджена у наукову діяльність Факультету права та міжнародних відносин Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут», зокрема, кафедри конституційного та адміністративного права, при виконанні теми: «Людиноцентричність публічного права України» (державний реєстраційний номер 0124U003363). Результати дисертаційного дослідження використовуються у науковій роботі кафедри при проведенні досліджень у сфері адміністративного права та адміністративного судочинства, зокрема під час аналізу проблем забезпечення транспарентності та відкритості діяльності адміністративних судів у публічно-правових відносинах. Їх застосування сприяє поглибленню наукових досліджень щодо організаційних та процесуальних механізмів забезпечення принципу транспарентності, узагальненню сучасної судової практики та формуванню науково обґрунтованих підходів до вдосконалення

адміністративного процесуального законодавства України в контексті забезпечення принципів відкритості, підзвітності та верховенства права.

Голова комісії
Декан Факультету права та
міжнародних відносин,
к.ю.н., доцент

Ярина ЖУКОРСЬКА

Члени комісії:
Завідувач кафедри теорії держави і права,
конституційного та адміністративного права,
к.ю.н., доцент

Олена МАКЕСВА

Професор кафедри теорії держави і права,
конституційного та адміністративного права,
д.ю.н., професор

Юрій КУНСВ

ДОДАТОК В

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з навчальної роботи

Лариса ПАУЛЬСЬКА

2026 року

АКТ

Комісія у складі:

голови – заступника декана Факультету права та міжнародних відносин,
к.ю.н., доцента Вишновецького Вадима Михайловича;

членів комісії: - завідувача кафедри теорії держави і права, конституційного
та адміністративного права, к.ю.н., доцента Макеевої Олени
Миколаївни;

- професора кафедри теорії держави і права, конституційного
та адміністративного права, к.і.н., доцента Головка Світлани
Григорівни

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження аспіранта
кафедри теорії держави і права, конституційного та адміністративного
права Факультету права та міжнародних відносин Федоренка Євгена
Олександровича на тему: «Адміністративно-правові засади реалізації
принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів» на
здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право
впроваджені в діяльність ФПМВ.

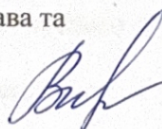
Основні положення та результати дисертаційного дослідження,
зокрема, використані під час підготовки пропозицій щодо вдосконалення
змісту освітньо-професійних програм, оновлення робочих навчальних
планів і навчально-методичного забезпечення, а також у процесі
розроблення та викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право
України», «Адміністративне судочинство в Україні», «Практика судового
вирішення корпоративних спорів».

Зокрема, впроваджені наукові положення застосовуються при
підготовці лекційних і практичних занять, формуванні тематики
індивідуальних завдань, кейсів та ситуаційних вправ, удосконаленні
підходів до викладання питань транспарентності діяльності
адміністративних судів, забезпечення відкритості судового процесу,

доступу до публічної інформації, а також формування у здобувачів вищої освіти практичних навичок застосування норм адміністративного та адміністративно-процесуального законодавства.

Голова комісії

Заступник декана Факультету права та
міжнародних відносин,
к.ю.н., доцент

Вадим ВИШНОВЕЦЬКИЙ

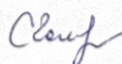
Члени комісії:

Завідувач кафедри теорії держави і права,
конституційного та адміністративного права,
к.ю.н., доцент

Олена МАКЕЄВА

Професор кафедри теорії держави і права,
конституційного та адміністративного права,
к.і.н., доцент

Світлана ГОЛОВКО

ДОДАТОК Г

Акт
впровадження результатів дисертаційного дослідження
Федоренка Євгена Олександровича на тему «Адміністративно-правові
засади реалізації принципу транспарентності в діяльності
адміністративних судів» за спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі:

Судді Великої Палати Верховного Суду, кандидата юридичних наук –
 В.В. Короля;

Судді Великої Палати Верховного Суду, кандидата юридичних наук –
 О.Л. Булейко;

Судді Великої Палати Верховного Суду, докторка філософії у галузі
 права - О.В. Ступак

цим Актом підтверджує, що наукові результати дисертаційного дослідження Федоренка Євгена Олександровича на тему «Адміністративно-правові засади реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів» (спеціальність 081 «Право», ступінь доктора філософії) були впроваджені в діяльність Верховного Суду протягом 2026 року. Зокрема, напрацювання автора враховувалися під час науково-методичного опрацювання питань щодо гармонізації стандартів прозорості судочинства, публічності розглядів та безперешкодного доступу до судових рішень із правом Європейського Союзу, а також у контексті правового регулювання меж реалізації суддями дискреційних повноважень.

Суддя Великої Палати Верховного Суду,
 Кандидат юридичних наук

В.В. Король

Суддя Великої Палати Верховного Суду,
 Кандидат юридичних наук

О.Л. Булейко

Суддя Великої Палати Верховного Суду,
 докторка філософії у галузі права

О.В. Ступак

